

Arkeologisk terminologi i översättning från svenska till kroatiska och från kroatiska till svenska

---

Knego, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:922891>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Paula Knego

**Arkeologisk terminologi i översättning från svenska till kroatiska och från kroatiska till
svenska**

Masterarbete

Handledare:

Goranka Antunović, fil. dr

Tatjana Tkalčec, fil. dr

Nina Šarić

Zagreb, januari 2022

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
De utvalda texterna.....	5
Svenska källtexter.....	6
Kroatiska källtexter.....	8
Den teoretiska ramen.....	9
Textens funktion.....	10
Översättning av termer.....	11
Översättning av arkeologisk terminologi.....	14
Översättningar från svenska till kroatiska.....	15
Översättningar från kroatiska till svenska.....	21
Slutsats.....	26
Källförteckning	28
Källtexter och översättningar	33
Från svenska till kroatiska.....	33
Källtexter.....	33
Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009: Gotland, Rone sn, Uggårda 3:1, RAÄ 10:1, 3, 4, 5.....	33
Arkeologiska upptäckter i Sverige: Aristokraternas gravar	41
Redo för Arkeologidagen.....	47
Om coronaviruset och covid-19 – för dig som är barn eller ungdom	57
Översättningar	62
Izveštaj o arheološkom istraživanju na području Uggarderojra 2009: Gotland, Rone sn, Uggårda 3:1, RAÄ 10:1, 3, 4, 5.....	62
Arheološka otkrića u Švedskoj: Grobovi aristokrata	70

Spremni za Dan Arheologije?	79
O koronavirusu i COVIDU-19 – za djecu i mlade	85
Från kroatiska till svenska.....	91
Källtexter.....	91
Knez iz Bojne bolje se hranio od ostalih, jeo je i ribu, a u njegovu naselju bilo je političko središte	91
Arheologija okoliša.....	100
Top 10 znamenitosti	103
Översättningar	111
Fursten från Bojna och nyupptäckta politiska centrumet på Bojna–Brekinjova kosa	111
Miljöarkeologi.....	117
Stadsguiden: Topp 10 sevärdheter.....	119
Källtexter	125
Svenska källtexter.....	125
Kroatiska källtexter	125
Appendix	126
Ordlista 1.....	126
Ordlista 2.....	130
Ordlista 3.....	Error! Bookmark not defined.

Inledning

Det finns många olika definitioner av översättning, enligt Ingo (2007: 15) är det ”att på målspråket uttrycka det som uttrycks på källspråket” på ett lämpligt, välfungerande och likvärdigt sätt. Men enklast sagt, att översätta är att överföra ett budskap från ett språk till ett annat.¹ Översättning och tolkning har haft stor betydelse i människans historia som medel för utväxling av budskap, idéer, kunskaper och kulturella inventarier. Tills idag har undersökning av översättning växt fram till en vetenskap, vilken har bl.a. beskrivit olika metoder som hjälper vid olika översättningsproblem som uppstår på grund av texters funktioner, kulturella skillnader och dylikt. Det här masterarbetet sysslar med arkeologiska texter och arkeologisk terminologi samt problem som dyker upp vid deras översättning. Jag har valt det här temat på grund av mitt eget intresse, sakkunskap och kompetens inom arkeologi och bekantskap med olika texter som behandlar arkeologiska ämnen.

Arkeologi är vetenskapen som systematiskt undersöker, upptäcker, forskar och förklarar människans historia på grundval av materiella rester av människan själv, hennes produkter och olika spår som hon lämnat i sin miljö. (Karavanić 2015: 39) Dessutom utforskar arkeologin den materiella och andliga kulturen, det kompletta kulturella inventariet av en bosättning, provins, folk eller tidsperiod.² Arkeologi är ett brett ämnesområde som har sitt eget specialiserade fackspråk och terminologi. Därtill är den också ett tvärvetenskapligt område som omfattar flera vetenskapsgrenar som t.ex. konsthistoria, konservering-restaurering, arkitektur, etnologi, antropologi, osteologi, ekologi, geologi, petrologi, biologi, kemi osv. Därför när man talar om termer inom arkeologi, omfattas även termer från många andra områden. Ett annat problem är att arkeologiska termer inte är standardiserade, varken inom ett land eller på den internationella nivån, även om det finns försök till standardisering bl.a. inom Kroatien i form av termbanken *STRUNA* och I. Karavanićs *Pojmovnik kamenoga doba* (sv. *Ordlistan med termer gällande stenålder*) samt en fackordbok, *Arheološki rječnik* (sv. *Arkeologisk ordbok*).

De flesta arkeologiska fynd och upptäckter förblir kända inom en snäv gemenskap av sakkunniga individer som talar samma språk. Sådana vetenskapliga texter är sällan översatta till ett annat språk förutom kanske en kort sammanfattning eller, om det handlar om ett oerhört viktigt fynd,

---

¹ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/översättning> (hämtad 2021-06-28)

² <https://proleksis.lzmk.hr/9424/> (hämtad 2021-06-28)

kan de presenteras i form av nyheter eller tidningsartiklar. Anledningen är, å ena sidan, att vetenskapliga texter generellt sett är sällan översatta, och å andra sidan att typer av arkeologiska fynd och deras omständigheter är ofta väldigt olika, synnerligen när det handlar om kulturkretsar som är begränsade till ett visst land eller en viss provins. Följaktligen kan arkeologiska termer också vara kulturspecifika och inte ha sina motsvarigheter i målspråket. Vad som översätts mer är populärvetenskapliga texter, vilkas syfte är att förklara och närma de vetenskapliga resultaten till läsare som är lekpersoner.

Syftet med det här arbetet är att utpeka och analysera olika svårigheter och problem som uppstår vid översättning av arkeologisk terminologi mellan kroatiska och svenska och att ge förslag på möjliga lösningar. Jag kommer att bearbeta detta både teoretiskt och genom översättning av sju olika texter samt skapa ordlistor över arkeologiska termer som uppkommit i de översatta texterna på båda språk.

Arbetet består av fyra delar. Inledningen förklarar arbetets tema och mål samt ger en framställning av texter som jag har översatt till kroatiska respektive svenska. Sedan följer den teoretiska delen som presenterar översättningsteori som ligger till grund för detta arbete. Den tredje delen sysslar med olika översättningsproblem som dök upp under översättningsprocessen samt framlägger de olika översättningslösningar som jag har bestämt mig för. Den fjärde delen består av källtexterna och deras översättningar. De är följda av tre ordlistor över arkeologiska termer som uppkom i de utvalda texterna, en i riktning från svenska till kroatiska, den andra i riktning från kroatiska till svenska medan den sista förenar de första två. Termer från källtexter är markerade i grönt, medan mina översättningslösningar är markerade i gult.

De utvalda texterna

Sammantaget har jag översatt sju texter – fyra i riktning från svenska till kroatiska och tre i riktning från kroatiska till svenska. Texterna tillhör olika texttyper och deras olika funktioner och syften kräver olika översättningsmetoder. Genom att välja just de metoder som är lämpliga för varje enskild text behöver jag visa min översättarkompetens. Av de sju översatta texterna tillhör en den vetenskapliga och en den populärvetenskapliga stilen; dessutom finns det en turistisk text, en journalistisk text, ett pressmeddelande, en ordboksartikel och en myndighetstext. Fem av dessa texter rör arkeologiska ämnen och de andra två rör ämnen som är vanliga i översättararbetet – turismen och covid-19-pandemin. Målet med det här arbetet har varit att

översätta arkeologiska termer från olika typer av texter eftersom texter av olika typer kräver olika översättningsmetoder och de kan t.o.m. kräva olika behandling av termer. Med tanke på uppdraget (de krav som finns för masterarbeten av detta slag) har det också varit nödvändigt att inkludera texter av icke-arkeologiska ämnen för att visa min allmänna översättarkompetens.

Den enklaste uppdelningen av texter är i fackspråkliga och allmänspråkliga texter. Syftet med fackspråkliga och särskilt vetenskapliga texter är att överföra ett speciellt budskap där information och betydelse är i centrum, (Stålhammar 2015: 74) därför bör man hitta termens ekvivalent, men det finns också kulturspecifika termer som inte har sina motsvarigheter i målspråket och i så fall måste man hitta ett lämpligt ersättningsuttryck. Icke-vetenskapliga och allmänspråkliga texter överför generellt ett budskap där specifika termer inte nödvändigt är av någon större vikt och då är översättaren friare att använda olika lösningar och metoder. Översättaren bör dock alltid ta hänsyn till varje texts funktion och egenskaper samt olika situationella faktorer som påverkar dem.

Eftersom arkeologin är ett område med en lång rad olika inriktningar, har jag valt texter som på något sätt har att göra med begravningsarkeologi. Tre av de arkeologiska texterna sysslar med arkeologisk undersökning av gravar, en text definierar miljöarkeologi, vars discipliner är mycket viktiga för denna typ av arkeologisk undersökning, medan en text har för sitt syfte att närma arkeologi och dess metoder till allmänheten genom olika evenemang som ordnas under Arkeologidagen, och en av punkter i programmet är en föreläsning om en undersökning av ett gravröse.

Svenska källtexter

Från svenska till kroatiska har jag översatt en del av en vetenskaplig artikel, ett kapitel ur en populärvetenskaplig bok, ett pressmeddelande och en myndighetstext. De första tre texterna, även om de är av olika typer och stilar, rör arkeologiska ämnen, alla på sina egna sätt, medan den sista rör pandemin covid-19.

Den första texten som jag översatt från svenska till kroatiska är ett utdrag ur en vetenskaplig artikel med titeln *Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009*, skriven av Helene Martinsson-Wallin och Joakim Wehlin. Texten är en forskningsrapport, eller mer exakt en rapport från arkeologisk undersökning av ett fornlämningsområde. Den är hämtad från

webbsidan *Academia.edu*³ som är en plattform vars syfte är att dela forskning, främst inriktad mot akademiker och forskare. Artikeln är ett typexempel på en arkeologisk undersökningsrapport som skrivs efter en arkeologisk utgrävning. Texten är rik på termer och beskriver utgrävningen, typer av fasta fornlämningar och fynd som finns i sammanhang med dem, t.ex. stenverktyg och ben (med termer från geologi och kemi), därtill finns olika kartor och ritningar, uppgifter om lager, topografi, mätningar och analyser. Texten handlar om en undersökning i Uggarderojrområdet som är ett fornlämningsområde med flera rösen, dvs. begravningshögar, som sannolikt härstammar från äldre bronsåldern. Området är känt för Gotlands största rösen – Uggarderojr och blev en del av Helene Martinsson-Wallins forskningsprojekt ”Med rituella förtecken” vars forskningssyfte är att förstå fornlämningsområdet som en sammansatt plats där omfattande rituella aktiviteter ägde rum och inte bara som en grupp av enskilda begravningshögar. (Martinsson-Wallin, Wehlin, 2010: 4) Eftersom texten är en vetenskaplig forskningsrapport, är den till sin struktur analyserande och argumenterande, och dess syfte är entydig kunskapsöverföring.

Den andra texten är ett kapitel ur boken *Arkeologiska upptäckter i Sverige*, skriven av Anna Lihammer. Boken samlar de främsta och mest spännande arkeologiska upptäckter som gjorts i Sverige, den är berättad av en arkeolog och åtföljd av fascinerande bilder. Det utvalda kapitlets namn är *Aristokraternas gravar* och det beskriver de praktfulla fynden från den yngre järnålderns aristokratiska gravar, en av vilka är de välkända Vendelfynden som gett namn åt vendeltiden, en arkeologisk period i Sveriges historia som sträcker sig mellan folkvandringstiden och vikingatiden, ungefär från 550 till 800 e.Kr. Det handlar alltså om en populärvetenskaplig text som riktar sig uttryckligen till lekmän och inte till experter genom att använda spännande berättelser och förklaringar medan fokuset ligger kvar på kunskapsöverföring.

Den tredje texten är ett pressmeddelande från webbsidan *Arkeologerna*.⁴ *Arkeologerna* är en konsultverksamhet som är en del av myndigheten Statens historiska museer. På webbsidan kan man läsa om Arkeologernas uppdrag, tjänster, publikationer, evenemang samt följa aktuella nyheter och blogginlägg om arkeologiska upptäckter och fynd från hela Sverige. Texten heter *Redo för Arkeologidagen?* och inbjuder läsarna att delta i Arkeologidagen, en nationell temadag för arkeologi som har arrangerats i Sverige i över trettio år, och dessutom presenterar den en rad

---

³ <https://www.academia.edu/> (hämtad 2021-06-26)

⁴ <https://arkeologerna.com/> (hämtad 2021-06-26)

evenemang som ägde rum runtom Sverige år 2018.⁵ Den inbjuder läsarna och deras barn att ”testa att vara arkeolog för en dag” och att delta i aktiviteter som t.ex. öppna utgrävningar, föreläsningar eller vandringar genom fornlämningsområden. Dess syfte är alltså att popularisera arkeologin samt på ett begripligt sätt och genom positiva upplevelser sprida mer kunskap om arkeologi, fornlämningar och forntidsmiljöer.⁶ Dess funktion är att överföra information om när och var vissa evenemang äger rum och att inbjuda läsare att delta i dem, därför är den en informativ och imperativ text.

Den fjärde och sista texten som översatts i riktningen från svenska till kroatiska är en myndighetstext om coronaviruset riktad till barn och ungdom. Den talar om vaccinerna, coronaviruset och hur det påverkar vårt vardagsliv samt ger information och råd hur man bör uppföra sig och vad man kan göra om man känner sig orolig. Texten heter *Om coronaviruset och covid-19 – för dig som är barn eller ungdom* och den är publicerad på Folkhälsomyndighetens hemsida.⁷ Den är skriven på ett enkelt och klart sätt för den riktar sig mot barn och ungdomar, vilket förresten inte är något undantag med tanke på att alla svenska myndighetstexter är skrivna på ett likadant sätt eftersom de behöver kunna förstås av en inte lika insatt allmänhet. Den är en informativ och imperativ text som har till sin funktion att ge information om den nuvarande hälsosituationen samt råd och regler i sammanhang med detta.

Kroatiska källtexter

Från kroatiska till svenska har jag översatt tre texter. Den första är en omfattande tidningsartikel som rör ett oerhört viktigt arkeologiskt fynd som ”ändrar Kroatiens historia”. Den har jag valt som ett exempel på en journalistisk text. Artikeln handlar om en tidigmedeltida furste vars grav hittades på ett helt oväntat område. Texten är hämtad från webbversionen av en av de äldsta kroatiska dagstidningarna, *Večernji list*.⁸ Artikelns rubrik är *Knez iz Bojne bolje se hranio od ostalih, jeo je i ribu, a u njegovu naselju bilo je političko središte* och är skriven av journalisten Danijel Prerad. Den berättar om Bojnafynden och deras vikt för kroatisk arkeologi. Dess syfte är att framföra en viktig nyhet från arkeologiområdet samt framställa den på ett begripligt sätt för allmänheten.

---

⁵ Texten publicerades 2018. 08. 16. medan evenemangen ägde rum den 26 augusti 2018.

⁶ <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/arkeologidagen/om-arkeologidagen/> (hämtad 2022-02-22)

⁷ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/> (hämtad 2022-01-14)

⁸ <https://www.vecernji.hr/> (hämtad 2021-06-26)

Den andra texten är ordboksartikeln för uppslagsordet *Arheologija okoliša* ur *Arheološki rječnik* (*Arkeologisk ordbok*). Den är en enspråkig fackordbok av encyklopedisk typ, skriven av universitetsprofessorerna Daniele Manacorda och Riccardo Francovich. Den är det första heltäckande lexikografiska verket för den arkeologiska professionen på kroatiska. Arbetet ger en översikt över komplexiteten i den samtida arkeologins tematiska intressen och det kan tjäna som det första instrumentet för orientering inom detta område. Ordboken är organiserad efter uppslagsord och tar hänsyn till utvecklingen och de strukturella förändringarna i historisk arkeologi under de senaste decennierna. Jag valde uppslagsordet *miljöarkeologi* eftersom dess discipliner och metoder har en viktig roll i den moderna arkeologins förståelse av det förflutna. Verket riktar sig främst till experter men lekmän kan också använda det för att få kunskaper inom arkeologiområdet. Det är en god resurs för t.ex. experter från andra vetenskapliga discipliner, översättare osv. att skaffa sig en uppfattning om begreppen bakom termerna.

Den tredje och sista texten är en turistisk text hämtad från Dubrovniks turistförenings webbsida⁹ och den heter *Top 10 znamenitosti*. Texten framställer Dubrovniks tio mest kända sevärdheter, av vilka jag översatte de första fem. På sidan kan man läsa om staden, dess historia och sevärdheter, sedan evenemang och aktiviteter, restauranger, turistboende och allt annat som Dubrovnik har att erbjuda. Jag valde texten som berättar om Dubrovniks historia och kulturella sevärdheter. Texten riktar sig till alla besökare som vill upptäcka Dubrovniks kulturhistoria och lära sig mer om Dubrovniks spännande historia och kulturella monument.

För att summera har jag översatt en vetenskaplig text, en populärvetenskaplig text, ett pressmeddelande och en myndighetstext i riktningen från svenska till kroatiska samt en journalistisk text, ett uppslagsord från en fackordbok och en turistisk text i riktningen från kroatiska till svenska.

Den teoretiska ramen

Det finns olika definitioner av översättning, enligt Ingo (2007: 15) är det ”att på målspråket uttrycka det som uttrycks på källspråket på ett pragmatiskt, stilistiskt, semantiskt och strukturellt välfungerande och även med hänsyn till situationella faktorer så långt som möjligt likvärdigt

---

⁹ <https://tzdubrovnik.hr/> (hämtad 2021-06-26)

sätt”. Alla betydelsebärande element i texten har en språklig form och en viss betydelse, detta framställs i de Saussures klassiska dikotomi *form* och *innehåll (betydelse)* som är det viktigaste vid översättning. Sedan, i det praktiska översättningsarbetet, är det viktigt hur översättaren behärskar ett språks *system*, dvs. dess grammatiska och semantiska struktur, samt hur dessa system skall tillämpas i *ko(n)texten*, dvs. språkliga och kulturella situationen. (ibid., 20) Härav följer översättningens fyra grundaspekter: struktur, varietet, semantik och pragmatik. De sista två aspekterna representerar språkets innehållssida, medan de första två representerar den språkliga formen. Aspekterna *struktur* och *semantik* representerar formens respektive innehållets systemfunktion (de Saussures *la langue*), medan *varietet* och *pragmatik* representerar formens respektive innehållets kontext- eller situationsfunktion (de Saussures *la parole*). (ibid., 20–21) Utom grundaspekterna, dvs. huvudsakliga ansvarsområden för översättare, kan översättningen också bli påverkad av flera situationella faktorer, t.ex. de språkpar man översätter emellan, texttypen dvs. textsorten som Ingo (ibid., 16) kallar den, sedan översättningens kulturella kontext och syfte, medium av överföring, modetrender inom översättningsvetenskapen, översättarens individualitet, uppdragsgivarens önskemål, källtextens kvalitet samt många andra förhållanden inom och utom texten. Dessa faktorer kan kombineras på olika sätt och producera väldigt olika översättningssituationer som påverkar översättarens arbete. (ibid., 15–19) Översatt text bör kännas naturlig och därför ska den anpassas efter målspråket. Beträffande översättningens exakthet säger Ingo (ibid., 29) att en översättning skall vara ”så exakt som möjligt och så fritt som de situationella faktorerna kräver beträffande pragmatik, språkstruktur, språkvarietet och semantik”.

Textens funktion

Enligt Stålhammar (2015: 73) har alla texter ”avsändare, mottagare och syften eller funktioner”, och de alla framkommer i ett sammanhang, dvs. en kontext. Översättaren bör fästa vikt vid *textens funktion* eller *syfte*, som avgör hur en text översätts samt om översättningen ska rikta sig mer till författaren eller användaren. (ibid.) Konventionellt särskiljer man mellan tre grundfunktioner – informativ, expressiv och imperativ. Informativ funktion, den som det här arbetet rör mest, ”förmedlar kunskaper, uppgifter, data och information” (Ingo 2007: 127). Vad som är viktigt är textens innehåll, själva informationen. Informativ funktion är karakteristisk för t.ex. olika slag av referat, reportage, nyheter, tidningsartiklar och särskilt för olika sorters fackspråkliga texter med olika grad av specialisering. Vid översättning av texter med informativ

funktion bör översättaren sträva efter entydighet, exakthet och klarhet. (ibid.) Expressiv funktion förmedlar även känslor och den är väsentlig i skönlitteratur. (ibid., 128) Genom imperativ funktion förmedlar man också handlingsmönster och beteendemodeller, och den är typisk för t.ex. religiös litteratur, reklamtexter, läroböcker, varningsskyltar, matrecept och bruksanvisningar. (ibid.) Förutom dessa grundfunktioner nämner Ingo också några sekundärfunktioner: fatisk funktion, estetisk funktion, metalingvistisk funktion, kognitiv funktion, performativ funktion och underhållningsfunktion. För att kunna välja de rätta översättningsmotsvarigheterna bör översättaren tydliggöra för sig själv vilken funktion en text har. (ibid., 128–129) Ingo bygger sin teori om språkfunktioner på tidigare teorier som Bühlers teori (Bühler 1933: 19–20) och Jakobsons teori (Jakobson 1960: 7).

Utöver funktionen är textsorten också viktig. I saktexter av allmän karaktär (t.ex. tidningstext), som riktar sig uttryckligen till lekmän, och rör t.ex. olika slag av alldaglig information för allmänheten, popularisering av vetenskapliga, dvs. fackspråkliga texter osv, är kravet att överföra betydelsen medan språkets form inte är av någon särskild vikt. (ibid., 218) Huvuduppgiften för facktexter är att överföra information och därför kräver dessa texter stor semantisk exakthet. Ingo (ibid., 226–227) påpekar att de kännetecknas av entydighet, homogen stil, informativ funktion, textsortskonventioner samt nyttan ”här och nu”. Det är svårt att översätta fackspråkliga texter eftersom de har ett stort antal termer, invecklad struktur, många främmande ord, invecklade sakförhållanden och de kräver ofta användning av uppslagsverk, specialhandböcker, ordlistor och konsultering av fackmän. (ibid., 227–228) Den största skillnaden ligger givetvis mellan fackspråkliga och skönlitterära texter. Det här arbetet rör både fackspråkliga och allmänspråkliga texter som använder facktermer. Alla texter har informativ funktion, och i ett par fall också imperativ funktion.

Översättning av termer

I den moderna världen finns det otänkbara mängder av specialiserade kunskaper och verksamheter som har utvecklat sina egna språkformer – fackspråk. Fackspråk är ”en språkvarietet som används av specialister inom deras eget fackområde” och dess särdrag är närvaro av facktermer och fackuttryck. (Ehrnebo 2013: 175) Vid översättning av fackspråkliga texter är det viktigt att kunna skilja ord från termer. Enligt Bucher, Dobrina och Nilsson (2013: 168) är en term ”ett ord eller ett flerordigt uttryck som används för att benämna ett begrepp, det

vill säga den mentala föreställningen om något inom ett visst fackområde”. Översättaren kan inte rakt av ”översätta” termer utan han eller hon bör först få en uppfattning om begreppen bakom termerna på källspråket och på grund av detta hitta översättningsmotsvarigheter på målspråket. Denna process underlättas om översättaren har kunskaper i terminologi. (ibid.)

För att välja en lämplig term eller ett ersättningsuttryck behöver översättaren genomföra terminologiarbete som kan illustreras med en trappa. Idealmodellen av terminologitrappan inbegriper tre steg, dvs. uppgifter: 1) identifiera termen och fackområdet, 2) få en uppfattning om begreppet bakom termen, 3) hitta eller föreslå motsvarigheten på målspråket. (ibid., 168–169)

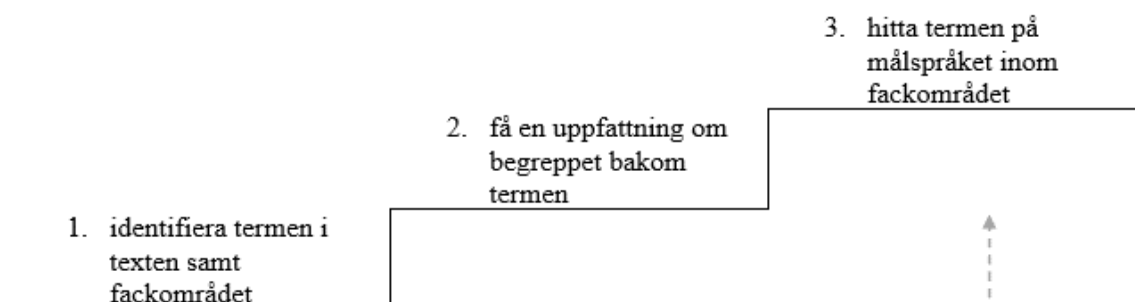

Fig. 1: Trappmodellen (Bucher, Dobrina och Nilsson 2013: 169)

Det första steget är att identifiera termen och fackområdet. Det kan vara svårt att avslöja vad som är en term om man inte är sakkunnig inom fackområdet texten rör. Jag valde just arkeologisk terminologi eftersom jag studerar arkeologi och är väl förtrogen med dess termer. Arkeologi är dock ett tvärvetenskapligt område som innefattar flera vetenskapsgrenar, vilket ytterligare försvårar översättningen. Därtill kan vissa termer se väldigt lika ut eller helt enkelt se ut som ”vanliga” ord, men det är viktigt att identifiera dem för att hitta ekvivalenterna, dvs. motsvarigheterna på ett annat språk, vilka är nödvändiga för att skapa en trogen översättning. Vissa termer är flerordiga och det är inte alltid lätt att vara säker på var gränsen för termen går. Dessutom använder vissa språk, exempelvis svenska, gärna sammansättningar, medan andra, som t.ex. kroatiska, använder flerordstermer, vilket kan leda till ytterligare översättningsproblem. (ibid.) I en av mina texter har jag, till exempel, översatt termen *båtgravfält* (en sammansättning) som *grobno polje s ukopima u brodovima* (flerordsterm).

I det andra steget bör översättaren skaffa sig en uppfattning om begreppet bakom termen för att kunna hitta en lämplig ekvivalent på målspråket, eftersom det inte går att översätta varje ord eller orddel för sig. För att komma åt begreppet bakom termen bör översättaren jämföra beskrivningarna av begreppen på källspråk och målspråk samt bestämma om det verkligen är samma begrepp som ligger bakom termen i källspråket och en potentiellt motsvarande term i målspråket. (ibid., 169–170)

I det tredje och sista steget hittar eller föreslår översättaren motsvarigheten på målspråket, alltså antingen en ekvivalent eller ett ersättningsuttryck. Enligt Bucher, Dobrina och Nilsson (ibid.) använder både översättningsteori och terminologilära *ekvivalens* för överensstämmelse, den första mellan språk eller mellan texter och den andra mellan termer på olika språk. Dessutom nämner de (ibid.) olika typer av ekvivalens. *Semantisk ekvivalens* råder då två termer på olika språk står för samma begrepp; om de därtill kan användas i samma geografiska region, på samma stilnivå osv, handlar det om *pragmatisk ekvivalens*. Om termer överensstämmer på både semantisk och pragmatisk nivå då rör det sig om s.k. *fullständig ekvivalens*. I annat fall, om t.ex. begreppet på källspråket är snävare eller vidare än begreppet på målspråket, handlar det om *partiell ekvivalens*. Om en term inte existerar i målspråket, kan man tala om *nollekvivalens*. För att lösa problemet kan översättaren använda olika metoder, också kallade strategier, t.ex. översättningslån, direktlån, nybildning, användning av ”översättningsdubletter”, omformulering, förklaring av termer. (ibid., 170–171) Det är avhängigt av situationen, dvs. de situationella faktorer som Ingo nämner, som t.ex. textsort, textens funktion och syfte, vilka av dessa strategier är tillämpliga.

Vid översättning av terminologi är det viktigt att få en korrekt uppfattning om begreppets plats i begreppssystemet samt att termer som hänvisar till överbegrepp, underbegrepp och angränsande begrepp står i rätt relation till varandra för att inte använda översättningsmotsvarighet på fel nivå. (Ingo 2007: 101, 105, 106) Bucher, Dobrina och Nilsson (2013: 170–171) ger ett intressant exempel som också uppkommer i mitt arbete, nämligen den geologiska termen *skiffer*. Termen *skiffer* har tre motsvarigheter i engelskan (*shale*, *slate* och *schist*) och den omfattar alla tre. Det vill säga att termen *skiffer* står för ett vidare begrepp än de engelska termer som har snävare betydelser. I kroatiskan finns termen *škrljavec* som också omfattar alla tre engelska termer,

dessutom överensstämmer termerna på kroatiska och svenska både på semantisk och pragmatisk nivå. Därför kan vi säga att *skiffer och škriļjevac* har fullständig ekvivalens.

Det är viktigt för en översättare att veta hur man ska få tillgång till terminologiska hjälpmedel samt söka efter information. Likväl är det också viktigt att veta att alla resurser inte är lika lämpliga. Goda resurser är terminologiska ordlistor med beskrivningar, om möjligt både på källspråk och på målspråk, en parallellkorpus av fackspråkliga texter på flera språk kan vara nyttig samt givetvis fackexperters hjälp. Sedan kan man också använda enspråkiga handböcker med begreppsbeskrivningar och encyklopedier. (ibid., 171–172)

Det är grundläggande för en översättare att ”kunna skilja mellan *term* och *begrepp*, vara medveten om skillnader mellan allmänspråk och fackspråk och ha kunskaper om olika typer av hjälpmedel” och detta utgör en förutsättning för översättarens terminologiska ansvar, dvs. ansvar för att översättningen är, t.ex. lika klart och entydig som källtexten, anpassad efter texttypen och målgruppen osv. (ibid.)

Översättning av arkeologisk terminologi

Den här delen behandlar specifika problem som uppstår vid översättning av arkeologisk terminologi. Givetvis förekommer arkeologiska termer i texter med arkeologiska ämnen medan de andra texterna inte innehåller några arkeologiska termer. Dessutom innehåller alla texter inte samma mängd termer.

Vid översättning av arkeologisk terminologi använde jag olika hjälpmedel. Ett av dem är den kroatiska termbanken *STRUNA*¹⁰ som finns på nätet. Termbanken är koordinerad av *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Institutet för kroatiskt språk och lingvistik). Den samlar kroatiskt fackspråk samt strävar att bygga och harmonisera kroatisk terminologi. *STRUNA* samlar termer från mer än trettio fackområden (stenåldersarkeologi, klassisk arkitektur, klassisk arkeologi, antropologi, forensik, fysik, kemi osv) och ger korta definitioner av dem. Ett resultat av detta arbete är *Pojmovnik kamenoga doba (Ordlistan med termer gällande stenålder)* som jag också använde. Boken, som publicerades år 2015, är en terminografisk manual med standardiserade termer som angår stenåldern på kroatiska och engelska. Utöver detta använde jag också boken *Arheološki rječnik (Arkeologisk ordbok)* som publicerades 2014 och skrevs av Daniele

---

¹⁰ <http://struna.ihjj.hr/> (hämtad 2021-10-17)

Manacorda och Riccardo Francovich. Den är en enspråkig fackordbok som sysslar med arkeologiska termer på ett encyklopediskt sätt och den är en god källa för att komma åt begreppen bakom termerna. Ordlistor som kan hittas på nätet, artiklar och rapporter utgivna av t.ex. Riksantikvarieämbetet eller svenska museer var också nyttiga. En stor hjälp var visuella medel såsom *DigitaltMuseum*,¹¹ som är en digital databas med samlingar från Sveriges och Norges museer och institutioner, samt *Europeana*¹² som är en större databas med samlingar från olika institutioner runtom Europa. Att kunna se och jämföra foton eller ritningar av fynd eller lämningar underlättar betydligt översättningsprocessen när det gäller arkeologiska termer.

Översättningar från svenska till kroatiska

Som man kan förvänta sig förekommer arkeologiska termer både i allmänspråkliga och vetenskapliga texter som rör arkeologiska ämnen men det finns inga arkeologiska termer i den sista texten. Givetvis innehåller alla texter om arkeologiska ämnen inte samma mängd termer – den vetenskapliga texten (*Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009*) är förstås rikast på termer, den populärvetenskapliga texten (*Aristokraternas gravar*) innehåller också ett stort antal termer medan pressmeddelandet (*Redo för Arkeologidagen?*) innehåller bara få termer. Den sista texten (*Om coronaviruset och covid-19 – för dig som är barn eller ungdom*) innehåller dock inte några arkeologiska termer. Alla texter har informativ funktion medan de sista två har både informativ och imperativ funktion.

Fastän det inte var särskilt svårt för mig att identifiera termer, har det visat sig att det kan vara ett drygt arbete att hitta lämpliga termer eller ersättningsuttryck i målspråket även om man är sakkunnig inom området i fråga. Som redan sagt är arkeologi ett tvärvetenskapligt område och detta underförstår att jag också påträffade termer som tillhör andra vetenskapliga områden. De flesta svårigheter vid översättningen av arkeologiska termer i riktningen från svenska till kroatiska uppkom på grund av regionala skillnader mellan Kroatien och Sverige rörande förhistorien. Förhistorien pågick under olika tider och olika omständigheter i dessa länder och det är förståeligt att vissa, både historiska och terminologiska, skillnader har uppkommit. Följaktligen finns det inte några term motsvarigheter i målspråket för många termer som rör t.ex. fornlämning- och gravtyper. Dessutom kan det ibland vara svårt att föra termer igenom Bucher,

---

¹¹ <https://digitaltmuseum.se/> (hämtad 2021-10-17)

¹² <https://www.europeana.eu/en> (hämtad 2021-10-17)

Dobrina och Nilssons ”trappmodell”. I den kommande framställningen behandlas de enskilda problem som uppstod vid översättning av varje enskilt textavsnitt.

Texten *Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009* är en rapport från utgrävningen av ett fornlämningsområde från 2009 och är ett exempel på en arkeologisk undersökningsrapport som skrivs efter en arkeologisk utgrävning. I texten finns en mängd arkeologiska termer samt en del termer som används inom kemi, geologi, geografi osv. Texten innehåller också uppgifter om lager, fynd, anläggningar och topografi samt olika kartor, analyser och tekniska data.

Först vill jag ta upp några kanske inte särskilt komplicerade men ändå viktiga termer. Termen *fortid* behöver särskild uppmärksamhet. Dess betydelse är inte så svår att uppfatta, i svensk historia och arkeologi används det synonymt med *förhistoria*, och den omfattar stenåldern, bronsåldern och järnåldern. Termen översätts enkelt med *prapovijest*. Termerna *fortid*, *förhistoria* och *prapovijest* betecknar, i en vidare mening, tiden från människans invandring vanligen till införandet av skriftkultur, men dessa händelser inträffade vid mycket olika tidpunkter på olika platser i världen. Skillnaden är stor också inom Europa, t.ex. slutar i Sverige förhistorien vid 1050 e.Kr, medan i Grekland redan ca 750 år f.Kr.¹³ Dessutom kan tidsgränsen vara olik även inom ett land. I norra Kroatien händer det ungefär i det 1:a århundradet e.Kr. och på kusten i det 1:a århundradet f.Kr, medan ett par öar blev koloniserade av grekerna redan under 300-talet f.Kr. (Dimitrijević, Težak-Gregl och Majnarić-Pandžić 1998: 367–369). Det är alltså viktigt att anmärka att när vi talar om en tidsperiod inom ett lands historia underförstår det just det landets periodisering av historien.

I texten förekommer termerna *provgrop* och *provruta* som var lite problematiska. Jag översatte båda två med termen *probna sonda*. Om man översatte dem ordled för ordled skulle det heta *probna jama* eller *probna rupa* respektive *probni kvadrat* men det finns inte någon sådan term på kroatiska och det skulle inte ha samma betydelse som på svenska. I vetenskapliga och fackspråkliga texter bör översättaren leta efter en ekvivalent, dvs. termmotsvarighet och därför valde jag termen *probna sonda* som används i kroatisk facklitteratur, alltså använde jag kroatiska termen istället för att översätta termen led för led. Alla tre termer, *provgrop*, *provruta* och *probna sonda* betecknar en markerad yta av mindre storlek inom vilken arkeologiska

---

¹³ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/förhistoria> (hämtad 2021-12-15)

utgrävningar genomförs. Jag vill också påpeka att jag översatte *torv* som *humus* istället för *treset* eftersom det i arkeologin betecknar det översta marklagret och inte någon speciell jordart.

Lite mer komplicerad var en av textens grundläggande termer – *fornlämning*. Det är klart att termen inte kan översättas ordled för ordled utan man måste först få en uppfattning om begreppet bakom den och begreppets plats i begreppssystemet. För att definiera *fornlämning*, måste jag alltså först förklara de närbesläktade termerna – *fornminne* och *fornfynd*. *Fornminne* är ett överbegrepp medan *fornlämning* och *fornfynd* är dess underbegrepp, som står i relation till varandra som angränsande begrepp. Med begreppet *fornlämning* menar man fasta fornlämningar, de är lämningar efter människors aktiviteter under forna tider, som t.ex. gravar, gravfält, resta stenar, ruiner och lämningar efter boplatser och arbetsplatser, skeppsvrak osv.¹⁴ Å andra sidan betecknar *fornfynd* upphittade lösa arkeologiska föremål som t.ex. keramik, stenverktyg, vapen, smycke, mynt osv. Alltså inbegriper *fornminne* materiellt men inte immateriellt kulturarv. Med tanke på detta bör *fornminne* översättas med *materijalno kulturno dobro*, *fornlämning* med *nepokretno kulturno dobro* med anmärkning att termen åsyftar *arheološko kulturno dobro*, och *fornfynd* som *pokretni arheološki nalazi*. Dessutom är det viktigt att använda korrekta och nutida och inte ålderdomliga termer. Med hänsyn till detta använde jag termen *kulturno dobro* och inte *spomenik kulture* som användes före 2000-talet. (Šošić 2014: 836–837)

Termer som beskriver former av fasta fornlämningar var särskilt svåra att översätta eftersom de för det flesta är olika i Sverige och Kroatien och därmed finns det inte några term motsvarigheter för dem. De allmänna termer *anläggning – objekt* och *begravningshög – grobni humak* var lätta att översätta, *röse* går bra att översätta med *gomila* för de båda underförstår en grav med välvd profil, gravhög uppgjord av stenar, sedan *skärvstenshög – humak od lomljenog kamena* var inte heller svårt att översätta. Termen *stenskott stolphål* var lite svårare, men med hjälp av själva texten där fornlämningen beskrivs samt digitala källor såsom *DigitaltMuseum* har jag uppfattat vad det handlar om, och översatte den med *kamenom obložena jama za stup*. Det var enkelt att översätta *stolphål–jama za stup* eftersom det är en term som är vanlig i förhistorisk arkeologi. *Sydstenar* och *sydkonstruktioner* översatte jag helt enkelt *južno kamenje* i *južne konstrukcije*, även om det inte finns några sådana termer på kroatiska eftersom sådana fornlämningar inte existerar i Kroatien, men man kan förstå bra vad det handlar om ur kontexten. *Stensättning* var

---

¹⁴ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/fast-fornlämning> (hämtad 2021-12-15)

en av de svåraste termerna i texten att översätta. Även om det inte var så komplicerat att uppfatta begreppet bakom termen med hjälp av uppslagsverk, var det svårt att hitta en lämplig motsvarighet. Eftersom det inte finns några likadana lämningar i Kroatien, var det nödvändigt att översätta termen med en beskrivning. Termen *stensättning* används för ett fåtal förhistoriska gravtyper; deras gemensamma karakteristiska drag är att det handlar om låga anläggningar med flack eller plan profil.¹⁵ Med hänsyn till detta översatte jag det med *plošna kamena konstrukcija*. Termen *kantkedja* var också lite svår att översätta eftersom sådana konstruktioner inte finns i Kroatien, men efter att jag genomförde det andra steget i Bucher, Dobrina och Nilsons trappmodell, översatte jag det med *obrubni lanac*, eftersom det betecknar en krets av stenar som omger t.ex. ett röse, en hög, en dös osv.¹⁶

Det finns en del termer som syftar på stenverktyg och deras tillverkning och råämnen men de var inte speciellt svåra att översätta eftersom det handlar om mer eller mindre enkla termer och jag stötte på deras termmotsvarigheter många gånger under mina studier. Oavsett detta använde jag *Pojmovnik kamenoga doba (Ordlistan med termer gällande stenålder)* för att vara säker att jag hittat just de rätta översättningsmotsvarigheterna. Till exempel *avslag – odbojak*, *avfall – obradbeni otpad*, *kärna – jezgra*, *knacksten – kameni čekić*, *redskapstillverkning – proizvodnja kamenog oruđa*, *flintslagningsteknik – tehnika lomljenja rožnjaka*. Termerna *flintmaterialet* och *kvartsmaterialet* översatte jag som *litički materijal od rožnjaka* respektive *litički materijal od kvarca*, alltså valde jag att lägga till termen *litički* för att beskriva vad för material det handlar om. Jag vill också anmärka att *depåfynd* bör översättas med *ostava* eftersom den betecknar arkeologiskt fynd av gömda föremål.

Utöver arkeologiska termer finns det en rad termer från geologi och kemi: *lerskiffer – glineni škriljevac*, *kalksten – vapnenac*, *kalkstensgrus – vapnenački šljunak*, *kvarts – kvarc*, *flinta – rožnjak*, *gotlandsflinta – gotlandski rožnjak*, *sydskandinavisk flinta – južnoskandinavski rožnjak*, *kol – ugljen*, *sot – gar*, *fosfater – fosfati*. Det var lätt att hitta ekvivalenter av dessa termer med hjälp av ordböcker och uppslagsverk. Vad som också förekommer är namn på naturvetenskapliga analyser såsom *C14 analys – C14 analiza* och *fosfatkatering* som, även om det verkligen handlar om en *kartering* (kro. *kartiranje*), egentligen kallas på kroatiska *analiza fosfata*.

---

¹⁵ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stensättning> (hämtad 2021-12-15)

¹⁶ <http://www.kinneved.se/slutarp/ordlista.html> (hämtad 2021-12-15)

Den andra texten, *Aristokraternas gravar*, är tagen ur den populärvetenskapliga boken *Arkeologiska upptäckter i Sverige*, det vill säga att den i regel åsyftar lekmän. Detta betyder också att terminologi som används inte är så komplicerad som den som används i den föregående texten. Ändå är den rikt på arkeologisk terminologi eftersom boken rör arkeologiska upptäckter.

För det mesta hade jag inga problem med översättning av termer ur denna text men jag vill ändå fästa uppmärksamheten på några av dem. En kanske inte så uppenbar term är *centrala platser* som jag översatte med *središnja mjesta* eftersom denna term används i kroatisk arkeologi.

Vapenutrustning och *krigisk utrustning* översatte jag båda två med *bojna oprema* istället för *oružana* respektive *ratna oprema* eftersom denna term används oftast i kroatisk arkeologi. Delar av vapenutrustning var enkla att översätta (*svärd – mač, sköld – štit, hjälm – kaciga, lans – koplje, yxa – sjekira, pil – strijela, båge – luk*).

I en populärvetenskaplig publikation där man inte förväntar sig att läsarna har djupare kunskaper om ämnesområdet kan det vara nyttigt att påminna eller betona att termen *fortid*, syftar på förhistorisk tid av just landet eller regionen ifråga, eftersom förhistorien kan ha pågått olikt i olika länder.

I texten förekommer en mängd termer som är förknippade med begravningsarkeologi, de rör gravar och fynd man hittar i sammanhang med dem. Nästan alla dessa termer är dock enkla att översätta om man är kunnig inom arkeologiområdet. Till exempel: *gravfält – grobno polje, båtgrav – ukop u brodu, båtgravfält – grobno polje s ukopima u brodovima, brandgrav – paljevinski grob, gravhög – grobni humak, gravbål – posmrtna lomača, lerurna – keramička urna, gravgåvor – grobni prilozii, skelettrester – kosturni ostaci, skelettmaterial – koštani materijal, kista – sanduk, (grav)kammare – grobna komora, praktgrav – luksuzni grob, gravskick – pogrebni običaji*. Som man klart kan se, har många svenska sammansatta termer blivit flerordstermer på kroatiska. Jag vill lägga till att termen *lerurna* bör översättas med *keramička urna* istället för *glinena urna* eftersom det handlar om föremål av bränt lergods.

Gravtyper har igen visat sig vara komplicerade att översätta på grund av deras former som inte förekommer i Kroatien. Det kan vara lite svårt att förstå skillnaderna mellan de olika gravtyperna, men det räcker med att slå upp dem i uppslagsverket och göra en bildsökning på nätet. Termen *stensättning* var en av de mest komplicerade att översätta men detta har redan

klarlags. *Skeppssättning* är en förhistorisk gravtyp som är byggd av stora stenar, dvs. megaliter, som är placerade på sådant sätt att de utformar ett skepp. På nätet finns en översättningsmotsvarighet *kameni brod*, men om man inte visste vad det handlar om, kunde man föreställa sig ett ”verkligt” skepp gjort av sten. Därför bestämde jag mig för att översätta det med en beskrivning, *megalitski spomenik u obliku broda* (”megalitiskt monument i form av ett skepp”). Termen *domarring* är också komplicerad. Det är en krets gjord av stenar, men inte en *stenkrets*. *Stenkrets* är ett överbegrepp som omfattar fornlämningar som domarringar, skeppssättningar och rektangulära stenkretsar.¹⁷ Domarrings namn åsyftar en folklig tradition att de var tingsplatser, men i verkligheten handlar det om gravanläggningar.¹⁸ Därför bestämde jag mig för att översätta termen med en beskrivning, *u krug postavljena kamenja* (”stenar lagda i cirkel”). Ur kontexten förstår man att det handlar om en gravtyp men i ett annat fall vore det bättre att översätta den som *grobna konstrukcija od u krug postavljenog kamenja* för att undvika missförstånd.

Jag vill också uppmärksamma till termerna *hög* och *röse*. Båda betecknar en grav med välvd profil, den första är utgjord av jord, medan den andra av stenar. Som redan förklarat, kan *röse* översättas med *gomila*, men det är inte så lätt att uppnå ekvivalens för termen *hög*. På kroatiska finns det två termer som kunde ersätta den, *humak* och *tumul*, men problemet är att de båda används för gravhögar gjorda av jord, likaså sten. Följaktligen vill man precisera att det handlar om en hög gjord av jord måste man lägga till ordet *zemljani* och säga *zemljani humak*. Jag använde termen *humak* för den är allmänt känd och därmed mer lämplig för den här texten, medan termen *tumul* tillhör fackspråk.

Jag vill anmärka ordet *fornsaker* i citaten ur *Tidningen Upsala* från slutet av 1900-talet ”de allra märkligaste fornsakerna, som funnits i Sverige”. Det är nämligen en äldre benämning på föremål av arkeologisk karaktär. Idag använder man i första hand termen *forrfynd*. Som redan sagt, betecknas *forrfynd* på kroatiska *arheološki nalazi*, men i anseende att ordet *fornsaker* hänförs till en annan tid översatte jag den med ett snarlikt och ålderdomligt ord som användes i samma betydelse i kroatiska, *starine*. Om man inte vill behålla det ålderdomliga ordet kunde det också översättas med *artefakti*.

---

¹⁷ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stenkrets> (hämtad 2021-12-20)

¹⁸ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/domarring> (hämtad 2021-12-20)

Den tredje texten, *Redo för Arkeologidagen?* är ett pressmeddelande som inbjuder till en rad evenemang för vuxna och barn med arkeologin i fokus. Därför är den skriven på ett enkelt sätt och det fanns inte några problem med dess översättning. I texten förekommer främst några enkla termer: *stenålder – kamenog doba, stenåldersboplats – naselje iz kamenog doba, fornborg – prapovijesna utvrda, gravröse – kameni grobni humak, slagfält – bojno polje, parasitsjukdomar – parazitarne bolesti, inälvparasiter – crijevni paraziti, paleoekolog – paleoekolog, kvartärgeolog – kvartarni geolog osv.*

Den fjärde och sista texten i riktningen från svenska till kroatiska är myndighetstexten *Om coronaviruset – för dig som är barn eller ungdom*. Jag hade inte några problem med dess översättning eftersom den är skriven på ett enkelt och klart sätt, även om det handlar om ett ämne som kan vara svårt att förstå. Texten innehåller enkla termer från medicinskt område såsom *covid-19 – COVID-19, coronavirus – koronavirus, vaccin – cjepivo, biverkning – nuspojava, sjukdom – bolest, luftvägsinfektion – upala dišnih puteva, smitta – zaraza, snuva – hunjavica, hosta – kašalj, feber – temperatura, smittspridning – širenje zaraze, avstånd – razmak*. Jag anpassade texten till målspråket genom att använda pronomen *vi* (sv. *ni*) istället för *ti* (sv. *du*). Medan svenska språket gärna använder andra person singular, dvs. *du* i tilltal, använder kroatiskan vanligen andra person plural, dvs. *vi* (sv. *ni*). På kroatiska är det vanligt att använda pluralformer av pronomen och verb när man tilltalar en obestämd grupp människor.

Översättningar från kroatiska till svenska

Vid översättning av texter i riktningen från kroatiska till svenska förekommer inte så många termer som i svenska källtexter. Arkeologiska termer anträffas i den journalistiska artikeln *Knez iz Bojne bolje se hranio od ostalih, jeo je i ribu, a u njegovu naselju bilo je političko središte* och i ordboksartikeln för uppslagsordet *Arheologija okoliša* ur ordboken *Arheološki rječnik*. Den tredje texten är en turistisk text om Dubrovnik och den innehåller inte några arkeologiska termer. Av alla texter som förekommer i riktningen från kroatiska till svenska var det viktigast att uppnå terminologisk ekvivalens i texten *Arheologija okoliša* eftersom den är en vetenskaplig och fackspråklig publikation. I de andra två texterna, den journalistiska och den turistiska, har man som översättare mer frihet vid överföring av budskapet.

Vid översättningen av den journalistiska texten om arkeologiska upptäckter från Bojna uppkom de flesta svårigheterna på grund av att texten inte var särskilt välskriven. Jag hade problem med klumpiga satser och deras koherens, särskilt när det gällde direkt anföring, när skribenter försökte att överföra arkeologernas ord. Några gånger var det nödvändigt att omskriva texten för att uppnå större klarhet men det var inte lätt att göra det p.g.a. källtextens klumpighet och oklarhet.

Termen *sporo rotirajuće lončarsko kolo* var dock lite problematisk att översätta. Till att börja med ska man anmärka att de första två orden bör skrivas tillsammans, alltså termen är *spororotirajuće lončarsko kolo*. Om man översätter det ordagrant, skulle man få *långsamt roterande drejskiva* men även om man kunde förstå vad det handlar om, finns det inte någon sådan term i svenskan. I kroatiskan finns det både *spororotirajuće* och *brzorotirajuće lončarsko kolo* men de har också synonyma uttryck *ručno lončarsko kolo* respektive *nožno lončarsko kolo* som har sina termmotsvarigheter på svenska – *handdriven drejskiva* respektive *fotdriven drejskiva*. Därför översatte jag frasen i min text med *handdriven drejskiva*.

Namnet på arkeologisk kulturgrupp *skupina Drava – Mura – Sava* har jag översatt som *Drava–Mura–Sava-kulturgruppen*. Jag har alltså tillagt ordledet *kultur-* för att förtydliga vad det handlar om. Jag har valt att utelämna termen *podgrađe* i meningen „Nađeni su ostaci prvih objekata, ali veći dio naselja i podgrađa očekuje se otkriti ove i iduće godine“ eftersom *podgrađe* kan definieras som ett slags förort eller förborg och det finns inte någon information i texten vad det rör. Ordet *bosättningen* är bred nog för att överföra information i en journalistisk text där det inte är så viktigt att explicera vad för bosättning det handlar om.

I texten förekommer arkeologiska termer som främst rör anläggningar och fynd som påträffades under utgrävningen, t.ex. *stambeni objekt – boningshus, ognjište – härd, poganski ukop – hednisk grav, kršćanski ukop – kristen grav, pogrebna oprema – gravsutrustning, bojna oprema – krigisk utrustning, ostruge – sporrar, solid – solidus, keramičko posuđe – keramikkrärl*. Det finns några allmänna arkeologiska termer såsom *zaštitno arheološko istraživanje – uppdragsarkeologisk undersökning, voditeljica istraživanja – utgrävningsansvarig, konzerviranje – konservering, restauriranje – restaurering, slučajni nalaz – lösfynd, drevni DNK – forntida DNA*, samt några termer som gäller kemi (*kvicksilver – živa, amalgam – amalgam, mikstionska pozlata – mixtionförgyllning*).

Den andra texten är ordboksartikeln *Arheologija okoliša* ur fackordboken *Arheološki rječnik*. Även om det handlar om en fackspråklig text, hade jag nästan inga svårigheter med att hitta termmotsvarigheter eftersom det handlar om termer som är mer eller mindre standardiserade på en internationell nivå. Dessutom finns de flesta i själva ordboken och termbanken *STRUNA*. Texten inbegriper namn på många olika arkeologiska discipliner (*arheologija okoliša – miljöarkeologi, bioarheologija – bioarkeologi, arheobotanika – arkeobotanik, arheozoologija – arkeozoologi, geoarheologija – geoarkeologi, paleoantropologija – paleoantropologi*) och andra närbesläktade discipliner (*geomorfologija – geomorfologi, pedologija – pedologi, tafonomija – tafonomi, paleoklimatologija – paleoklimatologi, fizikalna antropologija – fysisk antropologi*) samt olika metoder (*bušenje – borrhning, flotacija – flotation, mikromorfološka analiza – mikromorfologisk analys, peludna analiza – pollenanalys*). Här uppkom också några termer från andra discipliner eller vetenskapliga områden, t.ex. kemi (*stabilni izotopi kisika i vodika – stabila syre- och väteisotoper, kalcijev karbonat – kalciumkarbonat*) osv.

Jag hade några tvivel om termen *bioarkeologi* eftersom jag märkte att det inte förekommer ofta på webbsökningar på svenska. På Lunds universitets hemsida finns beskrivning av en kurs som heter *Historisk osteologi: Humanosteologi och bioarkeologi*¹⁹ och på engelska *Historical Osteology: Human Osteology and Bioarchaeology* som behandlar bara humanmaterial. Uppsala universitetet erbjuder några kurser i osteologi som behandlar både människo- och djurbensmaterial,²⁰ medan bioarkeologi nämns på hemsidan som ett av forskningsområden och den behandlar teman som variationer i kroppslängden, livslängden, sjukdomar hos människan osv.²¹ Termen definieras i själva boken som en gren av arkeologi som behandlar växt-, djur- och människorester, dvs allt organiskt material, men det betonas att termen inom amerikansk litteratur används bara för studiet av människobenrester (Manacorda, Francovich 2014: 259). Det verkar som att termen *bioarkeologi* i Sverige också bara omfattar humanmaterial. Även *STRUNA*, som har *Arheološki rječnik* som en av sina källor, definierar bioarkeologin som ”samlings och vetenskaplig analys av människorester från arkeologiska fynd”,²² även om det i verkligheten ofta används i den vidare betydelsen. Eftersom begreppet beskrivs i själva texten bestämde jag att behålla termen *bioarkeologi* för man förstår ur texten vad det är. Problemet är

---

¹⁹ <https://www.lu.se/lubas/i-uoh-lu-HOSA22> (hämtad 2021-12-09)

²⁰ <https://www.arkeologi.uu.se/Utbildning/osteologi/> (hämtad 2021-12-09)

²¹ <https://www.arkeologi.uu.se/Forskning/Forskningsomraden/Bioarchaeology/> (hämtad 2021-12-09)

²² <http://struna.ihji.hr/naziv/bioarheologija/22966/#naziv> (hämtad 2021-12-05)

att termen inte är standardiserad på en internationell nivå, utan dess omfattning är avvikande på olika språk och även vid olika tidpunkter.

Texten skiljer sig från de andra utvalda arkeologiska texterna eftersom den är en teoretisk text och den handlar inte om några upphittade fynd eller anläggningar utan om vetenskapliga inriktningar inom arkeologi och andra närbesläktade områden. Detta betyder att den inte innehåller uppgifter om lager, fynd, anläggningar och topografi och inte heller några kartor, analyser, tekniska data och foton såsom de andra texterna.

Den sista texten är en turistisk text om Dubrovnik och den heter *Top 10 znamenitosti*. För det mesta var det inte särskilt svårt att hitta översättningsmotsvarigheter. Benämningar på specifika byggnader, torg, företeelser, föremål osv som finns i Dubrovnik var dock lite komplicerade att överföra.

Vissa meningar var lite otydliga eller klumpiga och behövde omskrivas eller förklaras genom att lägga till en beskrivning. Till exempel översatte jag satsen "na njoj se stalno vijori državna zastava naše domovine" med "Kroatiens nationsflagga vajar ständigt på den". Jag anpassade den alltså för att referensen skulle vara tydligare på målspråket. Sedan översatte jag satsen "Drugi najatraktivniji muzej pod otvorenim nebom na svijetu" med "Som ett av de mest attraktiva friluftsmuseerna i världen" istället för "Det andra mest attraktiva friluftsmuseet i världen". Jag bestämde mig för denna lösning eftersom när man läser texten kunde man fråga sig vilket är det första mest attraktiva friluftsmuseet och detta verkar lite klumpigt.

I vissa fall kan kroatiska kombinera flera adjektiv på olika sätt för att beskriva någonting medan det ser lite klumpigt ut på svenska. Till exempel översatte jag satsen "S lijeve strane je monumentalna gotičko-renesansna palača Sponza" (adjektiven *gotička* – *gotisk* och *renesansna* – *renässans*) med "Till vänster befinner sig det monumentala Sponzapalatset som bär särdrag av en blandad gotisk och renässansstil" eftersom *gotisk-renässansstil* verkar lite klumpigt på svenska. Sedan översatte jag satsen "Svetište crkve oslikano je iluzionističkim baroknim freskama slikara Gaetana Garcie" (adjektiven *iluzionističke* – *illusionistiska* och *barokne* – *barock*) med "Kyrkans absid är dekorerad med illusionistiska fresker av barockmålaren Gaetano Garcia" för att se till att översättningen låter mer naturlig osv.

I den turistiska texten fanns också några fel som jag korrigerade – den Stora Onofriofontän befinner sig på västra och inte östra ändan av Stradun, och en historisk personlighet som nämns i texten som ”Cosinni Medici” är i verkligheten Cosimo de' Medici (1519–1574), hertig av Florens.²³ När det gäller Dubrovnikförfattarna Marin Držić och Ivan Gundulić, gav jag namnen på deras verk både i deras ursprungliga kroatiska form och sedan i översättning, i fall där det inte handlar om egennamn. Dock valde jag att översätta namnet på Držićs komedin *Skup* som *Den girige*, även om det handlar om ett egennamn, eftersom den liknar Molières *Den girige* och Plautus *Aulularia*. Namn på det mest kända verket av varje författare hittade jag även i svenska versioner, *Pappa Marojes pengar* och *Den förlorade sonens tårar*, på webbsidorna av *Svenskt översättarlexikon*²⁴ respektive *Projekt Runeberg*.²⁵

Jag stannar lite vid den berömda inskriften som står ovanför ingången av Lovrijenacfästningen, NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITUR AURO som vanligtvis översätts till kroatiska med meningen *Sloboda se ne prodaje (ni) za sve zlato/blago (svijeta)*, i källtexten omskriven som ”Ni za sve blago svijeta ne prodaje se sloboda” (sve. Inte för alla världens skatter säljs frihet). Jag valde att översätta den med meningen ”Frihet säljs inte för allt guld i världen”, men jag märkte att det ofta översätts till svenska med meningen ”Frihet kan inte köpas för allt guld i världen” vilken byter perspektiv jämfört med både latintexten och den kroatiska källtexten genom att använda ordet *köpa* i stället för *sälja* (*venditur* respektive *prodaje*). Man kan hitta sådana översättningar t.ex. på Wikipedia eller i turistpublikationer.²⁶ Jag tror emellertid att det bryter mot tanken som står bakom den berömda meningen. Vad Republiken Ragusa försökte igenom hela sin existens är nämligen att, så att säga, ”köpa” och bevara sin frihet och självständighet genom att betala olika tribut, behålla komplicerade diplomatiska relationer med olika stater osv. För Republiken var friheten det största värdet, vilket återspeglas i faktumet att ordet *libertas* var dess slogan och symbol, och därför ville Republiken inte sälja eller överlämna den för någonting i världen. Därför tror jag att det är bättre att använda *sälja* än *köpa*. Mitt val att översätta den med meningen ”Frihet säljs inte för allt guld i världen” står i enighet med

---

²³ <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/uropa/> (hämtad 2021-11-09)

²⁴ <https://litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/verk/36530> (hämtad 2021-11-12)

²⁵ <http://runeberg.org/nfbj/> (hämtad 2021-11-12)

²⁶ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Lovrijenac> (hämtad 2021-11-12), Björemark, Kristina & Emma (2014). ”Lovrijenac” i: Batinić *Dubrovnik*.

originalet, dvs. latintexten medan enligt den kroatiska översättningen i källtexten skulle översättningen låta ”Frihet säljs inte för alla världens skatter”.

Slutsats

Ändamålet med det här masterarbetet har varit att utpeka problem och svårigheter som uppstår vid översättning av texter med arkeologiska ämnen mellan svenska och kroatiska och att lägga fram förslag på möjliga lösningar. Ett annat syfte har varit att skapa ordlistor över arkeologiska termer på båda språk. Sammantaget har jag översatt och analyserat sju texter, fyra i riktningen från svenska till kroatiska (en vetenskaplig text, en populärvetenskaplig text, ett pressmeddelande och en myndighetstext) och tre i riktningen från kroatiska till svenska (en journalistisk text, ett uppslagsord och en turistisk text). Fyra av dessa texter rör arkeologiska ämnen och det finns en text i varje riktning som rör ett icke-arkeologiskt ämne, texten om pandemin covid-19 i den första och den turistiska texten i den andra riktningen. Texter tillhör olika typer och stilar, vilket betyder att de har olika syften och funktioner och härav att de kräver olika översättningsmetoder lämpliga för givna omständigheter. Eftersom de tillhör mycket olika texttyper, innehåller de inte samma mängd av termer. Dessutom, på grund av att arkeologin är ett tvärvetenskapligt område, inbegriper den även termer ur andra närbesläktade områden.

Översättning av vetenskapliga och fackspråkliga texter eftersträvar en exakt entydighet som kan uppnås genom att hitta terminologiska ekvivalenter, dvs. termmotsvarigheter, medan i de andra texttyperna kan information överföras något ledigare och med mer hänsyn till läsare. I texter med arkeologiska ämnen är det viktigt att man är sakkunnig inom området, såsom det är för alla vetenskapliga områden, för att man ska kunna förstå dem på ett riktigt sätt och därmed kunna göra trogna översättningar.

Arkeologi studerar mänsklig historia genom att analysera fornfynd och fornlämningar och den är ett område av stort samhällsintresse. Det är viktigt att identifiera och översätta termer som gäller fynd och lämningar korrekt för att kunna jämföra dem på en lokal eller en internationell nivå. Problem som kan uppkomma vid översättning av arkeologisk terminologi är mångsidiga men de har ofta att göra med denna vetenskaps särdrag – regionala fenomen och lokala egenskaper av materialet. Detta betyder att det ofta inte finns några ekvivalenter och att man bör hitta lämpliga

ersättningsuttryck i målspråket. Dessutom beror översättningslösningar på textens syfte och funktion samt olika situationella faktorer.

Jag har använt Bucher, Dobrina och Nilssons "trappmodell" som strategi för att hitta ekvivalenter, dvs. term motsvarigheter eller lämpliga ersättningsuttryck. Det viktigaste är det andra steget i trappmodellen, där översättaren bör få en uppfattning om begreppet bakom termen. Detta kan göras med hjälp av många olika medel, såsom ordböcker och fackordböcker, ordlistor, termbanker, uppslagsverk, digitala databaser, läsning av andra texter om samma ämne, fackexperters råd osv. Bland annat har jag använt termbanken *STRUNA*, fackordboken *Arheološki rječnik* samt databaser med samlingar från olika institutioner, nämligen *DigitaltMuseum* och *Europeana*.

Det här masterarbetet eftersträvar att bidra till en mer standardiserad och korrekt översättning av arkeologisk terminologi mellan svenska och kroatiska. Av den anledningen har jag skapat tre ordlistor över arkeologiska termer som uppkom i de utvalda texterna. Flerspråkiga ordlistor och databaser som *DigitaltMuseum* och *Europeana* är av stor hjälp för alla slags forskare och det skulle vara värdefull hjälp att ha en sådan databas för kroatiska samlingar.

Sažetak

Arheološka terminologija u prijevodu sa švedskog na hrvatski i s hrvatskog na švedski

Arheologija je znanost od velikog društvenog interesa; ona proučava ljudsku povijest i kulturu na temelju materijalnih ostataka. Ovaj se rad bavi arheološkim tekstovima i arheološkom terminologijom te problemima koji se pojavljuju pri njihovu prevođenju. Arheologija ima vlastiti specijalizirani tehnički jezik i terminologiju, a budući da se radi o interdisciplinarnoj znanosti, uključuje i druga područja poput povijesti umjetnosti, arhitekture, konzervacije i restauracije, antropologije, geologije, kemije itd. Svrha ovog rada je ukazati i analizirati različite poteškoće i probleme koji se javljaju pri prevođenju tekstova arheološke tematike i arheološke terminologije između švedskog i hrvatskog jezika te dati prijedloge mogućih rješenja, kao i stvoriti terminološki popis arheoloških pojmova na oba jezika. Važno je ispravno identificirati i prevesti pojmove koji se odnose na arheološke nalaze kako bismo ih mogli usporediti na lokalnoj ili međunarodnoj razini. Problemi koji se mogu pojaviti pri prevođenju arheološke terminologije su raznoliki, ali često imaju veze s karakteristikama ove znanosti – regionalnim pojavama i lokalnim svojstvima materijala. Ovaj diplomski rad nastoji pridonijeti standardiziranjem i točnijem prijevodu arheološke terminologije između švedskog i hrvatskog jezika.

Ključne riječi: švedski jezik, prevođenje, terminologija, arheologija

Summary

Archaeological terminology in translation from Swedish to Croatian and from Croatian to Swedish

Archeology is a science of great social interest; it studies human history and culture on the basis of material remains. This paper deals with archaeological texts and archaeological terminology and the problems that arise when translating them. Archeology has its own specialized technical language and terminology, and since it is an interdisciplinary science, it includes other areas such as art history, architecture, conservation and restoration, anthropology, geology, chemistry, etc. The purpose of this paper is to point out and analyze various difficulties and problems which appear when translating texts on archaeological topics and archaeological terminology between Swedish and Croatian and give suggestions for possible solutions, as well as create a terminological list of archaeological terms in both languages. It is important to correctly identify and translate terms related to archaeological finds so that we can compare them locally or internationally. Problems that may arise when translating archaeological terminology are diverse, but often have to do with the characteristics of this science - regional phenomena and local material properties. This thesis seeks to contribute to a more standardized and accurate translation of archaeological terminology between Swedish and Croatian.

Keywords: Swedish language, translation, terminology, archaeology

Källförteckning

Björemark, Kristina & Emma. (2014). ”Lovrijenac” i: Batinić *Dubrovnik*. Dubrovnik: Artur Sebastian Design

Bucher, Anna-Lena, Dobrina, Claudia, Nilsson, Henrik. (2013). „Översättarens terminologiarbete“ i: Almqvist, Ingrid et al. *Från ett språk till ett annat: om översättning och tolkning*. Stockholm: Norstedt, s. 168–173.

Bühler, Karl. (1933). *Die Axiomatik der Sprachwissenschaft*. Kant-Studien 38. Berlin, s. 19—20.

Dimitrijević, Stojan, Težak-Gregl, Tihomila, Majnarić-Pandžić, Nives. (1998). *Prapovijest*. Zagreb: Naprijed

Ehrnebo, Paula. 2013. „Terminologiarbete på minoritetsspråk“ i: Almqvist, Ingrid et al. *Från ett språk till ett annat: om översättning och tolkning*. Stockholm: Norstedt, s. 174–179.

Ingo, Rune. (2007). *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur

Jakobson, Roman. (1960). „Linguistics and Poetics“ i: T. Sebeok (Ed.), *Style in Language*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press, s. 350–377.

Karavanić, Ivor. (ur.) et al. (2015). *Pojmovnik kamenoga doba*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Manacorda, Daniele, Francovich, Riccardo. (2014). *Arheološki rječnik*. Zagreb: Sandorf

Martinsson-Wallin, Helene, Wehlin, Joakim. (2010). *Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009*.

Šošić, Trpimir M. (2014). „Pojam kulturne baštine–međunarodnopravni pogled” i: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51(4), s. 833–860.

Stålhammar, Mall. (2015). *Att översätta är nödvändigt*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

<https://www.lu.se/lubas/i-uoh-lu-HOSA22> (hämtad 2021-12-09)

<https://www.arkeologi.uu.se/Utbildning/osteologi/> (hämtad 2021-12-09)

<https://www.arkeologi.uu.se/Forskning/Forskningsomraden/Bioarchaeology/> (hämtad 2021-12-09)

<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/urota/> (hämtad 2021-11-09)

<https://litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/verk/36530> (hämtad 2021-11-12)

<http://runeberg.org/nfbj/> (hämtad 2021-11-12)

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/> (hämtad 2022-01-14)

<https://www.academia.edu/> (hämtad 2021-06-26)

<https://arkeologerna.com/> (hämtad 2021-06-26)

<https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/arkeologidagen/om-arkeologidagen/> (hämtad 2022-02-22)

<https://www.vecernji.hr/> (hämtad 2021-06-26)

<https://tzdubrovnik.hr/> (hämtad 2021-06-26)

<https://enciklopedija.hr/> (hämtad 2021-06-28)

<https://proleksis.lzmk.hr/> (hämtad 2021-06-28)

<https://hjp.znanje.hr/> (hämtad 2021-06-28)

<http://struna.ihjj.hr/> (hämtad 2021-10-17)

<https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-1-4419-0465-2> (hämtad 2021-10-17)

<http://www.kinneved.se/slutarp/ordlista.html> (hämtad 2021-10-23)

<https://www.ne.se/uppslagsverk/> (hämtad 2021-06-28)

<https://digitaltmuseum.se/> (hämtad 2021-10-17)

<https://www.europeana.eu/en> (hämtad 2021-10-17)

<https://svenska.se/> (hämtad 2021-06-28)

<https://sv.glosbe.com/> (hämtad 2021-06-28)

<http://lexin2.nada.kth.se/lexin/> (hämtad 2021-06-28)

<https://bab.la/> (hämtad 2021-06-28)

<https://www.synonymer.se/> (hämtad 2021-06-28)

Källtexter och översättningar

Från svenska till kroatiska

Källtexter

Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009: Gotland, Rone sn, Uggårda 3:1, RAÄ 10:1, 3, 4, 5

Bakgrund och syftet med undersökningen 2009

Undersökningen ingår i Helene Martinsson-Wallins forskningsprojekt kallat "Med rituella förtecken". Det forskningsmässiga syftet med undersökningen är att få större klarhet i fornlämningsområdet som en sammansatt plats där man inte bara ser rösen som enskilda begravningshögar utan en plats för mer omfattande rituella aktiviteter. Under höstterminen 2008 inriktades kursen (kursansvarig: Helene Martinsson-Wallin) "Det rituella landskapet HAR 709" för andraårsstudenter på högskolan på Gotland att undersöka området kring Uggarderojr och dess landskap och rituella uttryck. Dessa undersökningar och Martinsson-Wallins generella forskning kring bronsålderslandskapet på Gotland och de rituella uttryck som bl.a. troligen kan skönjas i samband med de stora rösenas placering och förhållande till varandra och det omgivande forntida landskapet samt betydelsen av s.k. sydstenar och sydkonstruktioner (Nylén 1959, Nylén 1993), ligger till grund för den arkeologiska undersökningen vid Uggarderojr. Utgrävningen är en "case study" för att få större insikt i bronsålderssamhällets struktur och uttryck och även för att undersöka monumentala uttryck i förhistoriska samhällen och monumentens biografi och platsens utnyttjande över tid (se också Martinsson-Wallin 2010).

Det specifika syftet med den arkeologiska undersökningen i Uggarderojrområdet var att utröna de närliggande lämningarnas datering och samband med det stora röset och spåra möjliga områden för rituella aktiviteter och fynd i sammanhang med detta. Frågeställningen är om fornlämningarna 10:2, 3, 4 och 5 (se fig. 4) är samtida med och har sammanhang med det stora röset 10:1 och möjligen om 10:4 och 5 utgör s.k. sydkonstruktioner, vilka förekommer i gravsammanhang främst inom bronsålder/äldre järnålder på Gotland. Ett annat syfte var att utföra en detaljerad höjdkartering av området för att få insikt i fornlämningarnas detaljerade

placering i förhållande till den forntida strandlinjen och gå över området med metalldetektor i syfte att undersöka möjligheterna för att finna offer/depåfynd, samt göra en fosfatkartering för att möjligen lokalisera ytor som kan ha använts som offerplatser. En fosfatkartering i området syftar till att se om förhöjda fosfater finns runt rösen som kan peka på mer intensiva aktiviteter har utförts här samt ligga till grund för möjliga fortsatta utgrävningar i området.

Den arkeologiska undersökningen vid Uggarderojr

Undersökningen utfördes i form av en internationell fältkurs (HAR 323) under fem veckor (v.30-34) mellan den 20/7-21/8 2009. Ansvarig för utgrävningen var universitetslektor och ämnesansvarig Docent Helene Martinsson-Wallin assisterad av Doktorand Fil. Mag. Joakim Wehlin och därtill medverkade 15 studenter i undersökningarna. Fornlämningskomplexet Rone 10:1-5 är belägen på en svag förhöjning som sträcker sig NÖ-SV riktning som vi tolkar som en forntida strandvall (se höjdkartering figur. 2). Området domineras av det stora röset Rone 10:1. På syd och västsidan om röset är Rone 10:3,4 och 5 belägen och Rone 10:2 utgör en låg stensättning på norra sidan om röset. Före undersökningen syntes anläggningen 10:3 som en svagt upphöjd stensättning ca. 9x9 m i storlek. Anläggningen 10:4 var till en början svår att lokalisera eftersom den endast framstod som en mycket svag upphöjning med en diffus avgränsning eftersom marken naturligt i området är stenrik. Anläggning 10:2 hade ungefär samma status som föregående. Anläggning 10:5 som har beskrivits som ett stenskott stolphål syntes klart. Undersökningen påbörjades genom att anläggningarna 10:3 och 10:4 torvades av och rensades och tre provrutor 1x2 m (provgrop. 1, 2, 3), lades ut på syd och västsidan i anslutning till kantkedjan av det stora röset 10:1 (se översiktsplan fig. 3). Höjdkarteringen påbörjades och samtliga rösen i området mättes in (se översiktskarta fig. 2). Rone 10:2 undersöktes inte eftersom tiden inte medgav detta och vi beslutade oss att inrikta undersökningen på syd och västsidan av röset.

Tekniska data:

Före undersökningen flyttades två fasta punkter till Uggarderummet:

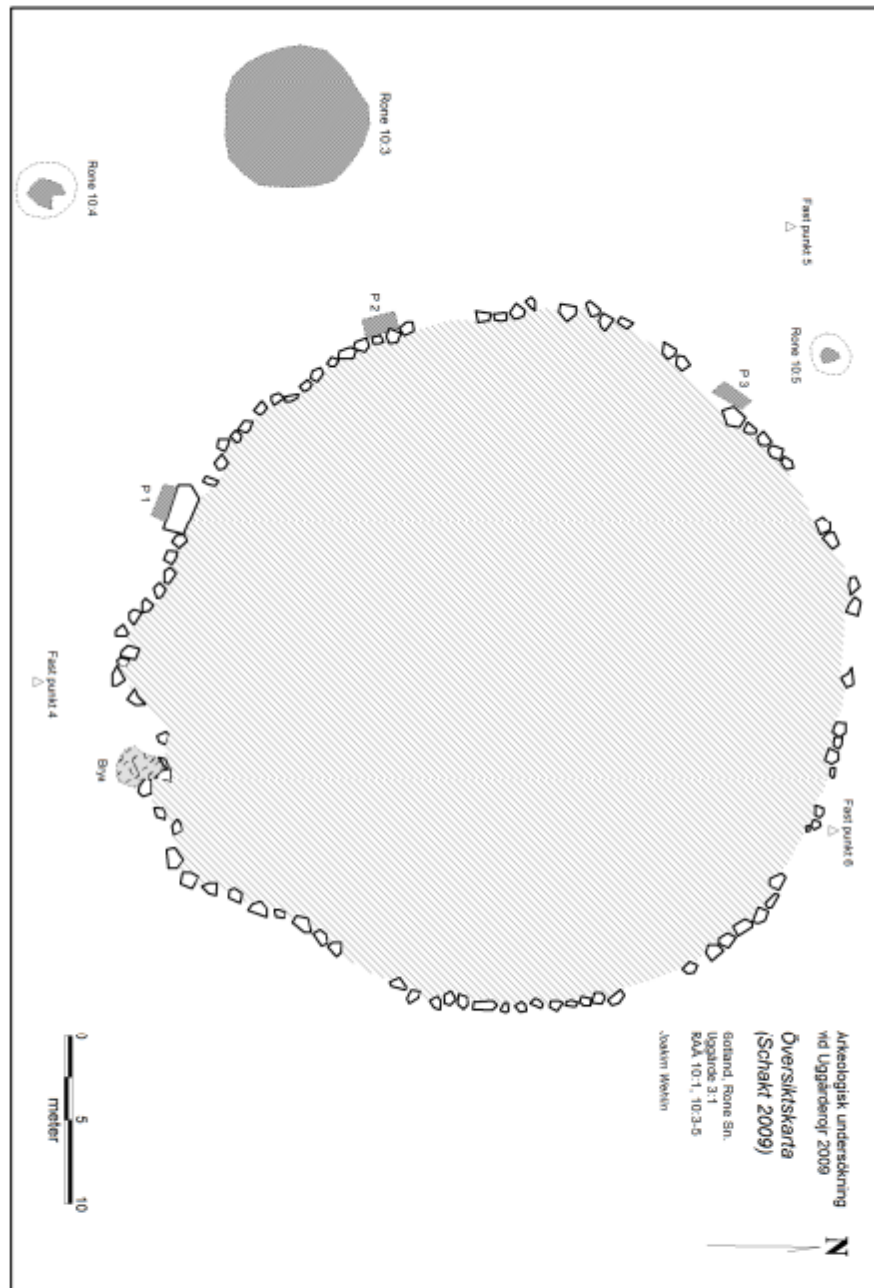
Mätningarna är gjorda i SWEREF99 1845 Höjder i RH 2000

Utsatta av: Peter Evertsson, Stadsarkitektkontoret, Gotlands kommun

A1:	A2:
N: 6338701.216	N: 6338910.180
E: 131105.514	E: 131032.875
Z: 6.74	Z: 8.24

Figur 2. Höjdkartering över Uggardeområdet

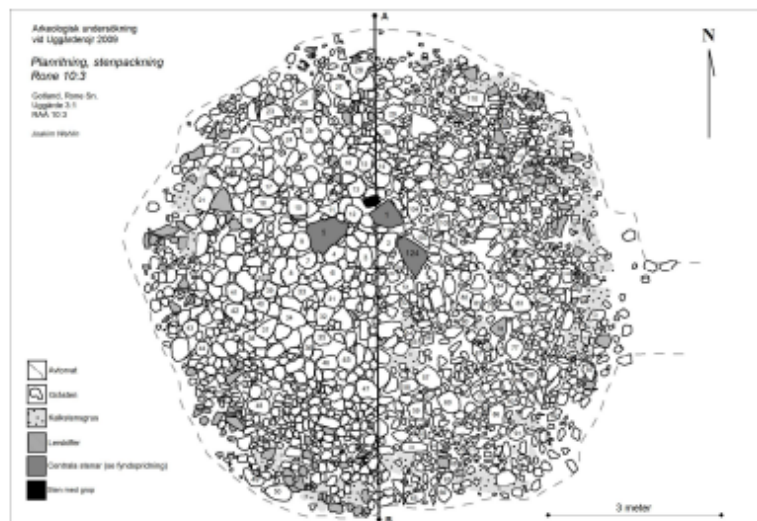

Figur 3. Översiktsplan över undersökningsområdet med Uggarderöset 10:1, stensättningen 10:3, skärvtenshögen 10:4, stenskott stolphål 10:5, och provgröp 1-3

Rone 10:3, Stensättning

Enligt FMIS är denna beskriven som en stensättning, rund, 8 m i diam. och 0,3 m h. Till stor del övertorvad fyllning av 0,2-0,4 m stora stenar. Efter avtorvning framstod den som en 9x9 m rundad stensättning men ingen klar avgränsning i form av en kantkedja eller inre konstruktion. Avgränsningen är i form av att stenpackningen blir glesare utåt kanterna (fig. 4). Stenmaterialet varierade vanligtvis mellan 20-40 cm och i de centrala delarna förekom tre större stenar och några skärvstenar. Det förekom även en hel del lerskiffer och kalksten, främst i de yttre delarna av anläggningen. Dessa förekommer naturligt i marken, speciellt kalksten som återfinns som kalkstensgrus i den naturliga strandvallen. Efter avtorvningen fotograferades anläggningen i lod och en plan upprättades (fig. 4) utifrån detta samt den digitala inmätningen.

Inga speciella konstruktioner kunde skönjas i anläggningen men i den centrala delen strax öst om en av tre stora mittstenarna påträffades ett område med brända ben strax under torven. Man kan också tolka det som att stensättningen har en central del som är c. 6x6 m med lite större och varierat stenmaterial där de tre större stenarna är i centrum. Kalksten och lerskiffer är mer frekvent förekommande runt kanterna som ett brätte, speciellt när det gäller lerskiffret men båda stenmaterialet hör troligen från naturligt inslag i strandvallen men som medvetet lagts runt kanten på anläggningen.

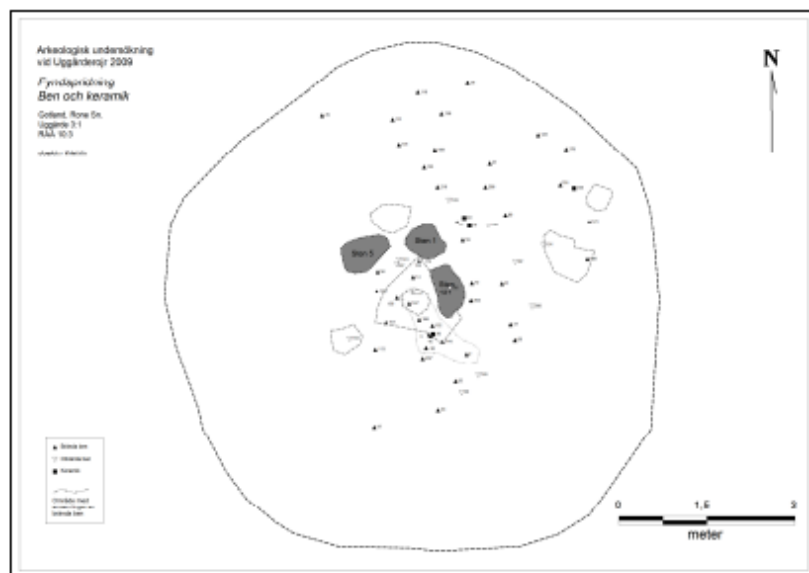

Figur 4. Planritning av stensättning 10:3 efter avtorvning.

Vid utgrävningen återfanns brända ben spritt i anläggningen men främst i några koncentrationer nära de stora stenarna i mitten av anläggningen inom ett område av c. 1,5 m (ID:2, ID:3, ID: 38,45,144,152, ID:167,175) och sedan spridda enstaka ben främst i den nordöstra delen av anläggningen (fig. 5).

Benen hittades mellan 7,97-8,32 möh. Endast tre små keramikbitar utan karaktäristiska drag återfanns. I anläggningen återfanns också ett relativt stort antal flint och kvartsavslag/avfall/kärna. Kvartsavslagen/avfall/kärna påträffades runt om i hela anläggningen. De hittades mellan 7.81-8.17 möh. Flintavslagen/avfall/kärna uppvisade en koncentration till anläggningens norra del men återfanns också spritt i anläggningen. Flintmaterialet är varierat och både inhemsk sk. "gotlandsflinta" och sydsandinavisk flinta förekommer. Flintmaterialet i den norra delen var av likartat material (Sydsandinavisk ljus flinta) och utgjordes främst av små (4-10 mm) avslag och avfall.

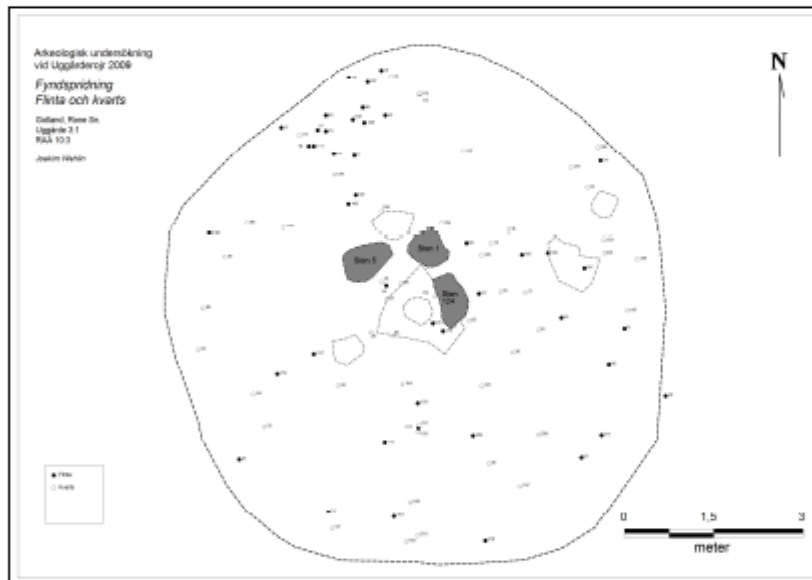
Några av flintavslagen verkar brända och det finns två små cylinderformade kärnor ID:31, 60 varav den sistnämnda verkar bränd. Enligt Dr. Jan Apel som gjort en översiktlig inspektion av flintmaterialet, har man använt sig av en "hånd" teknik när dessa avslag har producerats dvs. att de som producerat dessa avslag har inte haft någon större hantverksskicklighet utan endast slagit flintan på måfå.

Figur 5. Spridningsbild av brända och obrända ben. De streckade områdena är koncentrationer av brända ben övriga är spridda enstaka benförekomster

Detta visar att avslagen/avfallen sannolikt inte är rester efter avancerad redskapstillverkning men kan tolkas som om de slagits i något slags rituellt syfte. Möjligen har även flintavslagen producerats genom att man använt metallverktyg när man slagit avslagen från kärnan. De två kärnorna som förekommer i sammanhanget visar också på att man har slagit utan att haft någon ingående kunskap om flintslagningsteknik. Fyra knackstenar har dock påträffats i stensättningen och avslagen/avfallen som påträffats i ett kluster i N delen av anläggningen skulle kunna vara resultatet av en och samma aktivitet då flintmaterialet är av samma typ som ligger spritt över ett 2x2m stort område (se fig. 6).

Bland kvartsmaterialet kan speciellt nämnas några kärnor och ett antal avslag som förekom spritt i anläggningen.

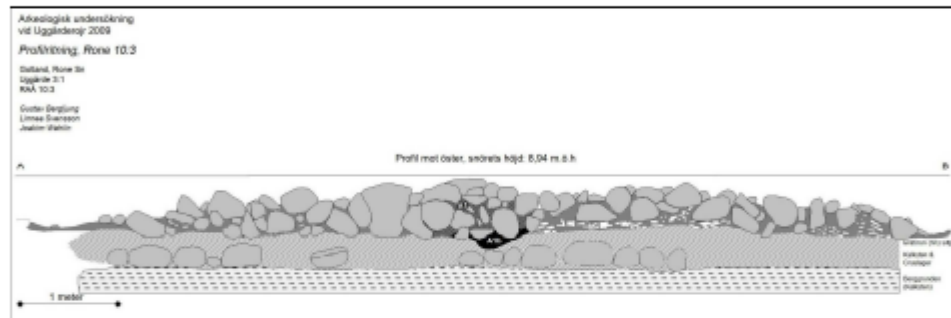
Figur 6. Spridningsbild av flinta och kvarts i anläggning 10:3

I den centrala delen i botten av 10:3 hittades en nedgrävning (anläggning 1) som innehöll kol och sotblandad jord och var belägen nära de tre stora stenarna. Här återfanns också brända ben (se profil fig. 7).

Tre prover från sänds in för C14 analys från stensättningen 10:3. Det ena provet utgjordes av kol (fyndnr 29) som påträffades spritt i anläggningen på 8,05möh utan närmare kontext, det andra provet utgjordes av obrända färdänder (fyndnr 142) som påträffades i de centrala delarna

alldeles i kanten av nedgrävningen, anläggning 1, under en sten på nivån 8,03 möh. Det tredje provet utgjordes av kol (fyndnr 177) från anläggning 1 på nivån 7,91 möh. Det förstnämnda provet resulterade i en recent datering, färtanden daterades till äldre järnålder (kalib. 2 sigma 510-200 f.Kr.) och kolprovet från anläggningen i botten av stensättningen daterades till senare delen av den äldre bronsåldern (kalib. 2 sigma 1450-1190 f. kr.) (se appendix).

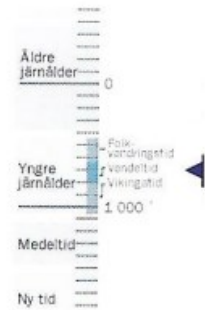
Figur 7. Profil av anläggning 10:3. Notera nedgrävningen i mitten med sot.

Rone 10:4, Skärvtenshög

Innan avtorvning syntes anläggningen som en mycket diffus förhöjning med en svacka på den norra sidan. Efter avtorvningen framstod anläggningen som en låg hög ca. 2x2m med skärviga stenar ca. 10-40 cm i storlek och med en svacka (inbuktning i den norra delen) (se fig. 8, 9). Mellan stenarna var det en starkt sotblandad jord och de skärviga stenarna var mycket sköra och starkt eldpåverkade. Undersökningen visade att stenarna sannolikt har varit en del av ett bål som har tänts på platsen, möjligen vid upprepade tillfällen. Fynden i samband med skärvtenshögen var få och några obrända ben hittades i utkanten på den NNÖ sidan av högen bl.a. ett underarmsben av kanin/hare och ett fotben av en hund samt ett handlovsben av människa. Två små keramikbitar utan karakteristiska drag påträffades också (fig. 10). Ett kolprov (fyndnr 15) togs för C14 analys vilket resulterade i en datering till senare delen av äldre bronsåldern (kalib. 2 sigma 1440-1130 f. Kr). Denna datering är likartad med dateringen från anläggning 1 i botten av stensättningen 10:3. Skärvtenshögen innehöll ca. 0,64 km³ sten (ca. 1150 kg) som varierade från ca. 10-40 cm i omkrets där merparten var 10-20 cm.

Aristokraternas gravar

Några av de mest kända arkeologiska fynden är de praktfulla föremålen från den yngre järnålderns aristokratiska gravar. Många arkeologer har trott att de som vilade i gravarna var kungar i tidiga riken. Men i själva verket reflekterar gravarna en annorlunda värld, där stater saknades och makten var väldigt instabil. Även den som från födseln ägde makt och rikedom tvingades förlita sig på vänner, nätverk, tur och skicklighet.

En märklig upptäckt i Vendel

I slutet av år 1881 utvidgades kyrkogården i Vendel i Uppland. Vid grävarbetena hittades plötsligt skelettrester, vapen och exklusiva prydnadsföremål. *Tidningen Upsala* beskrev fyndet som ”de allra märkligaste fornsakerna, som funnits i Sverige”. Upptäckten av Vendelgravarna var så omtumlande att de fick ge namn åt en hel arkeologisk period, vendeltiden (ungefär 550–800).

Den 7 december 1881 anlände Hjalmar Stolpe, känd för sina utgrävningar på Birka, till platsen. När fyndets omfattning blev känd lyckades en amanuens vid ett Uppsalamuseum stjäla en del av föremålen till sitt eget museum, men han avslöjades. Vid ett annat tillfälle plundrades gravplatsen och en natt stötte Stolpe ihop med tjuvarna. Stöldförsö-

Järnålderns aristokrater begravdes i jättelika monument som blev delar av deras centrala platser. Gravhögar i Gamla Uppsala i Uppland med kyrkan i bakgrunden.

Exklusivt svärd och praktfull hjälm från aristokratiska gravar i Vendel.

ken fortsatte under hela undersökningen och till slut bad arkeologerna prästen förkunna att gravplundring var förbjuden.

Fyndrika gravar

Människorna som begravdes i Vendel har fått symbolisera den yngre järnålderns aristokratiska samhällsskikt. De begravdes i båtar och deras många gravgåvor berättar om ideologi, självuppfattning och kontaktvägar.

Speciellt kända fynd från gravarna i Vendel är de vackra hjälmarna som är tillverkade av en stor mängd ornamenterade och sammanfogade metallplattor. Varje platta har en egen ornamentik vars motiv är hämtade ur mytologiska berättelser. En liknande hjälm har hittats i den berömda graven i Sutton Hoo i England. Tillsammans med många andra fynd visar hjälmarna att dåtidens aristokratiska nätverk sträckte sig över stora delar av norra Europa.

I gravarna fanns också värdefulla vapen, offerade hästar i praktfulla utrustningar och många hundar. I de allra fyndrikaste gravarna fanns exklusiva glasbägare som symboliserar det rituella festande som hörde till livet på ett stort gods. En annan viktig del av det aristokratiska livet, jakten, representeras av jaktfåglar som falkar och berguvar. Flera andra djurarter hittades också, kanske var de färdkost på resan till livet efter detta. På grund av gravarnas praktfulla krigiska utrustningar är det allmänt vedertaget att det bara är män som begravts på båtgravfältet i Vendel. Men det är omöjligt att bevisa genom en osteologisk undersökning eftersom skeletten multnat bort. Dessutom är könsrollerna under vendeltiden relativt okända, så helt säkert är det inte.

Fynden från Vendel finns nu utställda i Historiska museets utställning Forntider.

Gravarna i Valsgärde

År 1929 upptäcktes ännu ett gravfält med praktfulla båtgravar i Uppland, denna gång i Valsgärde. Det finns många likheter mellan de båda gravfälten och platserna, och de användes av allt att döma vid ungefär samma tid. Skillnaden är att Valsgärde har betydligt mera att berätta. Här finns inte bara rikt utsmyckade gravar utan också enklare brandgravar och en aristokratisk gårdsanläggning. Därför kan andra sidor av livet uppfattas här.

De värdefulla gravgåvorna i Valsgärde var slitna, trasiga eller lagade när de lades ned i gravarna. De kan ha varit vördade antikviteter och släktklenoder eller bara uttjänta saker. Kanske var det likadant i Vendelgravarna, men eftersom de var så skadade gick det inte att avgöra.

I Valsgärde fick många med sig hästar i graven. Under hovarna bar de isdubbar, vilka avslöjar att resan till dödsriket ansågs löpa genom ett vinterlandskap. Det stämmer väl överens med vad vi vet om den förkristna religionens uppfattning att dödsriket låg i norr.

I Valsgärde var de rika båtgravarna inte de enda med värdefulla gravgåvor, utan det fanns brandgravar som var minst lika påkostade. I en av brandgravarna hade en äldre kvinna gravlagts tillsammans med bland annat en häst, hundar, en stor uppsättning smycken och ett vild-djurshuvud avsett att pryda en stav. Sådana stavar hade sannolikt med

Del av fäster till ett exklusivt vendeltida svärd, hittat i Stora Sandviken vid Sturkö i Blekinge.

Stavar som liknar spiror har hittats i flera gravar för aristokratiska järnålderskvinnor, kanske var stavarna symboler både för världslig makt och för kvinnornas roller som kultledare. Bilden visar en rekonstruktion av en sådan stav. Originalen hittades i en grav vid Köpingsvik på Öland och finns i Historiska museets utställning Vikingar. I toppen av staven finns ett litet hus omgivet av små djurfigurer.

(nästa sida) Fågelformat och förgyllt beslag till en praktsköld från en aristokratisk venedtida grav vid Vallstenarum på Gotland.

makt att göra, kanske var de rentav härskarsymboler. I kvinnans grav fanns också båtnitar vilka tyder på att den var en båtgrav som brändes innan gravläggningen.

Fynd från Valsgärde finns utställda på Museum Gustavianum i Uppsala.

Aristokraternas kläder

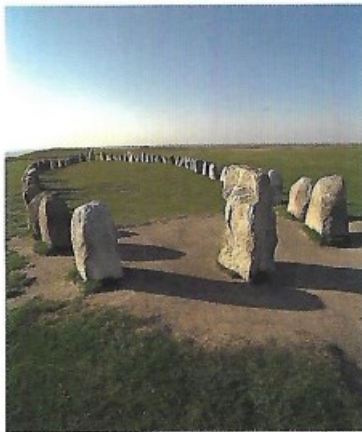
Vilka slags dräkter bar yngre järnålderns aristokrater? I en grav i Högom i Medelpad upptäcktes många delar av kläder och textil som visar hur en aristokrat kunde vara klädd. Den döda bar en praktfull dräkt bestående av skjorta, byxor och mantel i starka färger. Både skjortan och byxorna var röda och nederst på skjortan fanns ett vackert band med djur- och människofigurer. Mantelns grundfärg går inte längre att avgöra, men däremot det blå och röda mönster som löpte i ett band över den. Det är möjligt att personen också haft en mössa av skinn. Bara de färgstarka och vackra kläderna i sig måste ha väckt stor uppmärksamhet. På dräkten fanns dessutom många förgyllda agraffknappar. I graven fanns också en stor mängd gravgåvor, bland annat en komplett vapenutrustning med svärd, sköld, lans, pilar, yxor och möjligen en båge. Det fanns inget bevarat skelettmaterial, men på grund av vapnen har graven ändå alltid tolkats som grav efter en manlig hövding. Men det går inte att bevisa.

Fynden från Högom finns utställda på Sundsvalls museum.

Den yngre järnålderns aristokratiska gravar

De praktfulla fynden från den yngre järnålderns aristokratiska gravar är några av de mest kända arkeologiska fynd som gjorts i nuvarande Sverige. Under 1800-talets och det tidiga 1900-talets nationsbygge lyftes de personer som gravlagts i Upplands rikt utrustade gravar fram som kungar i det tidiga sveariket. Det gäller inte minst de tre väldiga gravhögarna i Gamla Uppsala. När de undersöktes under 1800-talet var förhoppningen att finna svearnas mäktiga kungar, men den infriades inte.

I stället för praktfulla gravgåvor hittades bara fragmentariska rester efter kremerade personer. I den ena högen var de samlade i en enkel lerurna, i den andra hade de rafsats ihop till mitten av gravbålet.

Gravtyper

Arkeologer som studerar gravskick skiljer på inre och yttre gravskick. Det inre gravskicket har med den döda kroppen att göra. Det är en viktig skiljelinje om de döda jordfästs eller kremerats. Det senare kallas brandgrav och innebar oftast att de kremerades tillsammans med alla gravgåvor. Det finns många olika typer av inre gravskick. De döda kunde till exempel begravas i båtar, kistor, kammare, vagnar eller bara direkt i jorden. Även brandgravarna är mycket varierade. Ibland ströddes askan ut, ibland rafsades den ihop i en hög och ibland samlades den ihop i någon slags kärl.

Det yttre gravskicket handlar om gravens exteriör som varierar mycket mellan olika tider, områden och samhällsgrupper. De vanligaste typerna av yttre gravskick är högar och stensättningar, men det finns många andra former som till exempel skeppssättningar, rösen, resta stenar och domarringar.

Besvikelsen blev om möjligt ännu större när det stod klart att några av de hårt brända benen tillhörde en kvinna. Det mesta av materialet begravdes men en del togs tillvara. Nya studier tyder på att de sorgliga fragmenten faktiskt varit rester av praktfulla utrustningar. Och nyare analyser av skeletten tyder på att en pojke i de yngre tonåren vilade i samma grav som kvinnan. En del av dagens forskare hävdar att högen restes efter pojken, delvis för att en del av fragmenten kommer från vapen. Men det är kanske fördomsfulla könsroller som spökar.

I takt med att fler och fler aristokratiska gravar undersökts har teorin om svearnas kungar tonat bort. Numera känner arkeologer till många olika slags aristokratiska gravar. För Mälardalens del finns det speciellt fina gravar i Norsa i Västmanland, Tuna i Alsike, Ulltuna och Vallentuna i Uppland samt Ingjaldshögen i Södermanland.

Gravarna reflekterar en värld som skiljer sig mycket från den moderna. Stater saknades, riken var tillfälliga och makten var instabil. Även den som från födseln hade makt och rikedom tvingades förlita sig på vänner, nätverk, tur och skicklighet. Därför var aristokratin tvungen att ständigt underhålla sin position genom frikostiga fester, religiösa ceremonier samt uppvisning av rikedom och generositet i form av frikostiga gåvor. Även begravningar var stora offentliga tillställningar, nästan som teaterföreställningar. De avspeglade det liv som människorna hade och det liv de förväntades få efter döden. Ceremonierna pågick länge. I Norge har arkeologer med hjälp av noggranna analyser kunnat visa att ritualerna i den berömda Osebergshögen, där en aristokratisk kvinna begravdes i ett väldigt skepp, pågick i minst fyra månader.

Världens mest berömda skeppssättning från järnåldern, Ales stenar vid Käseberga i Skåne.

Kvinnliga aristokrater

Kvinnorna i det aristokratiska samhällsskiktet hade lika hög ställning som männen. De manliga praktgravarna dominerar bilden av Vendel, men på en del platser råder det motsatta förhållandet. Det finns många gravar och gravfält som reflekterar kvinnorna i den yngre järnålderns aristokrati. Mest känt är kanske det västmanländska båtgravfältet vid Tuna i Badelunda. När guldföremål hittades vid ett husbygge 1952 trodde arkeologer att de kom från en gulds katt. Men snart insåg man att det i stället rörde sig om en förstörd grav. Fynden blev startskottet på en tvåårig utgrävning av platsen. Sammanlagt undersöktes ett nittiotal lämningar, de flesta gravar från åren 400–1000.

En av kvinnogravarna i Tuna är den guldrikaste grav som undersökts inom det nuva-

rande Sverige. I graven finns också en stor mängd andra slags gravgåvor som silverföremål, smycken, pärlor och kärl. De övriga kvinnorna på gravfältet begravdes också med rika gåvor. DNA-analyser visar att några av kvinnorna är nära släkt med varandra. Kanske avspeglas ett aristokratiskt matriarkat, där makt och rikedom ärvdes på kvinnosidan. Fynd från gravfältet finns utställda på Västmanlands läns museum i Västerås.

Mäktiga kvinnor kan också urskiljas på gravfältet i Köpingsvik på Öland. Även om gravarna här är betydligt sämre bevarade och dessutom brandgravar där allt bränts på ett gravbål, går det att urskilja flera kvinnograv. Den förmämsta graven innehåller exklusiva föremål från fjärran orter, ett stort antal offerade djur och dessutom möjliga människoof-

fer. Vid begravningen brändes allt och askan samlades sedan ihop i ett kärl. Det mest spännande föremålet är en stav, en maktsymbol. Antagligen kommer det tidigare nämnda vilddjurshuvudet i Valsgårde från en stav. Det är mycket möjligt att stavarna tillhört kvinnliga härskare.

Några av fynden från Köpingsvik finns utställda i Historiska museets utställningar Fortider och Vikingar.

Smycken av rent guld från Sveriges mest guldrika grav: en aristokratisk kvinnas grav vid Tuna i Badelunda i Västmanland.

Redo för Arkeologidagen

Redo för Arkeologidagen?

Upplev 1600- och 1700-talens Skeppsholmen, testa att bli arkeolog för en dag, låt barnen gräva efter skatter eller lyssna på historier om inälvsparasiter under stenåldern. Årets arkeologidag den 26 augusti bjuder på mängder med godbitar. Arkeologerna arrangerar en lång rad olika evenemang runt om i Sverige. Här nedan hittar du ett urval av dem. [Fler kan du läsa om på Riksantikvarieämbetets hemsida.](#)

Välkommen att resa tillbaka i tiden med oss!

Västergötland

Gravröset i Arendal, Göteborg

Välkommen till en föreläsning av arkeologerna Gisela Ängeby och Ulf Ragnesten om den spännande undersökningen av Gravröset i Arendal som troligen anlagts någon gång i slutskedet av bronsåldern, för omkring 2500 år sedan. Hösten 2017 utförde Arkeologerna tillsammans med arkeologer på Göteborgs stadsmuseum en stor undersökning av ett gravröse i Arendal, Göteborgs kommun. Sten för sten plockades röset ned. Alltsammans dokumenterades. Sammanlagt avlägsnades 17 000 stenar i olika storlekar. Inne i röset fanns det olika spännande stenkonstruktioner. Längst in fanns rester efter ett gravbål med brända människoben och djurben. Vad hände här egentligen? Vad vet vi?

Tid: 11.00 – 12.00

Plats: Föreläsningen sker i Wallenstamsalen på Göteborgs Stadsmuseum och är gratis.

[Läs mer](#)

Östergötland

Visning av utgrävningen i Inre hamnen, Norrköping

Välkommen till 1600- och 1700-talens Skeppsholmen! Vi visar utgrävningen och fynd från kronans brännvinsbränneri, ett skeppsvarv och en tobaksplantage. Visningarna sker varje hel timme; kl 13.00, 14.00, 15.00.

Tid: 13.00 – 16.30

Plats: Saltängsgatan 52. Samling vid korsningen Saltängsgatan och Varvsgatan. Fri entré. Parkeringsmöjligheter finns på Saltängsgatan. Tillgängligheten på utgrävningsplatsen är begränsad även om det är möjligt att vara med på delar av visningen.

Kontaktperson: [Karin Lindeblad](#)

[Läs mer](#)

Torsviken – en stenåldersboplats utanför Krokek

På en skyddad sandstrand utanför Krokek bodde människor för ca 8000 år sedan. Under några veckor i augusti undersöker vi boplatsen och försöker förstå hur, när, och varför just den här platsen har använts. På arkeologidagen erbjuder vi visningar där vi tittar på fynd och berättar om boplatsen, stenåldersliv i Östergötland och hur vi arbetar.

Tid: 11:00 – 16:00 (Visning sker varje hel timme)

Plats: Torsvägen 57B, Kolmården

Kontaktperson: [Ann Westermark](#)

Lättillgängligt. En mindre väg passerar utgrävningsplatsen, terrängen inom undersökningsområdet är flack. Parkering finns i närområdet, ca 150-200 meter från utgrävningsplatsen.

[Läs mer](#)

Gullborg fornborg på Vikbolandet

Vi uppmärksammar arkeologins dag med en föreläsning och efterföljande guidning vid fornborgen.

Tid: 10.00 – 14.00

Program

Föreläsare och guide är Maria Petersson som är verksam inom Arkeologerna. Maria har under lång tid intresserat sig för järnålderns samhälle och fornborgarnas varierande roll. På Vikbolandet öster om Norrköping finner vi en bygd mycket rik på fornborgar där en av de mest spännande är Gullborg. Vi startar med en föreläsning och efter lite fika beger vi oss sedan i egna bilar till borgen tillsammans med vår guide.

Övrig information: Föranmälan behövs och sker till Lotta Arelid, lotta.arrelid@folkuniversitetet.se senast 20 augusti. Efter föreläsningen bjuder vi på fika. Vid besöket på fornborgen är terrängen ganska otillgänglig och inte handikapsanpassad. Fri entré, icke medlemmar bjuds på medlemsavgiften i Östkinds Hembygdsförening för 2018.

[Läs mer](#)

Småland

Arkeologidagen på Kalmar Slott

Välkommen att ta del av de spännande utgrävningarna som gjorts runt slottet och i Kalmarsundsparken.

Visning för barn

Kom och se och lyssna på hur en arkeolog arbetar! Slagfältsarkeolog Bo Knarrström visar vapen och rustningar från 1400-1600-talen och arkeologen Magnus Stibéus visar fynd från utgrävningarna runt slottet och slagfältet i Kalmarsundsparken. Från 7 år.

Tid: 11.00 – 12.00

Plats: Gröna salen

Biljetter: Endast förköp [via Nortic](#) eller via Turistcentrum 0480-41 77 00.

Föreläsning och visning för vuxna

Arkeolog Magnus Stibéus berättar om utgrävningarna runt slottet och dess närhet. Mycket har man funnit i de senaste årens utgrävningar; begravda skelett, lusthus från Gustav Vasas tid och lämningar som ger spår och förståelse till Kalmar Stads begynnelse. Slagfältsarkeolog Bo Knarrström visar vapen och rustningar från 1400-1600-talen och Magnus Stibéus, från Arkeologerna visar arkeologiska fynd ifrån grävningar runt slottet och slagfältet i Kalmarsundsparken. Kom och lyssna till de senast rönen om Kalmar stads och Kalmar Slotts historia.

Tid: 14.00-16.00

Plats: Gröna salen

Biljetter: 95 kr. Endast förköp [via Nortic](#) eller via Turistcentrum 0480-41 77 00.

Kontaktperson: [Magnus Stibéus](#)

[Läs mer](#)

Uppland

Sjukdomar från förr

Vi uppmärksammar Arkeologidagen 2018 med ett spännande föredrag om ett unikt fynd av en inälvsparasit från stenålderns Motala! Hör Jonas Bergman, paleoekolog och kvartärgeolog på Arkeologerna berätta om parasitsjukdomar från stenålder till modern tid, med exempel bland annat från pinfäriska utgrävningar i Motala.

Tid: 13.00-14.00

Plats: Historiska museet

Evenemanget är kostnadsfritt. Begränsat antal platser.

[Läs mer](#)

Arkeologins dag – något för hela familjen i Norrtil

Familjedag med tema arkeologi. Testa att vara arkeolog för en dag!

Familjevisning i museet. Föredrag om utgrävningen i Norrtil av projektledaren, Anton Seiler.

Tid: 11.00 – 16.00

Program

Kom till Sigtuna museums trädgård och prova att vara arkeolog för en dag! Testa på att gräva, teckna av fynden som du finner. Prova arkeologens redskap. Följ med på en familjevisning i museet med arkeologin i fokus.

Anton Seiler, från Arkeologerna, projektledare för utgrävningen i Norrtil i Sigtuna, berättar om utgrävningen och de fynd som gjorts. Utgrävningen startade hösten 2017 och avslutades i juni 2018. En del fynd från utgrävningen har visats i en monter i museets entré sedan början av sommaren.

Hålltider för programpunkter:

12.00 – 12.30 Familjevisning med arkeologin i fokus

13.00 – 14.00 Utgrävningen i Norrtil, Anton Seiler projektledare från Arkeologerna berättar.

Plats: Sigtuna museum, Stora gatan 55, Sigtuna. Närmaste busshållplats är Klockbacken. Bilparkering fyrtimmars finns nere vid Strandpromenaden eller entimmes precis utanför museet. Museet är tillgänglighetsanpassat.

Kontaktperson Anna Toräng, 08-591 266 53, sigtunamuseum@sigtuna.se. [Läs mer](#)

Medeltida kvarteret Traktören i Enköping

Missa inte föreläsningen om den pågående utgrävningen i Enköping; ”Enescopinge – den medeltida staden. Hushåll, stadsliv och hälsa i kvarteret Traktören”. Föreläsare är Emelie Sunding / Joakim Kjellberg från Upplandsmuseet.

Tid: 15.00-15.30

Plats: Upplandsmuseet, S:t Eriks torg 10, Uppsala

Kontaktperson: Anna Ölund, 0702053036, anna.olund@upplandsmuseet.se

Visningar av undersökningen

På arkeologidagen den 26 augusti har vi visningar av undersökningen i Enköping. Samling på Stora Torget i Enköping. Gratisbiljetter kan hämtas på Enköpings museum från och med lördag.

Tid: 12.00 och 14:00

Plats: Stora Torget i Enköping

[Läs mer](#)

Amatörarkeologi i Biskopstuna

Under fyra veckor i augusti pågår en forskningsundersökning och en amatörarkeologisk kurs vid den medeltida borgruinen Biskopstuna i Åkersberga. Kursen är ett samarbete mellan Österåkers kommun, hembygdsföreningen i Österåker och Arkeologerna och är en chans för alla som vill att prova på hur det är att vara arkeolog. Under Arkeologidagen anordnas aktiviteter för barn, leta efter arkeologiska fynd i barnens egen undersökning

Tid: 12.00–15.00

Plats: Allévägen 9, Biskopstuna, Österåker

[Läs mer om arkeologidagen på kommunens hemsida](#)

[Biskopstuna på Facebook](#)

[Läs mer om Biskopstuna](#)

Om coronaviruset och covid-19 – för dig som är barn eller ungdom

Folkhälsomyndigheten

Om coronaviruset och covid-19 – för dig som är barn eller ungdom

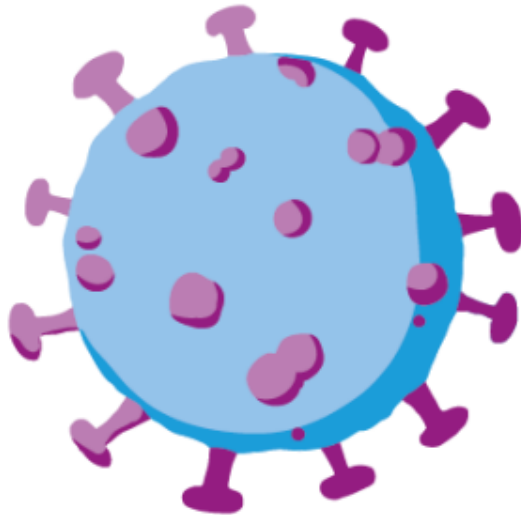
🔊 Lyssna

Här har vi samlat information som kan vara bra att känna till för dig som är barn eller ungdom. Vi berättar bland annat om sjukdomen covid-19, om vaccinerna mot covid-19, och vad du kan göra för att må bra. Det är viktigt att du stannar hemma om du är sjuk. Till exempel om du är snuvig, har ont i halsen, feber eller hosta.

Om sjukdomen covid-19

Om du blir smittad av coronaviruset kan du få sjukdomen covid-19. De flesta barn och ungdomar som blir smittade blir bara lite sjuka. De kan bli förkylda och få hosta och feber, och blir friska igen efter några dagar. Detsamma gäller de flesta vuxna. Det är väldigt sällan som barn blir allvarligt sjuka i covid-19. Det finns barn som har behövt vara på sjukhus, men det är ovanligt.

Covid-19 är i första hand farlig för äldre vuxna och för de personer som har andra sjukdomar som gör att de är extra känsliga.

Stanna hemma om du är sjuk

Sedan coronaviruset började sprida sig över världen är det mycket som inte riktigt har varit som vanligt. Många har varit hemma mer än vanligt och vi har inte kunnat umgås med släktingar och kompisar på samma sätt som tidigare.

Som tur är så finns det vaccin mot covid-19 och många har vaccinerat sig. Det har gjort att många har skyddats från att bli allvarligt sjuka och vaccinationerna har minskat spridningen av viruset. Men vaccinerna kan inte stoppa spridningen helt. Därför är det viktigt att alla som är sjuka stannar hemma för att inte smitta andra. Det gäller både vuxna och barn.

Tyvärr har spridningen av coronaviruset ökat den senaste tiden. Därför ska alla hålla avstånd i offentliga miljöer för att minska risken att smitta sprids. Offentliga miljöer är platser som till exempel köpcentrum och badhus där man kan träffa människor som man inte träffar varje dag. Vuxna ska inte heller gå på fester eller större middagar där de riskerar att träffa många människor samtidigt.

Alla vuxna rekommenderas dessutom att inte resa i kollektivtrafiken, till exempel på bussar och tåg, om det är trångt med många människor. Men om vuxna behöver resa fast det är trängsel så rekommenderas de att ha munskydd på sig. Barn behöver inte ha munskydd. Du som är barn kan också alltid resa med kollektivtrafiken till och från din skola eller fritidsaktivitet.

Om man är frisk går det bra att träffa andra och hitta på saker tillsammans – till exempel leka eller träna. Den stora smittspridningen gör däremot att det just nu inte är lämpligt att åka på cuper eller läger med övernattnings. Om du är osäker på om det finns några särskilda coronaregler i skolan eller på din fritidsaktivitet, kan du prata med en vuxen.

Om vaccinerna mot covid-19

Vaccinerna mot covid-19 skyddar kroppen mot att bli allvarligt sjuk. Man kan bli smittad av viruset och även bli sjuk trots att man har vaccinerat sig. Men det skydd som vaccinet har hjälpt kroppen att bygga upp gör att de som är vaccinerade blir mindre sjuka. Vaccinationen bidrar också till att de som är vaccinerade inte smittar andra med viruset lika lätt som de som inte har vaccinerat sig.

Vaccinerna mot covid-19 som vi använder i Sverige är säkra. De har testats på många människor innan de har blivit godkända. När man har fått vaccinet kan man få ont i armen och några kan få lite feber eller känna sig sjuka. Det är helt normalt och kallas för biverkningar. Det är väldigt ovanligt att man får allvarliga biverkningar av vaccinerna.

Vem kan få vaccin mot covid-19?

Barn och ungdomar som är 12 år eller äldre rekommenderas att vaccinera sig. Barn i åldern 5–11 år som är extra känsliga för luftvägsinfektioner kommer också att kunna få vaccin, tidigast från januari 2022. Prata med en vuxen om du har frågor om vaccination.

Vaccinationen mot covid-19 är frivillig och gratis.

Här kan du läsa mer om vaccination för barn och ungdomar: [Barn och ungdomar – om vaccination mot covid-19](#)

Om covid-19 sprids i skolan

Om någon i din klass har covid-19 kan du behöva ta ett covid-test, även om du själv är frisk. Det är för att se att du inte har blivit smittad. Oftast kan friska elever som testat sig gå i skolan, medan de väntar på vad testet visar.

Om många i din skola får covid-19 kan du behöva stanna hemma från skolan även om du inte själv är sjuk. Men det får bara vara under så kort tid som möjligt, och bara om det inte går att stoppa smittan på något annat sätt.

Så här kan du hjälpa till

När hösten och vintern kommer är det vanligt att många barn och vuxna får förkylningar med snuva och hosta. De allra flesta av de infektioner som sprids just nu är inte covid-19 utan andra vanliga förkylningar.

Det finns några saker som alla kan göra för hindra coronaviruset från att sprida sig. Många av sakerna hjälper även mot andra virus och bakterier.

- **Stanna hemma när du är sjuk.** Stanna hemma från skolan eller från din fritidsaktivitet om du är sjuk. Till exempel om du är snuvig, har ont i halsen, feber eller hosta. Barn som går i förskoleklass och uppåt kan behöva testa sig för att se om de har covid-19. Prata med en förälder eller annan vuxen för att ta reda på vad som gäller när du är sjuk. Det finns också information på [1177.se](#), där du kan välja den region där du bor för att få veta mer om vad som gäller.

- **Tvätta händerna.** Virus och bakterier kan fastna på händerna. Därför ska du tvätta händerna. Till exempel när du varit på toaletten och innan du ska äta. Det är också bra att tvätta händerna när du kommer hem från skolan, fritids eller träningen. Tvätta noga med tvål och varmt vatten. Om det inte finns tvål och vatten i närheten kan du använda handsprit.
- **Hosta och nys i armvecket.** Genom att använda armvecket som skydd när du hostar eller nyser hindrar du virus från att fastna på dina händer eller att spridas i luften till andra människor.

Coronaviruset förändrar sig

Många virus förändrar sig och det bildas då nya varianter av viruset. Forskare och myndigheter undersöker vilka varianter som finns i världen. Oftast spelar det inte så stor roll att det bildas en ny variant. Men det är bra att forskare och myndigheter håller koll på de nya varianterna av coronaviruset, för att se om de smittar lättare, eller gör människor mer sjuka. De kan också se om en ny variant skulle göra att vaccinerna inte kan ge ett lika bra skydd mot sjukdomen covid-19. Vaccinerna som används idag skyddar bra mot att bli allvarligt sjuk i covid-19.

Om du är rädd och orolig

När det händer allvarliga saker som kan vara svåra att förstå kan man känna sig rädd eller orolig. Vissa är mer oroliga än andra och det är normalt att vi känner olika.

Prata med en vuxen om du är stressad, orolig eller funderar över något

Om du känner dig stressad eller orolig är det bra att prata med en vuxen du litar på. Det kan till exempel vara en förälder, en släkting, en tränare, lärare, eller din skolsköterska. Berätta vad du funderar över och hur du känner. Om du hellre vill prata med någon du inte känner finns det flera organisationer som erbjuder någon som lyssnar och ger stöd via chatt eller telefon. Här behöver du inte berätta vad du heter, om du inte vill.

[Lista på organisationer som du kan ringa eller chatta med \(UMO.se\)](#)

Ta reda på fakta om coronaviruset och tro inte på alla rykten

En del av det som sägs om coronaviruset och vaccinerna kan vara fel och är bara rykten. Det är därför bra att ta reda på fakta från en säker källa eller en vuxen du litar på. Du kan till exempel läsa mer om coronaviruset här:

- [Om corona och covid-19 \(1177.se\)](#)
- [Om corona och covid-19 för barn \(Krisinformation.se\)](#)
- [Pålitlig information om coronaviruset \(UMO\)](#)

Om du är orolig för vaccinationen

Om du är orolig för att ta vaccinationen kan du ta med dig någon du litar på när du ska vaccinera dig, till exempel en förälder eller en vän. Det går fort att få vaccinet, men innan sticket kan det hjälpa att prata om något som brukar göra dig glad.

Om du är orolig för att bli sjuk av vaccinet kan du tänka på att många människor i världen har tagit vaccinerna. Tester har visat att vaccinerna är säkra och att de ger ett bra skydd mot att bli allvarligt sjuk i covid-19. När man har fått vaccinet kan man få ont i armen och några kan få lite feber eller känna sig sjuka. Det här är helt normalt och kallas för biverkningar. Det är väldigt ovanligt att man får allvarliga biverkningar av vaccinerna.

Annat du kan göra om du känner dig stressad eller orolig

- Tänk på positiva saker som till exempel att många har nu blivit vaccinerade och att allt håller på att bli mera vanligt igen.
- Kom ihåg att göra saker som gör dig glad och som du gillar. Alla behöver ha roligt och göra sådant som de mår bra av. Du vet bäst själv vad du tycker är roligt. Kanske rita, pyssla, baka, spela spel, eller något annat du blir glad av.
- När man oroar sig är det lätt att man hoppar över viktiga saker. Alla mår bra av att äta bra, sova tillräckligt länge på natten och röra på sig. Du kan till exempel gå ut och cykla eller träna med kompisar.

Hur vuxna kan prata med barn om coronaviruset

Här finns information om vad du som är vuxen kan tänka på om du ska prata med barn om det nya coronaviruset.

[Om du behöver prata med barn om coronaviruset](#)

Uppdaterat: 2022-01-14

Översättningar

Izveštaj o arheološkom istraživanju na području Uggarderojra 2009: Gotland, Rone sn, Uggårda 3:1, RAÄ 10:1, 3, 4, 5

Pozadina i svrha istraživanja iz 2009.

Ovo je istraživanje dio istraživačkog projekta Helene Martinsson-Wallin pod nazivom „S ritualnim obilježjima“. Svrha istraživanja steći je bolji uvid u područje arheološkog kulturnog dobra kao kompleksnog lokaliteta, kao mjesta za opsežnije ritualne aktivnosti, a ne samo gomila kao pojedinačnih grobnih humaka. Tijekom zimskog semestra 2008. godine kolegij „Ritualni krajolik HAR 709“ (nositeljica kolegija: Helene Martinsson-Wallin) za studente druge godine sveučilišnog odjela na Gotlandu bio je usmjeren na istraživanje područja oko Uggarderojra, njegova krajolika i ritualnog izričaja. Ova istraživanja i općenito proučavanje Martinsson-Walinove usmjereno na brončanodobni krajolik na Gotlandu i ritualne izričaje, koji se između ostalog vjerojatno mogu iščitati iz smještaja velikih gomila i njihova međusobna odnosa te odnosa s okolnim prapovijesnim krajolikom, kao i značenja tzv. južnog kamenja i južnih konstrukcija (Nylén 1959, Nylén 1993), čine temelj za arheološka istraživanja kod Uggarderojra. Iskopavanje je *case study* ili studija slučaja s ciljem stjecanja većeg uvida u strukturu i izričaj brončanodobnog društva, kao i istraživanja monumentalnih izričaja u prapovijesnim društvima te uvida u „biografiju“ spomenika i korištenja lokaliteta tijekom vremena (vidi također Martinsson-Wallin 2010).

Svrha arheološkog istraživanja na području Uggarderojra bila je datirati i ustanoviti povezanost obližnjih nepokretnih kulturnih dobara s velikom gomilom te ući u trag mogućim područjima ritualnih aktivnosti i nalazima u vezi s njima. Postavlja se pitanje jesu li nepokretna kulturna dobra 10:2, 3, 4 i 5 (vidi sl. 4) iz istog doba i jesu li povezana s velikom gomilom 10:1 te čine li eventualno 10:4 i 5 tzv. južne konstrukcije, koje se javljaju u grobnim kontekstima uglavnom u brončanom i starijem željeznom dobu na Gotlandu. Drugi je cilj bio izraditi preciznu kartu ovog područja kako bi se dobio detaljan uvid u smještaj nepokretnih kulturnih dobara u odnosu na prapovijesnu obalnu liniju te prijeći to područje detektorom metala kako bi se istražile mogućnosti pronalaska ostava i žrtvovanih predmeta. Predviđeno je i napraviti kartiranje to jest analizu fosfata kako bi se eventualno locirale površine koje su se mogle koristiti kao žrtvena mjesta. Cilj analize fosfata tog područja provjeriti je postoje li oko gomila povišene razine

fosfata koje mogu ukazati na to da su se ovdje odvijale intenzivnije aktivnosti te postaviti temelj za moguća daljnja iskopavanja na tom području.

Arheološko istraživanje kod Uggarderojra

Istraživanje je provedeno u obliku međunarodne terenske nastave (HAR 323) tijekom pet tjedana između 20. 7. i 21. 8. 2009. Voditeljica istraživanja bila je sveučilišna predavačica docentica Helene Martinsson-Wallin uz asistenciju doktoranda Joakima Wehlina, a u istraživanjima je sudjelovalo i 15 studenata. Kompleks nepokretnih kulturnih dobara Rone 10:1 – 5 smješten je na blagoj uzvisini koja se proteže u smjeru SI-JZ i koju tumačimo kao prapovijesni obalni nasip (vidi kartu sl. 2). Područjem dominira velika gomila Rone 10:1. Na južnoj i zapadnoj strani gomile nalaze se Rone 10:3, 4 i 5, a Rone 10:2 čini plošna kamena konstrukcija²⁷ sa sjeverne strane velike gomile Rone 10:1. Prije arheoloških istraživanja objekt 10:3 izgledao je kao blago uzvišena plošna kamena konstrukcija veličine cca. 9x9 m. Budući da je tlo na tom području prirodno bogato kamenom, objekt 10:4 u početku bilo je teško locirati jer je izgledao kao vrlo blago, nejasno omeđeno, uzvišenje. Objekt 10:2 bio je u približno istom stanju kao i prethodni. Objekt 10:5, opisan kao kamenom obložena jama za stup, bio je jasno vidljiv. Istraživanje je započelo uklanjanjem humusa i čišćenjem objekata 10:3 i 10:4 te otvaranjem tri probne sonde 1x2 m (probna sonda 1, 2, 3) na južnoj i zapadnoj strani uz obrubni lanac velike gomile 10:1 (vidi situacijski plan sl. 3). Započeto je kartiranje uzvisina te su napravljene izmjere svih gomila na ovom području (vidi kartu sl. 2). Rone 10:2 nije istražen jer to vrijeme nije dopustilo, pa smo odlučili usredotočiti istraživanje na južnu i zapadnu stranu gomile 10:1.

Tehnički podaci:

Prije istraživanja dvije su fiksne točke premještene u Uggarderummet:

Mjerenja su izvršena u SWEREF99 1845 i visinskom datumu RH 2000

Izradio: Peter Evertsson, Ured gradskog arhitekta, općina Gotland

A1:

A2:

---

²⁷ Šve. *Stensättning* – u švedskoj se arheologiji termin koristi za nekoliko vrsta prapovijesnih grobova s kamenim nadzemnim konstrukcijama ravnih ili plošnih profila

N: 6338701.216

N: 6338910.180

E: 131105.514

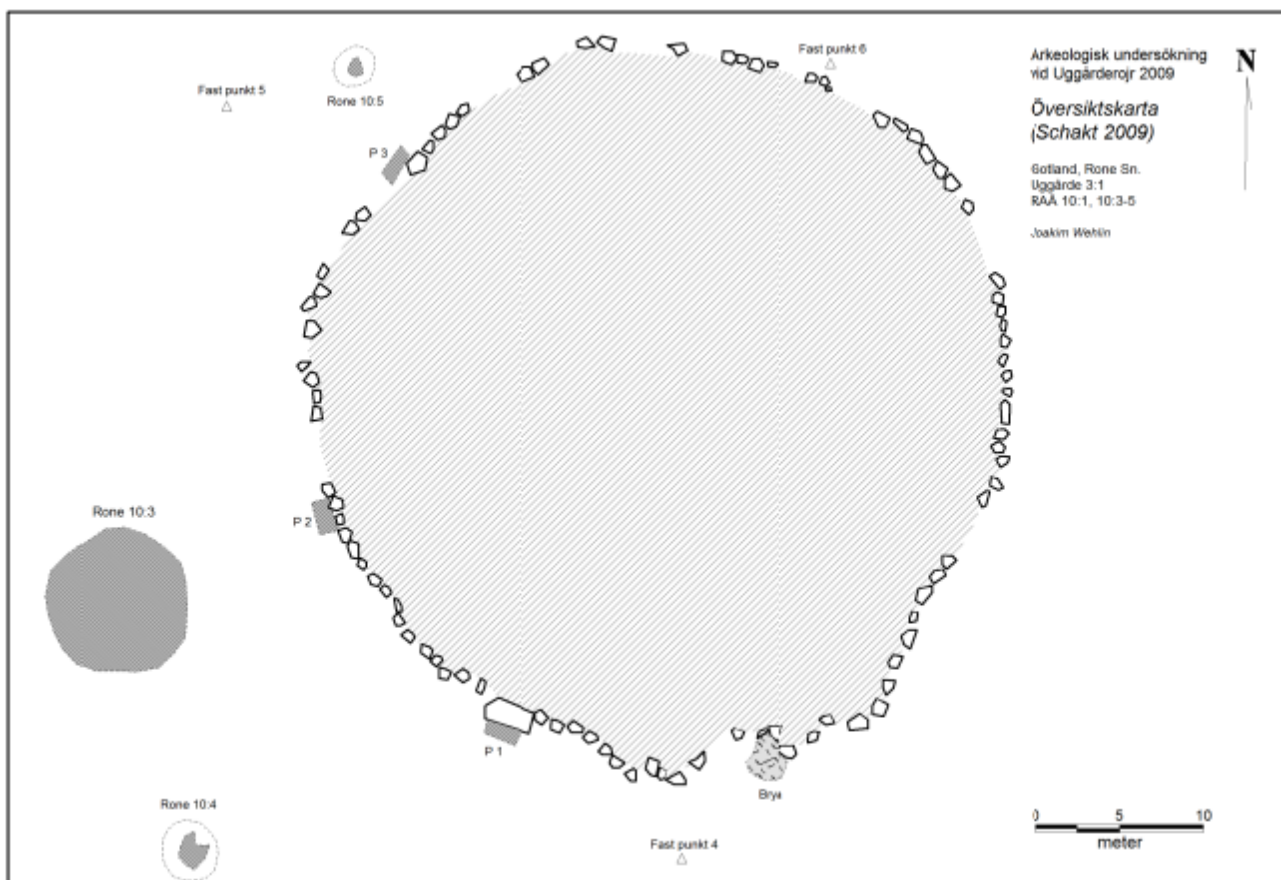
E: 131032.875

Z: 6.74

Z: 8.24

Slika 2. Karta područja oko Uggårdea: Karta većih gomila s izohipsama

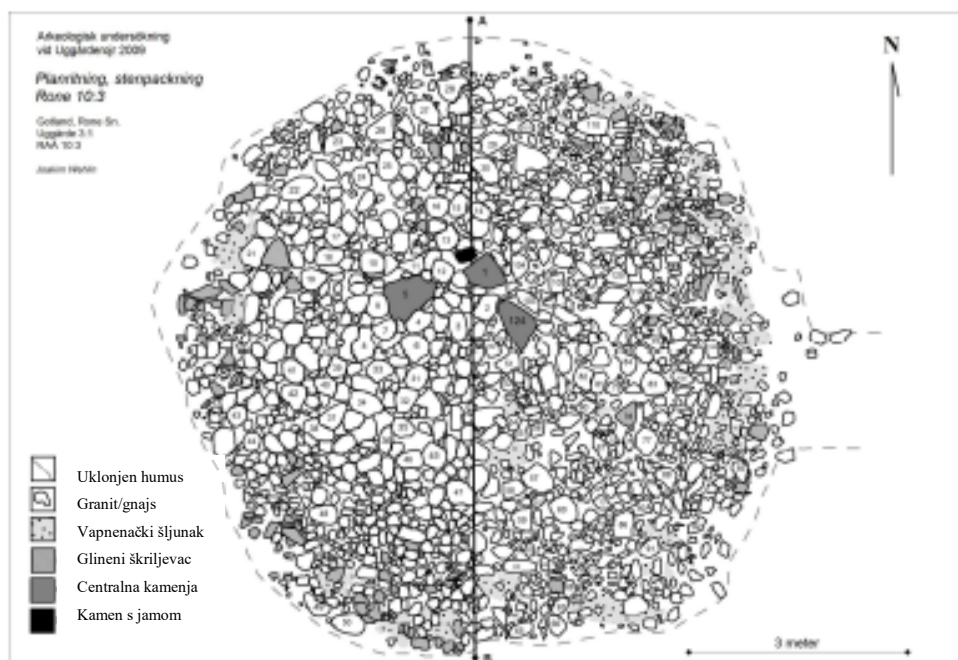
Slika 3. Situacijski plan područja istraživanja s gomilom Uggårderojr 10:1, plošnom kamenom konstrukcijom 10:3, humkom od lomljenog kamena 10:4, kamenom obloženom jamom za stup 10:5 i probnim sondama 1 – 3

Rone 10:3, Plošna kamena konstrukcija

Prema FMIS-u (registru kulturnih dobara Kraljevine Švedske) objekt je opisan kao plošna kamena konstrukcija okruglog oblika, promjera 8 m i visine 0,3 m. Sadrži ispunu od kamena veličine 0,2 – 0,4 m u velikoj mjeri prekrivenu humusom. Objekt se nakon uklanjanja humusa pokazao kao zaobljena plošna kamena konstrukcija od 9x9 m, ali bez jasne granice u obliku obrubnog lanca ili unutarnje konstrukcije. Razgraničenje se razaznaje po tome što kamena ispuna postaje sve rjeđa prema rubovima (sl. 4). Kameni je materijal varirao većinom između 20 – 40 cm, a u središnjem su se dijelu nalazila tri veća kamena i nešto lomljenog kamena. Uglavnom u

vanjskim dijelovima objekta bilo je i dosta glinenog škriljevca i vapnenca, koji se prirodno pojavljuju u ovom tlu, a posebno vapnenac koji se nalazi kao vapnenački šljunak u prirodnom obalnom nasipu. Nakon uklanjanja humusa napravljena je vertikalna fotografija objekta te je na temelju nje izrađen tlocrt (sl. 4) i digitalna izmjera.

U objektu se nisu mogle razabrati nikakve posebne konstrukcije, no u središnjem dijelu odmah istočno od jednog od tri velika centralna kamena, neposredno ispod humusa, pronađeno je područje sa spaljenim kostima. Također se može protumačiti i da je ova kamena konstrukcija imala središnji dio veličine cca. 6x6 m s nešto većim i raznovrsnijim kamenim materijalom oko tri velika kamena u središtu. Vapnenac i glineni škriljavec češće se pojavljuju uz rubove u vidu oboda, osobito kada je u pitanju glineni škriljavec. Oba vjerojatno potječu od prirodnog sastava obalnog nasipa, ali su namjerno postavljeni uz rub objekta.

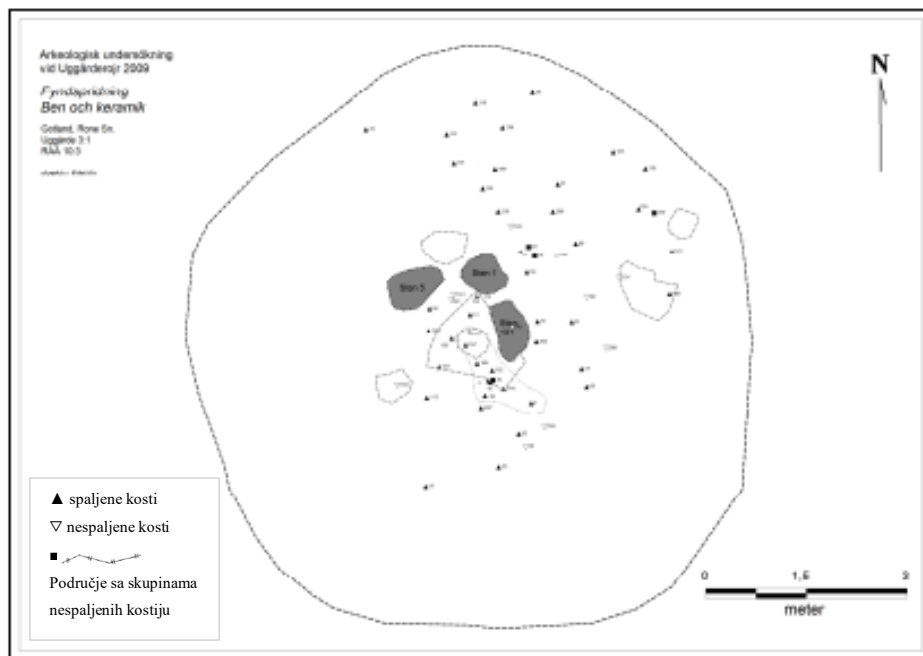

Slika 4. Tlocrt plošne kamene konstrukcije 10:3 nakon uklanjanja humusa

Tijekom iskopavanja spaljene su kosti pronađene raspršene unutar objekta, no pretežno u nešto većim koncentracijama u blizini velikog kamena u sredini objekta, na površini od cca. 1,5 m (ID:2, ID:3, ID:38,45,144,152, ID:167,175), te pojedinačne kosti uglavnom u sjeveroistočnom dijelu objekta (sl. 5).

Kosti su pronađene između 7,97 – 8,32 mm. Pronađena su samo tri mala ulomka keramike bez karakterističnih obilježja. U objektu je pronađen i relativno veliki broj odbojaka, otpada i jezgri od rožnjaka i kvarca. Odbojci, otpad i jezgre od kvarca pojavljuju se na cijeloj površini objekta, između 7,81 – 8,17 mm. Odbojci, otpad i jezgre od rožnjaka pokazuju koncentraciju na sjevernom dijelu objekta, ali se također pojavljuju raspršeni po cijelom objektu. Litički materijal od rožnjaka je raznolik, pojavljuje se i domaći tzv. „gotlandski rožnjak“ i južnoskandinavski rožnjak. Litički materijal iz sjevernog dijela je od istovrsnog materijala (južnoskandinavski svijetli rožnjak) i sačinjen je uglavnom od malih (4 – 10 mm) odbojaka i otpada.

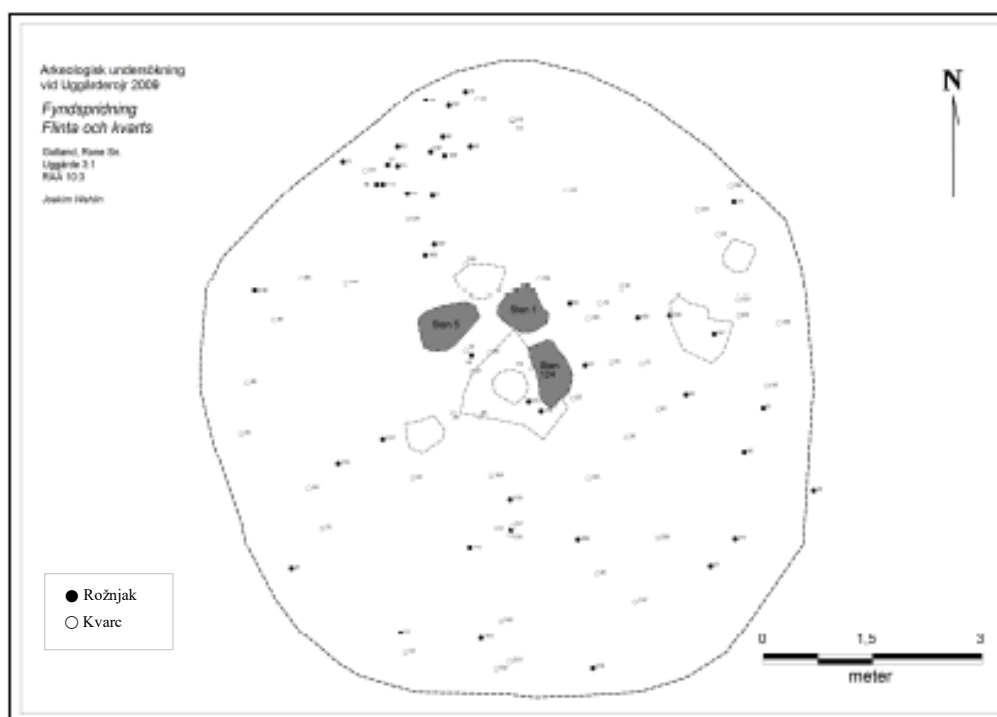
Neki od odbojaka od rožnjaka izgledaju nagoreno, a pojavljuju se i dvije male jezgre cilindričnog oblika ID:31, 60 od kojih potonja izgleda nagoreno. Prema dr. Janu Apelu, koji je izvršio opći pregled litičkog materijala od rožnjaka, koristila se „gruba“ tehnika kada su ovi odbojci proizvedeni, tj. oni koji su proizveli ove odbojke nisu imali neku veću vještinu već su jednostavno nasumično udarali rožnjak.

Slika 5. Prikaz rasprostranjenosti spaljenih i nespaljenih kostiju. Područja ocrtana isprekidanom linijom predstavljaju koncentracije spaljenih kostiju, ostalo su raspršene pojedinačne pojave kosti

To pokazuje da ovi odbojci i otpad vjerojatno nisu ostaci napredne izrade oruđa, ali se može tumačiti da su izrađeni za neku ritualnu svrhu. Moguće je i da se pri proizvodnji odbojaka od rožnjaka, odnosno pri odlamanju odbojaka od jezgre koristilo metalno oruđe. Dvije jezgre koje se pojavljuju u ovom kontekstu također pokazuju da se udaralo bez ikakvog znanja o tehnici lomljenja rožnjaka. Međutim u objektu su pronađena četiri kamena čekića, a odbojci i otpad pronađeni u skupini u sjevernom dijelu objekta mogli bi biti rezultat jedne te iste aktivnosti budući da je litički materijal od rožnjaka istog tipa koji se pojavljuje raspršen po 2x2 m velikom području (vidi sl. 6).

Među litičkim materijalom od kvarca može se izdvojiti nekoliko jezgri i odbojaka koji su pronađeni raspršeni po objektu.

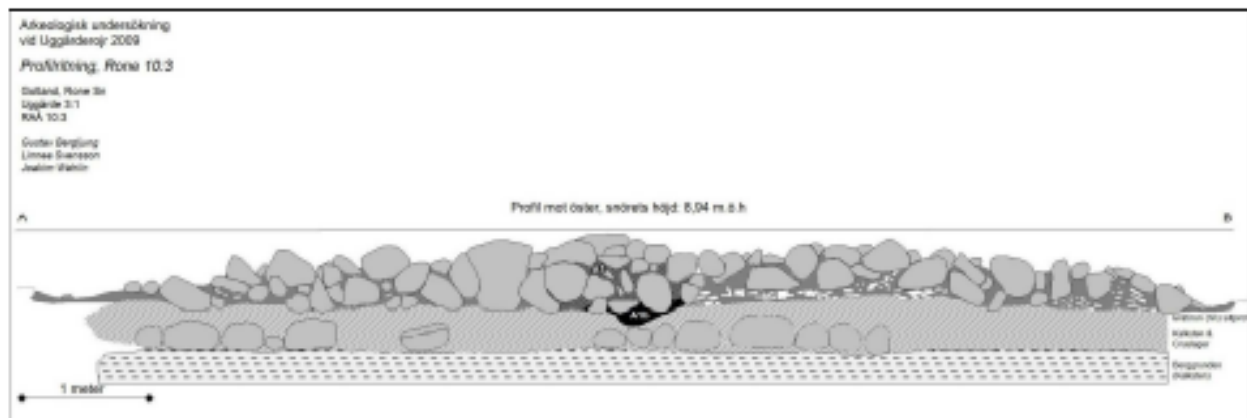

Slika 6. Prikaz rasprostranjenosti rožnjaka i kvarca unutar objekta 10:3

Na dnu centralnog dijela Rone 10:3 pronađen je ukop (objekt 1) koji je sadržavao ugljen i zemlju pomiješanu s garom, a nalazio se u blizini tri velika središnja kamena. Pronađene su i spaljene kosti (vidi presjek sl. 7).

Tri su uzorka iz plošne kamene konstrukcije 10:3 poslana na C14 analizu. Jedan se uzorak sastojao od ugljena (nalaz br. 29) koji je pronađen raspršen po objektu na 8,05 mm bez bliže

određenog konteksta, drugi se uzorak sastojao od nespaljenih ovčjih zuba (nalaz br. 142) koji su pronađeni u centralnom dijelu posve uz rub ukopa, objekt1, ispod jednog kamena na razini od 8,03 mm. Treći se uzorak sastoji od ugljena (nalaz br. 177) iz objekta 1 na razini od 7,91 mm. Analiza prvospomenutog uzorka rezultirala je recentnom datacijom, ovčji su zubi datirani u starije željezno doba (2 sigma cal BC 510-200), a uzorak ugljena iz objekta na dnu kamene konstrukcije datiran je u kasniji dio starijega brončanog doba Skandinavije (2 sigma cal BC 1450-1190) (vidi prilog).

Slika 7. Presjek objekta 10:3, u središtu se nalazi ukop s garom

Arheološka otkrića u Švedskoj: Grobovi aristokrata

Neki od najpoznatijih arheoloških nalaza luksuzni su predmeti iz mlađeželjeznodobnih aristokratskih grobova. Mnogi su arheolozi vjerovali da su oni koji počivaju u grobovima bili kraljevi u ranim kraljevstvima. No u stvarnosti grobovi odražavaju jedan drugačiji svijet u kojem država nije bilo, a moć je bila vrlo nestabilna. Čak su i oni koji su od rođenja imali moć i bogatstvo bili primorani pouzdati se u prijatelje, mreže poznanstava i kontakata, sreću i vještinu.

Željeznodobni aristokrati ukapali su se u goleme spomenike koji su postali dijelovi njihovih središnjih mjesta. Grobni humci u Gamla Uppsali u Upplandu s crkvom u pozadini.

Neobično otkriće u Vendelu

Krajem 1881. godine proširivano je groblje u Vendelu u pokrajini Uppland. Tijekom radova na iskopu neočekivano su pronađeni kosturni ostatci, oružje i ekskluzivni ukrasni predmeti. Novine *Tidningen Upsala* opisale su nalaz kao „najosebujnije starine koje su pronađene u Švedskoj“. Otkriće vendelskih grobnica bilo je toliko značajno da je po njima nazvano jedno cijelo arheološko razdoblje unutar švedske povijesti, vendelsko doba (oko 550 – 800).

Hjalmar Stolpe, poznat po iskopavanjima u Birki, na ovaj lokalitet stiže 7. prosinca 1881. Kada se saznalo za obim nalaza, službenik jednog uppsalskog muzeja uspio je ukrasti neke predmete za vlastiti muzej, ali otkriven je. Drugom je prilikom groblje opljačkano, a Stolpe se jedne noći susreo s lopovima. Pokušaji krađe nastavili su se tijekom cijelog istraživanja pa su arheolozi naposljetku zamolili svećenika da objavi da je pljačkanje grobova zabranjeno.

Luksuzni mač i raskošna kaciga iz aristokratskih grobova u Vendelu

Bogati grobovi

Ljudi koji su pokopani u Vendelu postali su simbolom mlađeželjeznodobnog aristokratskog društvenog sloja. Ukopani su u brodovima, a njihovi brojni grobni prilozi govore o ideologiji, samopredodžbi i kanalima komunikacija.

Posebno su poznat nalaz iz vendelskih grobova prekrasne kacige koje su izrađene od velikog broja ukrašenih, spojenih metalnih pločica. Svaka pločica ima vlastitu ornamentiku, a njihovi su motivi preuzeti iz mitoloških priča. Slična je kaciga pronađena i u poznatom grobu na lokalitetu Sutton Hoo u Engleskoj. Zajedno s mnogim drugim nalazima, ove kacige ukazuju na to da se onovremena aristokratska mreža komunikacija pružala preko velikih dijelova sjeverne Europe.

U grobovima se nalazilo i skupocjeno oružje, žrtvovani konji u raskošnoj opremi i velik broj pasa. U najbogatijim grobovima nalazili su se i ekskluzivni stakleni pehari koji simboliziraju ritualne gozbe, povezane sa životom na velikom posjedu. Drugi važan dio aristokratskog života, lov, predstavljaju ptice za lov poput sokola i sove ušare. Pronađeno je i nekoliko drugih životinjskih vrsta, koje su možda služile kao hrana za putovanje u život nakon smrti. Na temelju luksuznih bojnih oprema pronađenih u grobovima, općeprihvaćeno je da su na grobnom polju s ukopima u brodovima u Vendelu pokopani samo muškarci, no to je nemoguće dokazati osteološkom analizom s obzirom da su kosturi istrunuli. Osim toga, rodne su uloge u vendelskom razdoblju relativno nepoznate, tako da se to ne može sa sigurnošću utvrditi.

Nalazi su iz Vendela sada izloženi u Povijesnom muzeju u Stockholmu na izložbi o skandinavskoj prapovijesti.

Dio drške luksuznog mača iz vendelskog doba pronađenog u Stora Sandvikenu kod Sturköa u pokrajini Blekinge.

Grobovi u Valsgärdeu

U Upplandu 1929. godine otkriveno je još jedno grobno polje s luksuznim ukopima u brodovima, ovog puta u Valsgärdeu. Ova dva lokaliteta i grobna polja pokazuju mnoge sličnosti, te su po svemu sudeći korištena u približno isto vrijeme. Razlika je u tome što Valsgärde ima

znatno više za ispričati. Osim bogatih grobova, ovdje su pronađeni i jednostavniji paljevinski grobovi kao i naselje, odnosno aristokratski posjed, po čemu nam ovaj lokalitet pruža uvid i u druge aspekte života.

Vrijedni grobni prilozi u Valsgärdeu bili su trošni, slomljeni ili popravljeni kada su položeni u grobove. Moguće je da se radi o cijenjenim antikvitetima i obiteljskom nasljeđu ili pak samo o trošnim predmetima. Možda je tako bilo i u vendelskim grobovima, ali se nije moglo utvrditi jer su prilozi bili toliko oštećeni.

U Valsgärdeu su mnogi bili pokopani s konjima. Ispod kopita su nosili klinove za led, što otkriva da se smatralo da putovanje u carstvo mrtvih prolazi kroz zimski krajolik. To se poklapa s onim što znamo o poimanju pretkršćanske religije da se carstvo mrtvih nalazi na sjeveru.

U Valsgärdeu bogati ukopi u brodovima nisu bili jedini s vrijednim grobnim priložima, neki su paljevinski ukopi bili barem jednako toliko raskošni. U jednom od paljevinskih grobova pokopana je starija žena zajedno s, između ostalog, konjem, psima, velikim setom nakita i glavom divlje životinje namijenjenoj za ukrašavanje palice. Takve su palice vjerojatno imale veze s moći, a možda su čak bile i vladarski simboli. U ovom su ženskom grobu pronađene i brodske zakovice, što upućuje na to da se radilo o ukopu u brod koji je spaljen prije zakopavanja.

Nalazi iz Valsgärdea izloženi su u muzeju Gustavianumu u Uppsali.

Palice koje nalikuju na žezla pronađene su u više ženskih aristokratskih grobova željeznoga doba. Možda su takve palice bile simbol i svjetovne moći i uloga žena kao vođa kulta. Na slici je prikazana rekonstrukcija jedne takve palice. Original je pronađen u grobu u Köpingsviku na Ölandu, a nalazi se na izložbi *Vikinzi* Povijesnog muzeja u Stockholmu. Na vrhu se palice nalazi kućica okružena životinjskim figuricama.

Pozlaćeni okov u obliku ptice za luksuzni štit iz aristokratskog groba vendelskog doba u Vallstenarumu na Gotlandu.

Odjeća aristokrata

Kakvu su vrstu odjeće nosili aristokrati u vremenu mlađeg željeznog doba? U jednom grobu u Högomu u pokrajini Medelpad otkriveni su mnogi dijelovi odjeće i tekstila koji pokazuju kako je pripadnik aristokracije mogao biti odjeven. Mrtvi su nosili raskošnu odjeću jarkih boja koja se sastojala od košulje, hlača i ogrtača. Košulja i hlače su bili crvene boje, a na dnu se košulje nalazila lijepa ukrasna traka sa životinjskim i ljudskim likovima. Na ogrtaču je prepoznata ukrasna traka s plavim i crvenim motivima, no osnovnu se boju ogrtača više nije moglo utvrditi. Moguće je da je pokojnik imao i kožnatu kapu. Ta je lijepa šarena odjeća sama po sebi sigurno privlačila veliku pozornost, a na njoj su se također nalazili i brojni pozlaćeni gumbi. U grobu se nalazila i velika količina grobnih priloga, uključujući i kompletnu bojnu opremu s mačem, štitom, kopljem, strijelama, sjekirama, a možda i lukom. Iako kosturni ostaci nisu sačuvani, na temelju oružja grob se uvijek tumačio kao grob muškog poglavara, no to se ne može dokazati.

Nalazi iz Högoma izloženi su u sundvallskom muzeju.

Mlađeželjeznodobni aristokratski grobovi

Luksuzni nalazi iz mlađeželjeznodobnih aristokratskih grobova neki su od najpoznatijih arheoloških nalaza današnje Švedske. Tijekom izgradnje nacije u 19. i ranom 20. stoljeću osobe pokopane u upplandskim bogato opremljenim grobovima isticane su kao kraljevi ranog švedskog kraljevstva. To se posebno odnosilo na tri monumentalna grobna humka u Gammla Uppsali. U 19. stoljeću provedena su istraživanja čiji je cilj bio u tim grobovima pronaći moćne švedske kraljeve, no to se nije ostvarilo.

Umjesto luksuznih grobnih priloga pronađeni su samo fragmentarni ostaci kremiranih osoba. U jednom su humku ostaci bili skupljeni u jednostavnu keramičku urnu, dok su u drugom bili skupljeni u sredini posmrtno lomače.

Razočaranje je bilo još i veće kada je postalo jasno da su neke od spaljenih kostiju pripadale ženi. Većina je materijala pokopana, no jedan je dio sačuvan. Nova istraživanja upućuju na to da su ti otužni fragmenti zapravo bili ostaci raskošnih oprema, a nedavne analize kostura ukazuju da je u istom grobu sa ženom počivao i dječak mlađe tinejdžerske dobi. Jedan dio današnjih

znanstvenika tvrdi da je humak podignut za dječaka, djelomično iz razloga što dio ulomaka potječe od oružja, no to mišljenje možda proizlazi iz predrasuda o tradicionalnim rodnim ulogama.

Teorija o švedskim kraljevima postepeno se napuštala kako je istraživani sve veći broj aristokratskih grobova. Danas arheolozi poznaju mnogo različitih vrsta aristokratskih grobova. U dolini jezera Mälaren ističu se grobovi u Norsu u Västmanlandu, Tunu u Alsikeu, Ulltuni i Valletuni u Upplandu i Ingjaldshögenu u Södermanlandu.

Grobovi odražavaju svijet koji je vrlo različit od onog modernog – država nije bilo, kraljevstva su bila privremena, a moć nestabilna. I oni koji su od rođenja posjedovali moć i bogatstvo bili su prisiljeni oslanjati se na prijatelje, mrežu poznanstava i kontakata, sreću i vještinu. Zbog toga je aristokracija morala stalno održavati svoj položaj kroz velikodušne gozbe, vjerske svečanosti, kao i iskazivanje bogatstva i darežljivosti u obliku velikodušnih poklona. Čak su i pogrebi bili velike javne zabave, gotovo poput kazališnih predstava. Oni su odražavali život kakav su ljudi imali i život kakav su očekivali nakon smrti, a svečanosti su dugo trajale. U Norveškoj su arheolozi uz pomoć detaljnih analiza uspjeli dokazati da su rituali na poznatom humku u Osebergu, u kojemu je u velikom brodu pokopana ženska pripadnica aristokracije, trajali najmanje četiri mjeseca.

Vrste grobova

Arheolozi koji proučavaju pogrebne običaje razlikuju unutarnje i vanjske pogrebne običaje. Unutarnji pogrebni običaji imaju veze s tretmanom mrtvog tijela. Velika je razlika jesu li se mrtvi ukapali ili spaljivali. Potonji način se naziva paljevinskim ukopom, a obično podrazumijeva da su se pokojnici spaljivali zajedno sa svim grobnim priložima. Postoji mnogo različitih vrsta unutarnjih pogrebnih običaja. Mrtvi su se, na primjer, mogli pokapati u brodovima, sanducima, komorama, kolima ili jednostavno izravno u zemlju. Paljevinski su grobovi također vrlo raznoliki. Pepeo se ponekad rasipao, ponekad skupljao na hrpu, a ponekad se skupljao u neku vrstu posude.

Vanjski se pogrebni običaji odnose na način organizacije vanjštine groba koja uvelike varira s obzirom na vremenski period, područje i društvenu skupinu. Najčešći tipovi su humci i plošne

kamene konstrukcije, no postoje i mnogi drugi oblici poput megalitskih spomenika u obliku brodova, kamenih gomila, pojedinačnih uspravljenih kamenja (monolita) te u krug postavljenih kamenja.

Slika str. 40: U svijetu najpoznatiji megalitski spomenik u obliku broda, Ales stenar („Aleovo kamenje“) kod Kåseberge u pokrajini Skåne.

Aristokratkinje

Žene su u aristokratskom sloju društva imale jednako visok položaj kao i muškarci. Muški bogati grobovi dominiraju slikom Vendela, ali na nekim je lokalitetima situacija suprotna. Postoje mnogi grobovi i grobna polja koja prikazuju žene u mladežljeznodobnoj aristokraciji. Najpoznatije je možda västmanlandsko grobno polje s ukopima u brodovima kod Tune u Badelundi. Kada su zlatni predmeti pronađeni tijekom izgradnje jedne kuće 1952., arheolozi su mislili da potječu iz ostave zlata, no ubrzo se shvatilo da se radi o uništenom grobu. Ti su nalazi bili povod za dvogodišnje iskopavanje lokaliteta. Ukupno je istraženo devedesetak objekata, većinom grobova iz razdoblja od 5. do 11. stoljeća.

Jedan od ženskih grobova iz Tune je zlatom najbogatiji grob otkriven na prostoru današnje Švedske. U grobu se nalazi i veliki broj drugih vrsta grobnih priloga poput predmeta od srebra,

nakita, perli i posuda. I ostale su žene na ovom grobnom polju pokopane s bogatim grobnim priložima. DNK analize pokazuju da su neke od žena u bliskom srodstvu. Možda se ovdje radi o aristokratskom matrijarhatu, gdje su se moć i bogatstvo nasljeđivali po ženskoj liniji. Nalazi s grobnog polja izloženi su u županijskom muzeju Västmanlanda u Västeråsu.

Moćne se žene mogu raspoznati i na grobnom polju u Köpingsviku na Ölandu. Iako se ovdje radi o znatno lošije sačuvanim, a povrh toga i paljevinskim grobovima u kojima je sve spaljeno na posmrtnoj lomači, moguće je raspoznati nekoliko ženskih grobova. Najluksuzniji grob sadrži ekskluzivne predmete iz dalekih mjesta, veliki broj žrtvovanih životinja, a postoji i mogućnost sa su žrtvovani ljudi. Pri pogrebu je sve spaljeno, a zatim je pepeo sakupljen u posudu. Najzanimljiviji je predmet palica koja je simbol moći. Prethodno spomenuta glava divlje životinje iz Valsgärdea vjerojatno potječe od takve palice. Vrlo je moguće da takve palice pripadaju ženskim vladarima.

Neki su od nalaza iz Köpingsvika izloženi na izložbama o skandinavskoj prapovijesti i Vikinzima Povijesnog muzeja u Stockholmu.

Nakit od čistog zlata iz zlatom najbogatijeg groba Švedske: grob aristokratkinje kod Tune u Badelundi u pokrajini Västmanland.

Spremni za Dan Arheologije?

Doživite Skeppsholmen 17. i 18. stoljeća, isprobajte biti arheolog na jedan dan, dopustite djeci da iskopavaju blago ili poslušajte predavanje o crijevnim parazitima u kamenom dobu. Ovogodišnji je Dan arheologije 26. kolovoza, a mi smo vam pripremili vrlo zanimljiv i šarolik program. Arkeologerna („Arheolozi“) priređuje cijeli niz različitih događanja diljem Švedske. Dalje u tekstu pronaći ćete izbor događaja. Više možete pročitati na web-stranici švedske Uprave za nacionalnu kulturnu baštinu (Riksantikvarieämbetet).

Dobrodošli na putovanje u prošlost s nama!

Västergötland

Grobni kameni humak u Arendalu, Göteborg

Dobrodošli na predavanje arheologa Gisele Ängeby i Ulfa Ragnestena o zanimljivom istraživanju grobnog humka u Arendalu, koji je vjerojatno izgrađen tijekom posljednje faze brončanog doba, prije otprilike 2500 godina. U jesen 2017. Arkeologerna su, zajedno s arheolozima iz göteborgskog gradskog muzeja, proveli veliko istraživanje jednog kamenog grobnog humka u Arendalu, u općini Göteborg. Kamen po kamen je uklonjen s humka, a sve je dokumentirano. Ukupno je uklonjeno 17 000 kamenja različitih veličina. Unutar humka nalazile su se razne zanimljive kamene konstrukcije. Skroz u unutrašnjosti pronađeni su ostaci posmrtno lomače sa spaljenim ljudskim i životinjskim kostima. Što se tu zapravo dogodilo? Što znamo?

Vrijeme: 11:00 – 12:00

Mjesto: Predavanje se održava u dvorani Wallenstamsalen u Gradskom muzeju Göteborg te je besplatno.

[Pročitajte više](#)

Östergötland

Obilazak iskopavanja u Inre hamnenu, Norrköping

Dobrodošli na Skeppsholmen 17. i 18. stoljeća! Predstavljamo vam iskopavanje i nalaze iz kraljevske destilerije rakije, brodogradilišta i plantaže duhana. Vođenja se održavaju svaki puni sat; 13:00, 14:00, 15:00 h.

Vrijeme: 13:00 – 16:30

Mjesto: Saltängsgatan 52. Okupljanje na križanju Saltängsgatana i Varvsgatana. Ulaz besplatan. Parking je dostupan na Saltängsgatanu. Pristupačnost lokaliteta je ograničena za osobe s invaliditetom, no moguće je sudjelovati u dijelovima obilaska.

Osoba za kontakt: Karin Lindeblad

[Pročitajte više](#)

Torsviken – naselje iz kamenog doba izvan Krokeka

Prije otprilike 8000 godina ljudi su živjeli na zaštićenoj pješčanoj obali izvan Krokeka. Tijekom nekoliko tjedana u kolovozu istražujemo naselje i pokušavamo razumjeti kako, kada i zašto se baš ovaj lokalitet koristio. Na Dan arheologije nudimo obilaske u kojima ćemo gledati nalaze i govoriti o naselju, životu u kamenom dobu u Östergötlandu i načinu na koji arheolozi rade.

Vrijeme: 11:00 – 16:00 (Obilasci počinju svaki puni sat)

Mjesto: Torsvägen 57B, Kolmården

Osoba za kontakt: Ann Westermarck

Lokalitet je lako pristupačan za osobe s invaliditetom, uz njega prolazi manja cesta, a teren istraživanog područja je ravan. Parking je dostupan u neposrednoj blizini, oko 150 – 200 metara od lokaliteta.

[Pročitajte više](#)

Prapovijesna utvrda Gullborg na Vikbolandet

Dan arheologije obilježavamo predavanjem iza kojega slijedi obilazak prapovijesne utvrde.

Vrijeme: 10:00 – 14:00

Program

Predavačica i vodička je Maria Petersson koja je zaposlena u Arkeologerna. Maria se već dugo bavi željeznodobnim društvom i različitim ulogom prapovijesnih utvrda. Na Vikbolandet istočno od Norrköpinga nalazi se područje veoma bogato prapovijesnim utverdama, a jedna od najzanimljivijih je Gullborg. Započet ćemo s predavanjem, a nakon kave će se do utvrde ići vlastitim automobilima, zajedno s našom vodičkom.

Ostali podaci: Potrebno je prijaviti se kod Lotte Arelid (lotta.arelid@folkuniversitetet.se) najkasnije do 20. kolovoza. Nakon predavanja pozivamo vas na kavu. Teren utvrde prilično je nepristupačan i neprilagođen za osobe s invaliditetom. Ulaz je besplatan, neučlanjenima se nudi članarina u Zavičajnoj udruzi Östkinda (Östkind's Hembygdsförening) za 2018. godinu.

[Pročitajte više](#)

Småland

Dan arheologije u dvorcu Kalmar

Dobrodošli na upoznavanje sa zanimljivim iskopavanjima koja su provedena oko dvorca i u parku Kalmarsund.

Obilasci za djecu

Dođite pogledati i poslušati na koji način rade arheolozi! Arheolog Bo Knarrström, koji istraživa bojna polja, predstavlja oružje i oklope iz 15. – 17. stoljeća, a arheolog Magnus Stibéus predstavlja nalaze iz iskopavanja oko dvorca i bojišta u parku Kalmarsund. Za djecu od 7 godina i više.

Vrijeme: 11:00 – 12:00

Mjesto: Gröna salen ("Zelena dvorana")

Ulaznice: Pretprodaja samo putem web-stranice [Nortic](#) ili putem Turističkog centra (tel. +46 480-41 77 00).

Predavanje i obilasci za odrasle

Arheolog Magnus Stibéus govori o iskopavanjima oko dvorca i u njegovoj okolici. Posljednjih godina iskopavanja mnogo je toga pronađeno; ukopani kosturi, vrtni paviljon iz vremena Gustava Vase te objekti koji daju uvide u početke grada Kalmara. Bo Knarrström, arheolog koji se bavi bojnim poljima, predstavlja oružje i oklope iz 15. – 17. stoljeća, a Magnus Stibéus, koji radi u Arkeologerna, predstavlja arheološke nalaze iz iskopavanja oko dvorca i bojišta u parku Kalmarsund. Dođite i poslušajte najnovije spoznaje o povijesti grada Kalmara i kalmarskog dvorca.

Vrijeme: 14:00 – 16:00

Mjesto: Gröna salen ("Zelena dvorana")

Ulaznice: 95 SEK (oko 70 kn). Pretprodaja samo putem web-stranice [Nortic](#) ili putem Turističkog centra (tel. +46 480-41 77 00).

Osoba za kontakt: [Magnus Stibéus](#)

[Pročitajte više](#)

Uppland

Bolesti iz prošlosti

Obilježavamo Dan arheologije 2018. godine zanimljivim predavanjem o jedinstvenom nalazu crijevnog parazita iz kamenodobne Motale! Poslušajte Jonasa Bergmana, paleoekologa i kvartarnog geologa iz Arkeologerna koji će govoriti o parazitarnim bolestima od kamenog doba do modernog vremena, s primjerima iz, između ostalog, najnovijih iskopavanja u Motali.

Vrijeme: 13:00 – 14:00

Mjesto: Povijesni muzej

Događaj je besplatan. Broj mjesta je ograničen.

[Pročitajte više](#)

Dan arheologije – događaj za cijelu obitelj u Norrtilu

Obiteljski dan s temom arheologije. Isprobajte biti arheolog na jedan dan! Obiteljski obilasci muzeja. Predavanje Antona Seilera, voditelja projekta, o iskopavanju u Norrtilu.

Vrijeme: 11:00 – 16:00

Program

Dođite u vrt muzeja Sigtune i isprobajte biti arheolog na jedan dan! Okušajte se u iskopavanju i crtanju nalaza koje pronađete te isprobajte pribor koji koriste arheolozi. Pridružite se obiteljskom obilasku muzeja s fokusom na arheologiju.

Anton Seiler, iz Arkeologerna, voditelj projekta za iskopavanje u Norrtilu u Sigtuni, govori o provedenom iskopavanju i pronađenim nalazima. Iskopavanje je započeto u jesen 2017., a završeno je u lipnju 2018. godine. Neki od nalaza s iskopavanja od početka ljeta postavljeni su u izložbenoj vitrini na ulazu u muzej.

Vrijeme održavanja točaka programa:

12:00 – 12:30 Obiteljski obilazak s fokusom na arheologiju

13:00 – 14:00 Iskopavanje u Norrtilu, predavanje održava Anton Seiler, voditelj projekta iz Arkeologerna.

Mjesto: Muzej Sigtune, Stora gatan 55, Sigtuna. Najbliža autobusna stanica je Klockbacken. Četverosatni parking nalazi se uz Strandpromenaden, a jednosatni točno ispred muzeja. Muzej je prilagođen za osobe s invaliditetom. Osoba za kontakt je Anna Toräng (+46 8-591 266 53, sigtunamuseum@sigtuna.se). [Pročitajte više](#)

Srednjovjekovna četvrt Traktören u Enköpingu

Ne propustite predavanje o iskopavanju koje se odvija u Enköpingu; „Enescopinge – srednjovjekovni grad. Kućanstvo, gradski život i zdravlje u kvartu Traktören”. Predavači su Emelie Sunding i Joakim Kjellberg iz upplandskog muzeja.

Vrijeme: 15:00 – 15:30

Mjesto: Muzej Upplanda, S:t Eriks torg 10, Uppsala

Osoba za kontakt: Anna Ölund (+46702053036, anna.olund@upplandsmuseet.se)

Obilasci istraživanja

Na Dan arheologije 26. kolovoza nudimo obilaske istraživanja u Enköpingu. Okupljanje na trgu Stora Torget u Enköpingu. Besplatne ulaznice od subote možete preuzeti u Muzeju Enköpunga.

Vrijeme: 12:00 i 14:00

Mjesto: Stora Torget u Enköpingu

[Pročitajte više](#)

Amaterska arheologija u Biskopstuni

Tijekom četiri tjedna u kolovozu odvija se znanstveno istraživanje i ljetna škola amaterske arheologije kod ruševina srednjovjekovnog dvorca Biskopstuna u Åkersbergi. Ljetna škola je suradnja općine Österåker, zavičajne udruge u Österåkeru i Arkeologerna te je prilika za sve koji žele isprobati kako je to biti arheolog. Tijekom Dana arheologije organiziraju se aktivnosti za djecu kojima je cilj potaknuti ih na samostalno iskopavanje arheoloških nalaza.

Vrijeme: 12:00 – 15:00

Mjesto: Allévägen 9, Biskopstuna, Österåker

[Više o Danu arheologije pročitajte na web-stranici općine](#)

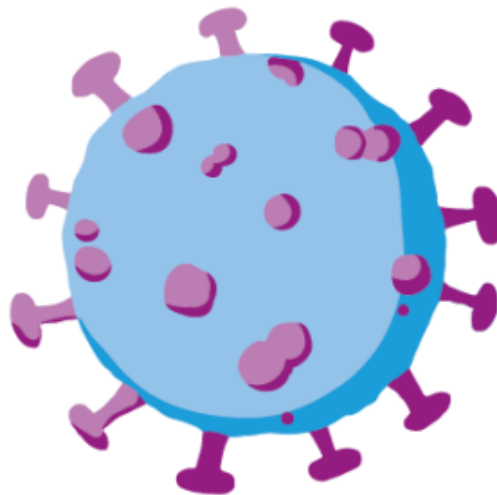
[Biskopstuna na Facebooku](#)

[Pročitajte više o Biskopstuni](#)

O koronavirusu i COVIDU-19 – za djecu i mlade

Ovdje smo prikupili korisne informacije za djecu i mlade. Govorimo između ostalog o bolesti COVID-19, cjevivima protiv COVID-19 i što možete učiniti kako biste se dobro osjećali. Važno je da ostanete kod kuće ako ste bolesni, na primjer ako vam curi nos, ako imate grlobolju, temperaturu ili kašalj.

O bolesti COVID-19

Ako se zarazite koronavirusom možete dobiti bolest COVID-19. Većina djece i mladih koji se zaraze ne budu teško bolesni. Mogu biti prehladeni, kašljati i imati temperaturu te ozdraviti nakon nekoliko dana. Isto vrijedi i za većinu odraslih. Djeca vrlo rijetko teško obole od COVIDA-19. Nekoj je djeci ipak potrebna bolnička njega, no to nije uobičajeno.

COVID-19 je najopasniji za starije osobe i osobe koje imaju druge bolesti koje ih čine posebno osjetljivima.

Ostanite kod kuće ako ste bolesni

Otkad se koronavirus počeo širiti svijetom mnogo se toga promijenilo. Mnogi su bili kod kuće više nego inače i bilo nam je onemogućeno družiti se s rodbinom i prijateljima onako kao prije.

Nasreću, postoji cjepivo protiv COVIDA-19. Mnogi su se cijepili i tako se zaštitili od težeg oboljenja. Cjepiva su smanjila širenje virusa, ali ne mogu potpuno zaustaviti širenje. Zato je važno da svi koji su bolesni ostanu kod kuće kako ne bi zarazili druge. To se odnosi i na odrasle i na djecu.

Nažalost, u posljednje se vrijeme širenje koronavirusa povećalo, zato bi svi trebali držati razmak u javnim prostorima kako bi se smanjio rizik od širenja zaraze. Javni prostori su mjesta poput trgovačkih centara i kupališta gdje možete sresti ljude koje ne susrećete svaki dan. Odrasli ne bi trebali ići na proslave ili okupljanja s većim brojem ljudi.

Osim toga, svim odraslim osobama se preporuča da ne putuju javnim prijevozom poput autobusa i vlakova ako su puni ljudi. Odraslama koji bez obzira na gužve moraju putovati preporuča se da nose masku za lice. Djeca uvijek mogu putovati javnim prijevozom do i od škole ili izvanškolskih aktivnosti te ne moraju nositi maske.

Ako niste bolesni dobro je družiti se s drugima i zajedno nešto raditi – na primjer, igrati se ili trenirati. Zbog povećanog širenja zaraze trenutačno nije moguće ići na natjecanja ili u kampove s noćenjem. Ako niste sigurni postoje li neka posebna pravila po pitanju korone u vašoj školi ili izvanškolskim aktivnostima, možete razgovarati s odraslom osobom.

O cjepivima protiv COVIDA-19

Cjepiva protiv COVIDA-19 štite tijelo od teškog oboljenja. Moguće je zaraziti se virusom i razboljeti se iako ste se cijepili. No cjepivo pomaže tijelu izgraditi zaštitu koja sprječava teža oboljenja kod cijepjenih, a pridonosi i tako što cijepljeni teže prenose zarazu nego necijepljeni.

Cjepiva koja koristimo u Švedskoj sigurna su te testirana na velikom broju ljudi prije nego što su odobrena. Nakon što primite cjepivo može vas boljeti ruka, a neki mogu imati i blago povišenu temperaturu ili se osjećati bolesno, što su normalne nuspojave. Ozbiljne se nuspojave od cjepiva rijetko pojavljuju.

Tko može dobiti cjepivo protiv COVIDA-19?

Preporuča se cijepljenje djece i mladih starijih od 12 godina. Djeca u dobi od 5 – 11 godina koja su posebno osjetljiva na upale dišnih puteva također će se moći cijepiti, najranije od siječnja 2022. Porazgovarajte s odraslom osobom ako imate pitanja o cijepljenju.

Cijepljenje protiv COVIDA-19 dobrovoljno je i besplatno.

Ovdje možete pročitati više o cijepljenju djece i mladih: [Djeca i mladi – o cijepljenju protiv COVIDA-19](#)

Ako se COVID-19 proširi u školi

Ako netko u vašem razredu ima COVID-19, možda ćete se morati testirati na koronavirus, čak i ako ste zdravi, kako biste bili sigurni da niste zaraženi. Obično zdravi učenici koji su se testirali mogu ići u školu dok čekaju rezultate testa.

Ako mnogi u vašoj školi dobiju COVID-19 možda ćete morati ostati kod kuće čak iako niste bolesni, ali to bi trebalo trajati što je kraće moguće, i to samo ako nije moguće zaustaviti zarazu na neki drugi način.

Evo kako možete pomoći sebi i drugima

Kada dođu jesen i zima, mnoga djeca i odrasli često dobiju prehladu s hunjavicom i kašljem. Velika većina infekcija koje se trenutno šire nisu COVID-19, već druge obične prehlade.

Postoje neke stvari koje svatko može učiniti kako bi spriječio širenje koronavirusa. Mnoge od njih pomažu i protiv drugih virusa i bakterija.

- **Ostanite kod kuće kada ste bolesni.** Ne idite u školu ili na izvanškolske aktivnosti ako ste bolesni, odnosno ako vam curi nos, ako imate grlobolju, temperaturu ili kašalj. Djeca koja idu na predškolsku nastavu i starija djeca možda će se morati testirati kako bi se vidjelo imaju li COVID-19. Razgovarajte s roditeljem ili drugom odraslom osobom kako biste saznali kako postupati u slučaju bolesti. Informacije možete pronaći i na web-stranici 1177.se, gdje možete odabrati regiju u kojoj živite kako biste saznali više o tome koja su pravila na snazi.
- **Perite ruke.** Virusi i bakterije mogu ostati na rukama, zato bi ste ih trebali prati. Na primjer, kada ste bili na WC-u ili prije nego što idete jesti. Također je dobro oprati ruke nakon što dođete kući iz škole, s izvanškolskih aktivnosti ili treninga. Temeljito operite ruke sapunom i toplom vodom, ako u blizini nema sapuna i vode, možete koristiti dezinficijens za ruke.
- **Kašljite i kišite u podlakticu.** Korištenjem podlaktice kao zaštite kada kašljete ili kišete, sprječavate da virus ostane na vašim rukama ili da se raširi zrakom do drugih ljudi.

Koronavirus se mijenja

Mnogi se virusi mijenjaju i tako stvaraju nove varijante virusa. Znanstvenici i vlasti istražuju koje varijante postoje u svijetu. Nastanak nove varijante virusa najčešće ne predstavlja veliku ugrozu, no dobro je da znanstvenici i vlasti nadziru nove varijante koronavirusa kako bi vidjeli

šire li se lakše ili uzrokuju li teža oboljenja. Također mogu odrediti hoće li neka nova varijanta rezultirati da cjepiva ne mogu pružiti jednako dobru zaštitu od bolesti COVID-19. Cjepiva koja se danas koriste dobro štite od težeg oboljenja COVIDOM-19.

Ako ste uplašeni i zabrinuti

Kada se dogode ozbiljne stvari koje mogu biti teške za razumjeti možete se osjećati uplašeno ili zabrinuto. Neki su uznemireniji od drugih, no normalno je da se osjećamo različito.

Razgovarajte s odraslom osobom ako ste pod stresom, zabrinuti ili vas nešto muči

Ako osjećate stres ili zabrinutost, dobro je razgovarati s odraslom osobom kojoj vjerujete. To na primjer može biti roditelj, rođak, trener, učitelj ili vaša školska medicinska sestra. Recite što vas muči i kako se osjećate. Ako biste radije razgovarali s nekim koga ne poznajete, postoji više organizacija koje nude podršku putem chata ili telefona, gdje ne morate reći ni svoje ime, ako to ne želite.

[Popis organizacija s kojima možete razgovarati putem telefona ili chata \(UMO.se – portal za mlade\)](#)

Saznajte činjenice o koronavirusu i ne vjerujte svim glasinama

Nešto od onoga što se govori o koronavirusu i cjepivima može biti pogrešno te su samo glasine. Zato je dobro saznati činjenice od pouzdanog izvora ili odrasle osobe kojoj vjerujete. Na primjer ovdje možete pročitati više o koronavirusu:

- [O koroni i COVIDU-19 \(1177.se\)](#)
- [O koroni i COVIDU-19 za djecu \(Krisinformation.se\)](#)
- [Pouzdana informacije o koronavirusu \(UMO\)](#)

Ako ste zabrinuti zbog cijepljenja

Ako ste zabrinuti zbog cijepljenja, možete na cijepljenje sa sobom povesti nekoga komu vjerujete, na primjer roditelja ili prijatelja. Cijepljenje kratko traje, ali prije uboda može pomoći razgovor o nečemu što vas obično veseli.

Ako ste zabrinuti da ćete se razboljeti od cjepiva, mislite na to da su se mnogi ljudi u svijetu već cijepili. Ispitivanja su pokazala da su cjepiva sigurna i da pružaju dobru zaštitu od teškog oboljenja od COVIDA-19. Nakon što primite cjepivo može vas boljeti ruka, a neki mogu imati i blago povišenu temperaturu ili se osjećati bolesno, što su normalne nuspojave. Ozbiljne se nuspojave od cjepiva rijetko pojavljuju.

Što još možete učiniti ako osjećate stres ili zabrinutost

- Mislite na pozitivne stvari poput činjenice da su mnogi sada cijepljeni i da će sve opet biti normalnije.
- Ne zaboravite raditi stvari koje vas čine sretnima i u kojima uživete. Svatko se treba zabavljati i raditi stvari zbog kojih se osjeća dobro. Sami najbolje znate što vam je zabavno – crtati, peći, baviti se hobbijem, igrati igrice ili nešto drugo u čemu uživete.
- Kada se brinete lako je preskočiti bitne stvari. Svi se osjećaju dobro ako dobro jedu, dovoljno dugo spavaju noću i kreću se. Možete, na primjer, izići na vožnju biciklom ili trenirati s prijateljima.

Kako odrasli mogu razgovarati s djecom o koronavirusu

Ovdje su informacije za odrasle o tome što biste trebali imati na umu ako ćete razgovarati s djecom o novom koronavirusu.

[Ako trebate razgovarati s djecom o koronavirusu.](#)

Från kroatiska till svenska

Källtexter

Knez iz Bojne bolje se hranio od ostalih, jeo je i ribu, a u njegovu naselju bilo je političko središte

NAJVAŽNIJE ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE

Knez iz Bojne bolje se hranio od ostalih, jeo je i ribu, a u njegovu naselju bilo je političko središte

Ljudi iz 37 istraženih grobova živjeli su u prosjeku 30 do 35 godina, upola kraće nego što ljudi žive danas

23. SVIBNJA 2019. U 20:23

2 KOMENTARA

3135 PRIKAZA

[Svida mi se](#)

Foto: Nikola Čutuk/PIXSELL

POGLEDAJTE GALERIJU 1/15

ADS BY ADRECOVER

Upravo se čita...

Petrinja je od davnina poznata kao **Bojna – Brekinjova kosa** trenutačno je, slažu se svi, **najvažnije arheološko nalazište** u Republici Hrvatskoj.

ARHEOLOŠKA SENZACIJA

Je li knez iz Bojne bio suvremenik Ljudevita Posavskog i suzbijao pobunu protiv Franaka?

Sad već poznati knez iz Bojne upozorio je da se na toj lokaciji nalazi važno političko središte iz ranoga srednjeg vijeka, koje je u kontinentalnoj Hrvatskoj za to razdoblje nedostajalo i materijalnim dokazima nije moglo biti konkretizirano. No, na Brekinjovoj kosi polako izlazi na vidjelo i cijelo naselje.

Nađeni su ostaci prvih objekata, ali veći dio naselja i podgrađa očekuje se otkriti ove i iduće godine. S obzirom na to da su dosadašnji ranosrednjovjekovni nalazi i dokazi hrvatske nazočnosti u Dalmaciji arheološki temeljeni na predmetima i nalazima iz grobova tog razdoblja, jer na tom području još nije bilo sustavnog istraživanja naselja iz ranog srednjeg vijeka, ovo će biti prvo istraženo naselje iz razdoblja od 7. do 9. stoljeća na teritoriju Hrvatske. A na ovom brdu, na zapadnim obroncima Trgovske gore, i čiji je vrh na 352 metra nadmorske visine, istraživanja će trajati godinama, i tko zna koje još tajne iznijeti na vidjelo.

Za sada je na ovom strateškom mjestu, smještenom **15-ak kilometara od Gline** i nedaleko od sadašnje granice s Bosnom i Hercegovinom, istraženo manje od 25 posto nalazišta, 12.000 kvadratnih metara od 5 hektara područja. Ukupno je pronađeno do sada 37 grobova, datiranih u period od 7. do 9. stoljeća, koji uključuju ženske, muške i dječje grobove, iz čega se zaključuje da je riječ o groblju jedne zajednice.

Praktički na samom početku istraživanja pojavio se spektakularni grob broj 4 – grob Kneza iz Bojne. Utvrđeno je da je nepoznati moćnik pokopan s luksuznim srebrnim, pozlaćenim ostrugama te s garniturom za pričvršćivanje, privjeskom od zlata s gorskim kristalom, koji je vjerojatno bio u funkciji amuleta, zlatnim solidom bizantskog cara Konstantina V. Koprionima te odjećom protkanom zlatnim nitima.

Način izrade ostruga, koje su iz luksuzne radionice unutar karolinškog carstva, upućuje na to da je najvjerojatnije pokopan nakon 830. godine, ali ne puno kasnije. Svi su ti predmeti bili i izloženi u Arheološkom muzeju u Zagrebu te su sada na izložbi u sisačkom muzeju. No, uz to knez je za pojasom imao i nož, čija restauracija i konzerviranje još nije gotovo pa nije mogao biti predstavljen javnosti.

– Knez je imao nož, to je uobičajena ukopna oprema. Noževi se najčešće nalaze u poganskim grobovima, ali ih ima i u kršćanskim. Ne možemo ništa isključiti, no taj nož nije bio bojna oprema, nego nekakav simbol. Jer ima ga i drugdje, i u ženskim grobovima, a ovdje smo u jednom grobu našli čak dva noža takva. Nož je u gvalji od korozije, i ne možemo reći do kraja obrade kakav je – rekla nam je protekli tjedan **dr. sc. Marijana Krmpotić**, voditeljica Odjela za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu **Hrvatskog restauratorskog zavoda**.

TAJNA GROBA BROJ 4

Senzacionalno otkriće: Nepoznati hrvatski vladar iz 8. st. otvara novo poglavlje povijesti

Još su i mnogi drugi nalazi s Brekinjove kose u postupku restauracije i obrade, trajat će taj posao godinama, a na kraju će se pokazati kakva je bila svakodnevnica na području Hrvatske od 7. do 9. stoljeća.

– Nalazi potvrđuju naseljenost Brekinjove kose **od druge polovice 7. stoljeća, pa do 9. stoljeća**. Za sada se taj lokalitet pokazao kao pravo političko središte. Moći ćemo odrediti i broj stanovnika, ali tek nakon što istražimo cijeli kompleks – dodaje dr. sc. Marijana Krmpotić koja vodi istraživanja na Brekinjovoj kosi i koja su početkom svibnja nastavljena. Plan je da se ove i iduće godine završe istraživanja lokaliteta, 2021. godina posveti konzervaciji i analizi nalaza te da se 2022. godine napravi velika izožba o Brekinjovoj kosi i njegovu knezu.

Slučajno otkriće

A do svega toga se došlo praktički slučajno. Do 2011. godine nije bilo nikakve naznake da Brekinjova kosa krije tragove naseljenosti. Kada je tvrtka koja u neposrednoj blizini ima kamenolom odlučila proširiti eksploatacijsko polje naložen je pregled koji su obavili arheolozi Lazo i Zoran Čučković iz karlovačkog Muzeja. Oni su na lokaciji otkrili tragove prapovijesne keramike te su započeta zaštitna arheološka istraživanja, koje se 2015. mijenjaju u sustavna – zbog srednjovjekovnih nalaza koja nitko na ovom području nije očekivao. A kada se spoznao sadržaj groba broja 4 – Brekinjova kosa postala je prioritet hrvatske arheologije. I tako je i danas.

„To je to uistinu, novo poglavlje hrvatske povijesti. Riječ je o kontinentalnoj Hrvatskoj gdje imamo jako malo nalaza iz tog razdoblja, nemamo ni tragova iz pisanih izvora previše i jako nam je situacija iz tog razdoblja bila do sada nejasna za to razdoblje. Ovo je stvarno izuzetno važno, pogotovo zato što nalazimo paralele s područjem na onoj hrvatskoj kneževini u Dalmaciji – ističe dr. sc. Marijana Krmpotić govoreći o Biskupiji kod Knina, lokalitetu Crkvina, gdje je u bazilici sv. Marije nađen sarkofag s posmrtnim ostacima jednog drugog kneza koji je uz sebe imao gotovo identičnu pogrebnu opremu poput one uz kneza iz Bojne.

No, dok u Biskupiji ne mogu rekonstruirati detalje svakodnevnog života stanovnika na tom području jer nisu istraženi stambeni objekti iz tog razdoblja, u slučaju **Brekinjove Kose** bit će drugačije.

DON JOSIP DUKIĆ

Naše blago koje je preživjelo ratove i požare

Na dosad istraženom dijelu nalazišta pronađena su dva bunara, zatim obrambene strukture koje su se u nekoliko navrata proširivale, vjerojatno prateći širenje samog naselja, kao i ostaci, pretpostavlja se, stambenih objekata. Neki su objekti veći i bili su dijelom ukopani, dok su drugi bili nadzemni ili plitko ukopani. U tim objektima, ali i pokraj njih, nađena su i ognjišta. Primjeri sličnih obrambenih struktura i objekata pronađeni su u **Pohanskom, u južnoj Češkoj**, na lokalitetu staroslavenskog naselja iz vremena od 9. do 11. stoljeća. U objektima je pronađeno i keramičko posuđe, uglavnom lonci, te češalj za lan ili vunu sastavljen od niza željeznih igala. Keramika je ručno rađena ili na sporo rotirajućem lončarskom kolu te je najbližnja onoj skupine **Drava – Mura – Sava**.

Najveći nedostatak Brekinjove kose je **jako kisela zemlja**, zbog čega su **kosturni ostaci pokojnika** iz do sada obrađenih 37 grobova jako slabo očuvani. No, i to malo ostataka, uglavnom dijelovi lubanja i nogu, pokazalo je nešto o životnim navikama tamošnjeg stanovništva. Za ta istraživanja bio je zadužen dr. sc. Mario Novak s Instituta za antropologiju.

– Mislim da smo unatoč jako loše očuvanim koštanim ostacima dobili izvanredne podatke. Ti ljudi iz **37 istraženih grobova** živjeli su u prosjeku od 30 do 35 godina, dvostruko kraće nego mi danas, no to je za to vrijeme prosječni životni vijek. Dakle, oni ne žive ni kraće ni dulje nego ljudi u isto vrijeme na nekim drugim lokacijama. Na nekoliko kostura su zabilježene ozljede od mača, no sve su te ozljede zaliječene, što opet govori da su ti ljudi posjedovali dosta visoka medicinska znanja i vještine da mogu zaliječiti te ozljede – rekao je dr. Novak dodavši da su, zahvaljujući financijskim sredstvima Ministarstva kulture, koje izdašno financira ovo istraživanje, neke uzorke poslali na **biokemijsku analizu u Veliku Britaniju** iz kojih su rezultata rekonstruirali njihovu prehranu.

ARHEOLOŠKI MUZEJ

Senzacionalno, nevjerovatno, spektakularno... Prvi smo posjetili izložbu 'Knez iz Bojne'

– Hranili su se uravnoteženom prehranom koja se sastojala od ugljikohidrata – žitaricama ječmom, pšenicom i sličnima, voćem i povrćem, ali i od proteina, odnosno proizvoda životinjskog podrijetla, mesom i mlijekom. Knez iz Bojne se izdvaja ne samo bogatim nalazima opreme pronađenima u njegovu grobu već i samom prehranom. Jeo je puno više mesa i mesnih proizvoda od ostalih pripadnika te populacije, te velike količine slatkovodne ribe. Riba nije bila dio prehrane ostatka populacije – dodaje dr. Novak.

Ono što sve zanima jest podrijetlo ljudi na Brekinjovoj kosi, što bi se moglo otkriti **analizom drevnog DNK** iz uzoraka poslanih u Beč. Rezultati još nisu stigli i nestrpljivo se očekuju kako bi se vidjelo je li riječ o lokalnom stanovništvu ili su se doselili odnekud te jesu li svi bili u krvnom srodstvu.

Kršćani ili pogani?

Mnoge također zanima i jesu li stanovnici Brekinjove kose bili kršćani ili pogani koji su na ovoj lokaciji dočekali i kršćanstvo? **Arheolog Vinko Madiraca** iz Zadra, koji je 2015. bio na čelu arheološke ekipe koja je naišla na grob kneza iz Bojne, u svom znanstvenom radu tumači kako je, zbog pravilnog smještaja nekoliko grobova, uključujući i kneževa, u i okolo pronađenog pravilnog kamenog objekta, za kojeg se ne može utvrditi je li bio crkveni, vladarski ili mješoviti objekt – riječ o kršćanskim ukopima. I neki drugi detalji mogu sugerirati kršćanske običaje, poput načina ukopa. No, sve je to, za sada, bez jasnog odgovora.

– Neki aludiraju da je riječ o crkvi, ali ja nisam sklona tome. Može biti, ali nemamo dovoljno dokaza. Nemamo komada crkvenog namještaja, ne možemo pouzdano datirati te temelje tako da još ne možemo ništa točno reći o toj pretpostavki. U tom objektu jest smješten jedan luksuzni grob, no još je luksuznih smješteno daleko od tih temelja, tako da ne možemo sa sigurnošću povući paralelu s Crkvinom, gdje je u crkvi nađen sarkofag kneza s pogrebnom opremom identičnom našem iz Bojne – ističe dr. Marijana Krmpotić.

No, sigurno je da su na lokalitetu nađeni **elementi poganskih rituala**, poput razbijanja posuđa pri ukopu i paljenja vatre iznad ili unutar groba. Ti se rituali povezuju s poganskim obredom karmina, tzv „strava“, koji je služio tjeranju zlih duhova. **Tragovi vatre** se nalaze u 13 istraženih grobnica.

– No s druge strane, ti poganski elementi mogu se zadržati u zajednici još 100, 200 godina nakon prihvaćanja kršćanstva, tako da je teško reći što je kršćanski, a što poganski ukop – napominje voditeljica istraživanja dr. Krmpotić te ističe kako iduće godine istraživanja možda razjasne te nedoumice s obzirom na to da arheolozi sada prelaze u naseljeniji dio gdje se očekuje više stambenih objekata.

Nakon kompletnog istraživanja moći će se odrediti i populacija naselja čija je zajednica iskusila brojne ratove. Osim tragova ozljeda, da je riječ o zajednici kojoj ratovi i bitke nisu strani, ukazuje i jedan slučajni nalaz s lokaliteta – **mač** kojeg je pronašao jedan od radnika kamenoloma te ga prepustio državi. Taj i **druge metalne predmete** su obradili restaurator Gradskog muzeja Sisak Neven Peko i Damir Doračić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu ustvrdivši kako je u slučaju mača riječ o majstorskom radu, proizvedenom na području karolinškog carstva **krajem 8. ili u 9. stoljeću**.

– Same ostruge sadrže na sebi pozlatu na živu, jednu vrstu pozlate koja se danas ne koristi iz zdravstvenih razloga, tu se radi o amalgamu zlata i žive koji se nanosi na predmet, a živa ispari pod utjecajem visoke temperature. No, osim toga, jako je zanimljivo da je i s unutrašnje strane ostruga nađena također pozlata, ali druge vrste. Tu je riječ o pozlati na listiće, mikstionskoj pozlati koja je na ostrugu prenesena s obuće koju je dotični gospodin nosio, neke luksuzne čizme, koje, nažalost, nisu sačuvane. – objašnjava Neven Peko.

Na samom projektu Brekinjova kosa rade mnogi pojedinci i ustanove: Arheološki muzej iz Zagreba, Institut za antropologiju iz Zagreba, Tekstilno tehnološki fakultet, Ministarstvo kulture, Hrvatski restauratorski zavod, Gradski muzej Sisak, itd.

OTVORENA IZLOŽBA

Knez iz Bojne u Arheološkom muzeju

– Ovaj lokalitet nije važan samo za Glinu, Sisak i Sisačko-moslavačku županiju, ovo je trenutačno najvažniji lokalitet vezan za hrvatsku nacionalnu povijest u RH. Ministarstvo kulture dalo je najkvalitetnije institucije i ljude da na ovome rade i projekt Bojna je tek u začetku. To je senzacionalan lokalitet, nacionalno važan, novo žarište srednjovjekovne povijesti Hrvatske koje će promijeniti naše spoznaje o ranom srednjem vijeku kao što mijenja i udžbenike – zaključuje dr. sc. Ivana Miletić Čakširan, pročelnica Konzervatorskog odjela u Sisku i koordinatrica ovog arheološkog konzervatorskog, restauratorskog i muzejskog projekta.

Arheologija okoliša

A
...
a

Grana arheologije koja obuhvaća proučavanje svih fizikalnih i bioloških obilježja okoliša i interakcije s čovjekom tijekom vremena, pomoću metoda i tehnika koje su preuzete iz prirodnih znanosti.

Arheologija okoliša ima dugu tradiciju, iako je uglavnom ograničena na prapovijesna istraživanja. Kao plod suradnje stručnjaka i znanstvenika koji proučavaju prapovijest, rijetka proučavanja prirodnanstvenoga tipa prisutna su već u drugoj polovini 19. stoljeća, dok se nije potvrdila kao znanost pod utjecajem pozitivizma kada su se uključili i talijanski klasični arheolozi (npr. G. Boni). Ipak, u Italiji je klasična arheologija već početkom 20. stoljeća bila pod utjecajem idealizma pa se arheologija okoliša nije dalje razvijala.

U Europi i SAD-u utemeljuju se interdisciplinarni centri pa novi poticaji za povezivanje znanosti o okolišu i arheologije dolaze od strane „ekološkoga pristupa“ znanstvenika poput J. Stewarda. Daljnji značajan trenutak u povijesti discipline dogodio se tijekom 70-ih godina zahvaljujući procesnoj arheologiji (→ NOVA ARHEOLO-

(GIJA), u čijem okrilju proučavanje okoliša ima presudnu ulogu za utvrđivanje ljudske kulture i za analizu stvaranja arheoloških naslaga. Istraživanje u području arheologije ne može zanemariti proučavanje okoliša u kojem je čovjek živio: to dovodi do brzoga napretka u laboratorijskim metodologijama i obradi podataka te do stvaranja široke rasprave o pitanjima tafonomije, konzerviranja i tehnikama otkrivanja organskih ostataka. Tih su godina uvedeni prvi strojevi za flotaciju, koji su omogućili kvalitetnije otkrivanje organskoga materijala iz sedimenta. K. Butzer uvodi u arheologiju termin „ekosustav“ kao zbir živih organizama koji djeluje zajedno s okolišem u određenom području, točnije „ljudski ekosustav“, naglašavajući međuovisnost kulturnih i ambijentalnih varijabli. Okoliš predstavlja kontekst ljudskih aktivnosti i kultura na koje utječe, ali istovremeno se stalno mijenja jer je podređen antropogenom utjecaju. Stoga su arheološki slojevi svjedoci drevnih eko-sustava koje čine tla, sedimenti, biljni i životinjski ostaci, materijali nastali ljudskim djelovanjem.

Arheologija okoliša dijeli se na različite discipline, ovisno o podacima koji se uzimaju u obzir: BIOARHEOLOGIJA (→) proučava organske ostatke i dijeli se na ARHEOBOTANIKU (→), ARHEOZOOLOGIJU (→), fizikalnu antropologiju (→ PALEOANTROPOLOGIJA), dok se GEOARHEOLOGIJA (→) bavi anorganskim ostacima. Ova posljednja koristi se različitim oblicima istraživanja: od općenitijih razina, kao što su primjerice istraživanja o promjenama razine mora, utvrđivanje drevnih obalnih crta, morfološka evolucija krajolika u određenom području i u odnosu na ljudske naseobine (→ OBRASCI NASELJAVANJA), sve do istraživanja na lokalnoj razini kao što su pedološka istraživanja sedimenata i tla u određenom nalazištu, proučavanje procesa stvaranja arheoloških naslaga, mikro-morfološke analize tankoga presjeka tla i sedimenata na mikroskopu.

A
...
a

Shvaćanje izbora lokacije, odnosno ekoloških i proizvodnih razloga na temelju kojih neka populacija odabire određeni položaj za osnivanje naselja, usko je vezano za geomorfološka istraživanja i rekonstrukciju drevnoga krajolika. Proučavanjem područja koje se nalazi neposredno uz nalazište, mogu se dobiti podaci o prirodnim izvorima koje je stanovništvo iskorištavalo, o mogućnostima razvoja poljoprivrede i/ili pašnjaka na toj zemlji, o mogućim proizvodnim djelatnostima (tzv. *Site Catchment Analysis* ili analiza područja opskrbe).

Daljnje područje istraživanja arheologije okoliša predstavljaju paleoklimatska proučavanja. Klima, krajolik i stanovništvo tri su usko povezane varijable: dovoljno je sjetiti se utjecaja izmjene glacialnih i interglacialnih razdoblja na prapovijesne populacije i čestih navođenja klimatskih promjena kao objašnjenja za migracije, razdoblja oskudice i ratove. Neposredni znakovi koji nam omogućavaju da rekonstruiramo klimu u prošlosti proizlaze iz najrazličitijih dokaza kao što su godovi na stablima, promjene biljnih zajednica koje su otkrivene peludnim analizama, promjene u vrstama mekušaca bilo u vodenom ili kopnenom kontekstu, sami sedimenti kao, na primjer, morene. Posljednjih godina razvijaju se nove metode istraživanja koje nam omogućavaju dobivanje vrijednih informacija o velikim klimatskim promjenama nastalim tijekom holocena. Zahvaljujući bušenju dubokih sedimenata u oceanima i ledenom pokrivaču, mogla se utvrditi veza između promjena koncentracije stabilnih izotopa kisika i vodika te klimatskih promjena. Isto tako bušenjima u moru stvaraju se dodatni dokazi na temelju koncentracije kalcijeva karbonata i procjene površinske temperature vode. Ova tri niza novih podataka omogućila su da se utvrdi kako je zapravo bilo deset glacijacija, a ne četiri koje su dosad bile poznate.

A
...
a

Top 10 znamenitosti

Gradski vodič

🏠 > Gradski vodič

Top 10 znamenitosti

Predlažemo vam 10 najzanimljivijih znamenitosti...

1. Gradske zidine s tvrđavama

Dubrovačke gradske zidine najveća su atrakcija za posjetitelje...

i jedan od najočuvanijih fortifikacijskih sustava u Europi, dužine 1940 metara i uključuju pet tvrđava, te šesnaest kula i bastiona. Drugi najatraktivniji muzej pod otvorenim nebom na svijetu otvoren je za obilaske posjetiteljima tijekom cijele godine, kroz tri dostupna ulaza - kod crkvice sv. Luke na istoku, kod crkve sv. Spasa neposredno po ulasku u staru gradsku jezgru s Pila i kod Pomorskog muzeja - tvrđave sv. Ivan.

Šetnjom dubrovačkim zidinama upoznat ćete i neke od impozantnih tvrđava koje su služile obrani Dubrovačke Republike. Od pet tvrđava tri su sastavni dio gradskih zidina - Minčeta, Bokar i Sv. Ivan, a dvije su samostojeće, Lovrijenac na zapadu i Revelin na istoku. Tvrđava Minčeta nalazi se na najvišem dijelu grada i branila je grad sa sjevera. Minčeta je simbol obrane Dubrovnika i na njoj se stalno vijori državna zastava naše domovine, te ljeti zastava Libertas. Tvrđava Bokar na jugozapadu, na uglu gradskih zidina i sučelice Lovrjencu, zvana je još i Zvezdan, podignuta je u 15. stoljeću da bi čuvala zapadnu lučicu Grada, jarak i most od Pila. Danas ima funkciju Lapidarija za brojne kamene ulomke s dubrovačkog područja. Tvrđava sv.Ivana prva je četverouglasta kula od Mula sagrađena 1346. da bi štitila gradsku luku s jugoistočne strane, a iz nje se u davna vremena vitlom natezao lučki lanac . U prizemlju tvrđave smješten je Akvarij, a na prvom i drugom katu Pomorski muzej. Ispod sv.Ivana veliki je mul sa svjetionikom , poznata Porporela , susretište zaljubljenih, šetalište ali i kupalište stanovnika stare gradske jezgre.S Porporele se vidi tvrđava Revelin, izdvojena iz gradskih zidina na istočnom ulazu u grad.

Impozantu tvrđavu s kopnenom stranom povezuju kameni i pokretni drveni most, a kameni most je veže i s gradom.Tvrđava opkoljena jarkom s tri strane a s četvrte strane morem predstavljala je teško osvojiv dio Dubrovnika. Iako postoji od ranije Revelin je prave dimenzije i veličinu dobio u 16. stoljeću. Unutrašnjosti i terasa tvrđave imaju funkciju scenskog prostora i koncertne dvorane za Dubrovački simfonijski orkestar i izvedbe Dubrovačkih ljetnih igara.

2. Lovrjenac

Zapadno od stare gradske jezgre na 37 metara visokoj hridi nalazi se tvrđava Lovrjenac,...

simbol opstojnosti i slobode Dubrovnika, koja je služila obrani grada i zapadnih vrata od Pila. Nad ulazom nalazi se poznati natpis: NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITUR AURO (Ni za sve blago svijeta ne prodaje se sloboda) Prvi službeni dokumenti ovu tvrđavu spominju 1301. iako se pretpostavlja da je njezina gradnja započeta ranije. Danas je Lovrjenac poznat kao ljetna pozornica Dubrovačkog ljetnih igara, osobito za izvođenje djela Williama Shakespearea, a među poznatim gumcima koji su utjelovili lik nesretnog danskog kraljevića bili su Rade Šerbedžija, Daniel Day Lewis i Goran Višnjić.

3. Stradun

Stari Dubrovčani ulazili su u grad kroz dva glavna ulaza istočni na Pločama i zapadni na Pilama.

Pokretni drveni mostovi podizali su se i spuštali, čime bi tijekom noći bio onemogućen prilaz nepozvanima. Prolaskom kroz Vrata od Pila gdje se ljeti susreću kostimirani gradski stražari, silazi se do glavne gradske ulice Place ili Straduna. Glavni otvoreni komunalni prostor Dubrovnika, omiljeno dubrovačko šetalište i okupljalište, mjesto svih velikih pučkih svečanosti i procesija, Stradun, najšira i najljepša gradska ulica dijeli staru gradsku jezgru na sjeverni i južni dio i glavna je trgovačka arterija stare dubrovačke jezgre. Nastala je krajem XI. stoljeća, kada je nasut plitki morski tjesnac koji je odvajao nekadašnji otočić Lave i naselje na njemu od kopna i drugog naselja. Svoju pravu funkciju Placa je dobila potkraj XII. stoljeća, kada su oba naselja jedinstvenim gradskim zidom povezana u jednu urbanu cjelinu. Naziv Placa dolazi od latinskog pojma "platea communis" ili mjesto odvijanja svih najvažnijih javnih događaja, dok drugi naziv Stradun, venecijanskog je podrijetla i označava veliku ulicu. Na istočnom početku Straduna smjestila se Velika Onofrijeva fontana, koja je dobila ime po graditelju dubrovačkog vodovoda iz 15.st. dugog 11.7 km kojim je iz zaleđa Dubrovnika iz mjesta Šumet voda dovedena u kameni grad. Onofrio della Cava gradi dvije fontane, a ona manja smještena je u blizini gradskog zvonika. I danas je ugodno rashladiti se svježom vodom iz dubrovačkih fontana, dok sa zvonika otkucavaju ure

rashladiti se svježom vodom iz dubrovačkih fontana, dok sa zvonika otkucavaju ure vrućih ljetnih dana. Gradski zvonik sa satom izgrađen je 1444. godine i visok je 31 metar. Godine 1509. glasoviti ljevač Ivan Rabljanin izlio je i zvono i zelence Bara i Mara. Dubrovački zelenci sa zvonika otkucavaju svake pune ure udarcima broja sati, „rebate“ nakon tri minuta, te se oglašavaju ponovno svakih pola sata. U prostoru između Gradskog zvonika i palače Sponza nalazi se Luža, stara zvonara čija su zvona zvonila za saziv vijeća Dubrovačke Republike ali i na uzbunu od požara i drugih opasnosti. Luža je izgrađena 1463., a temeljito je obnovljena 1952. S lijeve strane je monumentalna gotičko-renesansna palača Sponza, jedna od najljepših palača u Gradu, koja je do danas uspjela sačuvati svoj prvotni izgled. U vrijeme Republike tu je bio smješten carinski ured i skladišta, pa se palača naziva i Divona (od dogana – "carina"). Osim carine, u zgradi se nalazila državna kovnica novca, državna blagajna, i riznica. Projekt za ovu palaču izradio je dubrovački majstor Paskoje Miličević. Danas se u zgradi Sponze nalazi najvažnija kulturna ustanova – dubrovački Državni arhiv. U njemu se čuvaju svi dokumenti koji obuhvaćaju razdoblje od XII. stoljeća do propasti Dubrovačke Republike, koji po svojoj građi spada u najznačajnije arhive svijeta..Osobito je vrijedna zbirka zakonskih i pravnih knjiga, a među njima posebno Dubrovački statut iz 1272. godine. Dubrovački Orlandov stup krasi lik srednjovjekovnog viteza s mačem tipičnog gotičkog osmijeha na licu uokvirenom uvojcima i spada u najljepše Rolande Europe. Izradio ga je prema ugovoru iz 1418. Bonino iz Milana, uz pomoć domaćih majstora. Orlandov stup je simbol državnosti na čijem jarbolu se vijorila državna zastava dubrovačke Republike, a danas zastava Republike Hrvatske. U vrijeme Feste sv. Vlaha, dubrovačkog zaštitnika Orlandov stup krasi barjak s njegovi likom, a u vrijeme Dubrovačkih ljetnih igara barjak Libertas.

4. Crkve

Ukoliko ste u Dubrovniku više dana možda poželite poći na misu...

u jednu od predivnih, starih dubrovačkih crkava posebne atmosfere u kojima ćete sigurno pronaći mir u prigušenom svjetlu, cvijeću, mirisu tamjana... Bit će to potpuna suprotnost blještećem svjetlu ljetnog sunca koje se odbija o bjelinu dubrovačkog

suprotnost blještećem svjetlu ljetnog sunca koje se odbija o bjelinu dubrovačkog kamena i živim bojama ljetne odjeće mnoštva posjetitelja Grada. Godit će vam hladna unutrašnjost crkava nakon iscrpljujuće šetnje vrelim ulicama. Možda ćete samo upaliti svijeću od pravog žutog voska i možda ćete biti sretni što ste ušli u Crkvu svetog Vlaha baš u trenutku dok netko svira na crkvenim orguljama, a zrake sunca obasjavaju vitraje na prozorima i raznobojnom svjetlošću oživljuju zatamnjen prostor Crkve.

Barokna crkva posvećena dubrovačkom zaštitniku, svetom Vlahu, sagrađena je po nacrtima venecijanskog graditelja Marina Gropelli 1715. godine na mjestu stare romaničke crkve posvećene istom svecu. Na glavnom oltaru crkve čuva se vrijedni gotički kip sv. Vlaha od pozlaćena srebra iz XV. stoljeća, rad dubrovačke zlatarske škole. Osim umjetničke ovaj kip ima i dokumentarnu vrijednost, jer svečev lik u svojoj lijevoj ruci drži maketu grada Dubrovnika na kojoj se mogu vrlo dobro raspoznati građevine uništene u kasnijem velikom potresu. Crkva sv. Vlaha smještena je u središtu stare gradske jezgre u blizini Orlandovog stupa. Na početku Straduna, između Vrata od Pila i Franjevačkog samostana smjestila se mala zavjetna crkva sv. Spasa, podignuta odlukom dubrovačkog Senata iz 1520. u znak zahvalnost Spasitelju što je grad pošteđio od razaranja u jakom potresu koji je tada snašao Dubrovnik. O tome svjedoči i monumentalni natpis na pročelju. Crkvu je izgradio korčulanski majstor Petar Andrijić, a ostala neoštećena u razornom potresu 1667. godine, sačuvana je u izvornom obliku i primjer je skladne dubrovačke renesansne građevine, čiji se prostor ove koristi i za koncerte i likovne izložbe. Povijesni podaci o Staroj ljekarni osnovanoj 1317. do sudbonosnog potresa 1667. su vrlo oskudni. U početku je bila samostanska ljekarnica za potrebe bolesne braće franjevaca, prema odredbama ovog svećeničkog reda. Tijekom vremena, ponajviše iz humanitarno-karitativnih razloga, ljekarna je prešla uski krug samostanskih zidina i postala javnom ljekarnom za potrebe građana. Ljekarna je u funkciji i danas, a njezinom asortimanu još uvijek postoje preparati izrađeni po drevnim recepturama, omiljeni i turistima. Smještena je uz baroknu crkvu u klausturu Franjevačkog samostana čiji su kapiteli ukrašeni likovima romaničkog bestijarija, a unutrašnjost obiluje atraktivnostima poput slikovite renesansne dvorane, glazbenog

unutrašnjost obiluje atraktivnostima poput slikovite renesansne dvorane, glazbenog arhiva, bogate knjižnice i srebrnim i zlatnim umjetninama. Dubrovačka Katedrala - stolna crkva Uznesenja Marijina u sadašnjem obliku postoji od početka XVIII.st. Ranija romanička katedrala bila je prema povijesnim izvorima vrlo raskošna bazilika s kupolom, bogato ukrašena skulpturama, prema predaji, bila je građena i novcem koji je kao zavjetni dar priložio engleski kralj Richard Lavljeg Srca, preživjevši 1192. brodolom kod otoka Lokruma na povratku iz treće križarske bojne. Tijekom restauratorskih radova na katedrali 1981. godine otkriveni su ostaci još jedne ranije katedrale, koja se po svojim arhitektonskim značajkama vremenski smješta od 6 do 8.st. Ovo otkriće daje novu dimenziju ranoj dubrovačkoj povijesti, jer svjedoči da je u VII.st. Dubrovnik već bio izgrađena urbana cjelina. U njoj se danas nalazi i bogata riznica u kojoj se osim slika čuvaju i relikvije, a u apsidi je Tizianov poliptih "Uznesenje Marijino" iz 1552. godine.

Crkva svetog Dominika je jedan od najvećih gotičkih prostora na hrvatskoj obali. Jednostavne je arhitektonske zamisli, jednobrodna, s gotičkom apsidadom, koju od unutrašnjeg prostora crkve odvajaju tri visoka otvora s gotičkim lukovima. U središnjem luku iznad glavnog oltara nalazi se veliko Raspeće Paola Veneziana iz 1343. godine, djelo iznimne umjetničke vrijednosti. U Dominikanskom samostanu nalaze se djela majstora dubrovačke slikarske škole 15 i 16 st. / Božidarević, Hamzić i Dobričević/, ali i djelo velikog Tiziana koje predstavlja zaštitnika Dubrovnik sv. Vlaha, sv.Mariju Magdalenu i anđela Rafaela. U vitrinama su izloženi vrijedni dokumenti dominikanskog reda, inkunabule i manuskripti, Biblija iz 11.st. kao i kolekcija nakita dubrovačkih zlatara..

5. Trgovi

Šetnja gradskim ulicama i Stradunom dovest će vas sasvim sigurno...

do neke od brojnih dubrovačkih poljana i trgova. Poljana Marina Držića nalazi se ispred katedrale, vodi u gradsku četvrt Karmen, u gradsku luku i u Akvarij. Dubrovčani su je nekad zvali Pred Gospom. Na poljani je dubrovačka katedrala, palača Sorkočević, crkvice sv.Bartula kao i galerija Dulčića, Masle i Pultike i memorijalna soba u spomen

crkvica sv. Bartula kao i galerija Dulčića, Masle i Pulitike i memorijalna soba u spomen američkog ministra gospodarstva Ronalda Browna, koji je 3.4.1996. poginuo u nesreći američkog zrakoplova na brdu sv. Ivan. Poljana nosi ime Marin Držića – Vidre (Dubrovniku 1508.- Venecija , 1567.) dramskog pisca pisac, pjesnika, urotnika i crkvenog orguljaša. Školovan u Dubrovniku i Italiji, u Sieni je 1541. bio izabran za vicerektora Sveučilišta. Za boravka u Firenzi 1566. zauzima se kod Cosinnija Medicija da se svrgne dubrovačka vlada i uvede sustav u kojem bi i neplemići mogli vladati. U svojim djelima uvijek polazi od neke općeljudske teme: ljubavi, čežnje za mladošću, škrtošću. Djela mu odišu plastičnošću životnih situacija, a najpoznatija su Tirena, Grižula, Venera i Adonis, Novela od Stanca, Skup, Hekuba i Dundo Maroje. U komediji Dundo Maroje dao je viziju ravnopravnog društva, bez razlike između dobrih i zlih, prikazavši osnovnu karakteristiku svog vremena – škrtošću. Gundulićeva poljana obilježena je kipom dubrovačkog pjesnika Ivana Gundulića (Dubrovnik 1589.-1638.). Školovan u rodnom gradu, biran je dva puta za kneza Konavala, za senatora, člana Malog vijeća i izaslanika kod bosanskog paše. Najznačajniji je predstavnik baroknog stvaralaštva u Dubrovniku, a djela su mu obilježena duhom katoličke obnove. Motiv je spoznaja o prolaznosti ljudskog života, odnosno smrti i života. Najznačajnija su mu djela: Suze sina razmetnoga (Mleci, 1622.), Dubravka (prikazana u Dubrovniku 1628.) i Osman (tiskan tek 1826.). Grob mu se nalazi u franjevačkoj crkvi, dok se u biblioteci franjevačkog samostana čuvaju najstarije kopije Osmana iz 1652. kao i primjerak iz 1826. tiskan u Dubrovniku. Na poljani koja je nastala nakon razornog potresa 1667. uz Gundulićev kip iz 19. st. naći ćemo i malu Amerlingova fontanu, oštećenu u ratnim razaranjima 1991. Poljana je lokacija starogradske zelene tržnice na kojoj stanovnici susjednih sela prodaju svoje proizvode. S južne strane Gundulićeva se poljana nastavlja na monumentalnu baroknu skalinadu koja vodi na Poljanu Ruđera Boškovića; na njoj se nalaze isusovačka crkva sv. Ignacija i Collegium Ragusinum, glasovito dubrovačko isusovačko učilište. Ovaj urbanistički sklop po mnogima je najbarokniji kutak čitave Dalmacije. Crkva sv. Ignacija završena je 1725. prema nacrtima glasovitog isusovačkog arhitekta Ignazia Pozza.

isusovačkog arhitekta Ignazia Pozza.

Svetište crkve oslikano je iluzionističkim baroknim freskama slikara Gaetana Garcie, koje prikazuju prizore iz života sv. Ignacija, osnivača isusovačkog reda. Pod pravim kutom na pročelje crkve naslanja se zgrada isusovačkog kolegija, koja svojim neutralnim i tvrdim linijama naglašava barokno pročelje crkve i razvedeno barokno stubište prema gradu. Autor izvanredno uspjele barokne skalinade jest rimski arhitekt Pietro Passalacqua. Stubište je projektirano je 1738. i svojom arhitektonskom raščlambom predstavlja uspio prostorni efekt i podsjeća na glasovito rimsko stubište koje vodi od Piazza di Spagna do crkve Trinità dei Monti.

Översättningar

Fursten från Bojna och det nyupptäckta politiska centrumet på Bojna–Brekinjova kosa

Människorna från de 37 undersökta gravarna levde i genomsnitt 30 till 35 år, hälften så länge som människor lever idag

Petrinja har länge varit känt som Bojna – Brekinjova kosa och alla är överens om att det för närvarande är den viktigaste arkeologiska lokalen i Republiken Kroatien.

Den nu redan välbekanta fursten från Bojna påpekade att det fanns ett viktigt politiskt centrum från tidig medeltid på platsen. Ett sådant politiskt centrum i den tidens kontinentala Kroatien kunde antas ha funnits men det fanns inga materiella bevis på dess existens. Hela bosättningen börjar sakta komma fram i ljuset på Brekinjova kosa.

Rester av de första byggnaderna har hittats medan en större del av bosättningen förväntas upptäckas i år och nästa år. Med hänsyn till att de medeltida fynden och bevisen för den kroatiska närvaron i Dalmatien under tidig medeltid hittills bara är baserade på föremål och fynd från gravar, eftersom det i detta område inte fanns någon systematisk undersökning av bosättningar från tidig medeltid, kommer detta att vara den första undersökta bosättningen från perioden från 600- till 800-talet på kroatiskt territorium. På denna kulle, vars topp är 352 meter över havet, och som är belägen på västra bergssluttningarna av Trgovska gora, kommer undersökningarna att pågå i årtal, och vem vet vilka andra hemligheter de kommer att avslöja.

För närvarande har mindre än 25 procent av lokalen, 12 000 kvadratmeter av 5 hektar, undersökts på denna strategiska plats, som är belägen cirka 15 kilometer från Glina och inte långt ifrån den nuvarande gränsen till Bosnien och Hercegovina. Hittills har totalt 37 gravar hittats, som dateras till 600- till 800-talet, och de inkluderar kvinno-, mans- och barngravar. Från detta kan man dra slutsatsen att det handlar om ett samhälles kyrkogård.

Redan vid början av undersökningen dök den spektakulära grav nummer 4 upp – Bojnas furstes grav. Man har konstaterat att den okände mäktige mannen begravdes med lyxiga sporrar av förgyllt silver med tillhörande fästen, ett guldhänge med en bergkristall som förmodligen fungerade som en amulett, ett guldmynt – den bysantiska kejsaren Konstantin V Kopronymos solidus samt kläder sammanvävda med guldtrådar.

Sättet på vilket sporrarna är tillverkade, som härstammar från en lyxverkstad inom det karolingiska riket, tyder på att fursten troligen begravdes efter 830, men inte mycket senare. Alla dessa föremål ställdes ut på Arkeologiska museet i Zagreb och finns nu utställda i Sisaks stadsmuseum. Fursten hade också en kniv på bältet, men den kunde inte bli presenterad för allmänheten eftersom dess restaurering och konservering ännu inte är klar.

– Fursten hade en kniv, som är en del av den vanliga gravsutrustningen. Knivar förekommer oftast i hedniska gravar, men de finns också i de kristna. Vi kan inte utesluta någonting, men den kniven var inte krigisk utrustning utan någon slags symbol. För sådana knivar finns också annanstans, de hittas också i kvinnogravar, dessutom hittade vi här rentav två sådana knivar i en grav. Kniven är så korroderad att vi inte kan säga hur det ser ut innan behandlingen är slutförd, berättade dr. Marijana Krmpotić, chef för Avdelningen för landarkeologi vid Sektionen för arkeologiskt arv vid Kroatiens restaureringsinstitut för oss förra veckan.

Många andra fynd från Brekinjova kosa håller på att restaureras och behandlas. Detta arbete kommer att ta år, men slutligen kommer det att visas hur vardagen var i Kroatien från 600- till 800-talet.

– Fynden bekräftar att Brekinjova kosa var bebott från andra hälften av 600-talet fram till 800-talet. För närvarande har platsen visat sig vara ett riktigt politiskt centrum. Vi kommer att kunna bestämma invånarantalet men först efter att vi har utforskat hela komplexet, tillägger dr. Marijana Krmpotić som leder undersökningen på Brekinjova kosa som fortsattes i början av maj. Planen är att slutföra undersökningen av lokalen i år och nästa år, att ägna 2021 åt konservering och analys av fynd och i slutändan göra en stor utställning om Brekinjova kosa och dess furste år 2022.

Sluppmässigt upptäckt

Och allt detta hände praktiskt taget av en slump. Fram till 2011 fanns det ingen indikation på att Brekinjova kosa dolde spår av bebyggelse. När företaget som har ett stenbrott i omedelbar närhet bestämde sig för att utvidga exploateringsfältet beställdes en arkeologisk inventering som genomfördes av arkeologerna Lazo och Zoran Čučković från Karlovacs museum. De upptäckte spår av förhistorisk keramik på platsen och på grund av detta påbörjade uppdragsarkeologiska undersökningar som år 2015 övergick till systematisk undersökning – på grund av medeltida

fynd som ingen förväntade i det här området. Och när innehållet i grav nummer 4 upptäcktes – blev Brekinjova kosa en prioritet för kroatisk arkeologi och så är det även idag.

– Det är verkligen ett nytt kapitel i kroatisk historia. Det handlar om kontinentala Kroatien där vi har väldigt få fynd från den perioden, inte många spår från skriftliga källor och hittills har situationen från den perioden varit väldigt oklar för oss. Detta är verkligen oerhört viktigt, särskilt eftersom vi hittar paralleller med det kroatiska furstendömet i Dalmatien, påpekar dr. Marijana Krmpotić och talar om Biskupija nära Knin, lokalen Crkvina, där en sarkofag hittades i Jungfru Marias basilika med kvarlevorna av en annan furste som hade med sig nästan identisk gravsutröstning som den som hittades i Bojna.

Medan man i Biskupija inte kan rekonstruera detaljerna av vardagslivet hos invånarna i området eftersom boningshus från den perioden inte har utforskats, kommer det att vara annorlunda i fallet med Brekinjova kosa.

Inom den hittills undersökta delen av lokalen hittade man två brunnar, försvarsanläggningar som expanderades vid flera tillfällen, troligtvis parallellt med utbyggnaden av själva bosättningen, samt resterna av, förmodligen, boningshus. Vissa byggnader var större och delvis nedgrävda, medan andra var ovanjordiska eller grunt nedgrävda. Härddar hittades inom och i närheten av dessa byggnader. Exempel på liknande försvarsanläggningar och byggnader hittades i Pohansko, i södra Tjeckien, där det finns en gammal slavisk bosättning från 800- till 1000-talet. I byggnader hittades keramikkarl, främst krukor samt en kam för lin eller ull som består av en rad järnnålar. Keramiken är handgjord eller gjord på handdriven drejskiva och påminner mest om den i Drava–Mura–Sava-kulturgruppen.

Den största nackdelen med Brekinjova kosa är den mycket sura jorden som medför att de avlidnas skelettrester från de 37 gravar som hittills har bearbetats är mycket dåligt bevarade. Men även dessa få rester, företrädesvis delar av skallar och ben, visade något om lokalbefolkningens levnadsvanor. Dr. Mario Novak, från Institutet för antropologi, var ansvarig för denna undersökning.

– Jag tycker att vi fick utmärkta data trots att benresterna var mycket dåligt bevarade. Dessa människor från de 37 undersökta gravarna levde i genomsnitt 30 till 35 år, hälften så kort som vi lever idag, med det är den genomsnittliga livslängden under den tiden. De lever alltså varken

kortare eller längre än samtida människor på andra platser. Svärd-skador registrerades på flera skelett, men alla läktes, vilket visar att dessa människor hade ganska höga medicinska kunskaper och färdigheter för att kunna läka dessa skador, sa dr. Novak och tillade att tack vare Kroatens Kulturdepartement, som generöst finansierar denna undersökning, skickades några prover för biokemisk analys till Storbritannien, och resultaten möjliggjorde att rekonstruera deras kost.

– De åt en balanserad kost bestående av kolhydrater – spannmål som korn, vete och dylikt, frukt och grönsaker, men också protein, alltså produkter av animaliskt ursprung, kött och mjölk. Fursten från Bojna utmärker sig inte bara med de rika fynden av utrustning som hittades i hans grav, utan också med sin kost. Han åt mycket mer kött och köttprodukter än andra befolkningsmedlemmar, samt stora mängder sötvattensfisk. Fisk var inte en del av den övriga befolkningens kost, tillägger dr. Novak.

Det som intresserar alla är ursprunget till människorna på Brekinjova kosa, vilket skulle kunna avslöjas genom att analysera forntida DNA från prover som skickats till Wien. Resultaten har ännu inte kommit och man väntar med spänning för att få veta om det handlar om lokalbefolkning eller de hade invandrat någonstans ifrån och om de alla var släktingar.

Kristna eller hedningar?

Många är också intresserade av om invånarna i Brekinjova kosa var kristna eller hedningar som mottog kristendomen på denna plats. Arkeologen Vinko Madiraca från Zadar, som anförde det arkeologiska teamet som hittade furstegraven, tolkar i sin vetenskapliga artikel att, på grund av regelmässig placering av några gravar, inklusive furstegrav, och runt dem funnen regelbunden anläggning gjord av sten, som inte går att avslöja om det var en kyrka, en regentegenskap eller en blandad anläggning – det rör sig om kristna gravar. Vissa andra detaljer kan tyda på kristna seder, till exempel sättet att begrava. Men allt detta är för närvarande utan ett tydligt svar.

– Vissa anspelar på att det är en kyrka, men jag är inte benägen att tro detta. Så kan det vara men vi har inte tillräckligt med bevis. Vi hittade inga stenfragment av kyrkomöbler och vi kan inte säkert datera dessa fundament därför vi kan inte säga något exakt om det antagandet ännu. Inom anläggningen hittades en praktgrav men flera praktgravar är belägna långt från dessa fundament så vi kan inte med säkerhet dra en parallell till Crkvina, där det innanför kyrkan hittades en

sarkofag av en furste med gravsutrustningen identisk med denna från Bojna, påpekar dr. Marijana Krmpotić.

Men det är säkert att element av hedniska ritualer hittades på platsen, såsom bruken att bryta keramikkarl vid begravning och att tända en eld ovanför eller inne i graven. Dessa ritualer är förknippade med den hedniska gravölsriten, den så kallade *strava* (som på dagens kroatiska betyder ”skräck”), som tjänade till att avvärja onda andar. Spår av eld hittades i 13 utgrävda gravar.

– Men å andra sidan kan dessa hedniska element kvarstå i ett samhälle ytterligare 100, 200 år efter antagandet av kristendomen. Därför är det svårt att säga vad som är en kristen och vad som är hednisk grav, säger utgrävningsansvarig dr. Krmpotić och framhåller att nästa års undersökning kanske kan klargöra dessa tvivel med hänsyn till att arkeologer nu övergår till en mer befolkad del där fler boningshus förväntas.

Efter den fullständiga undersökningen kommer det att vara möjligt att definiera befolkningen i den bosättning vars samhälle har upplevt många krig. Förutom spåren av skador, att det handlar om ett samhälle för vilket krig och strider inte är främmande, indikeras också av ett lösfynd från platsen – ett svärd som hittats av en av stenbrottsarbetarna och lämnats till staten. Detta och andra metallföremål behandlades av restauratörer Neven Peko från Sisaks stadsmuseum och Damir Doračić från Arkeologiska museet i Zagreb, som kom fram till att svärdet är ett mästerverk som producerades i det karolingiska riket i slutet av 700- eller i 800-talet.

– Själva sporrarna är förgyllda med användning av kvicksilver, det är en typ av förgyllning som inte används idag av hälsoskäl. Det handlar om ett amalgam av guld och kvicksilver som appliceras på föremålet, och kvicksilvret avdunstar under inverkan av hög temperatur. Det är mycket intressant att det påträffades förgyllning också på insidan av sporrarna, men av en annan typ. Det handlar om förgyllning med bladguld, mixtionförgyllning som överförts till sporren från skodonen som bars av herren ifråga, ett slags lyxstövlar, som tyvärr inte har bevarats, förklarar Neven Peko.

Många individer och institutioner arbetar med Brekinjova kosa-projektet: Arkeologiska museet i Zagreb, Institutet för antropologi i Zagreb, Fakulteten för textilteknologi, Kroatiens Kulturdepartement, Kroatiens restaureringsinstitut, Sisaks stadsmuseum, osv.

– Den här lokalen är inte bara viktig för Glina, Sisak och Sisak–Moslavina län, den är för närvarande den viktigaste lokalen i Republiken Kroatien med anknytning till kroatisk nationalhistoria. Kroatiens Kulturdepartement uppbyggde flera institutioner och personer att arbeta med Bojna-projektet, vilket är bara i sin linda. Det är en sensationell lokal, nationellt viktig, ett nytt fokus för den medeltida kroatiska historien som kommer att förändra våra kunskaper om tidig medeltid liksom den förändrar läroböcker, avslutar dr. Ivana Miletić Čakširan, chefen för Konserveringsavdelningen i Sisak och koordinatören för detta arkeologiska, konserverings-, restaurerings- och museiprojekt.

Miljöarkeologi

En gren av arkeologi som omfattar studiet av alla fysiska och biologiska egenskaper i miljön och interaktion med människan över tid, med hjälp av metoder och tekniker hämtade från naturvetenskap.

Miljöarkeologi har en lång tradition, även om den främst är begränsad till förhistorisk forskning. Som en frukt av samarbetet mellan experter och forskare som studerar förhistoria, fanns sällsynta studier av naturvetenskaplig typ under andra hälften av 1800-talet, tills miljöarkeologin bekräftades som en vetenskap påverkad av positivismen när italienska klassiska arkeologer (t.ex. G. Boni) gick med. Ändå var den klassiska arkeologin i Italien influerad av idealismen redan i början av 1900-talet, varför miljöarkeologin inte utvecklades vidare.

Eftersom det etablerades tvärvetenskapliga centra i Europa och USA, kom nya impulser för att koppla samman miljövetenskap och arkeologi från det ”ekologiska tillvägagångssättet” hos forskare som J. Steward. Ytterligare ett betydelsefullt ögonblick i disciplinens historia inträffade under 1970-talet tack vare processuell arkeologi (→ NY ARKEOLOGI), under vars ledande miljöstudier spelar en avgörande roll för att identifiera mänsklig kultur och för att analysera skapandet av arkeologiska avlagringar. Forskning inom arkeologiområdet kan inte bortse från studiet av den miljö som människan levde i: detta ledde till snabba framsteg inom laboriemetodik och databehandling och till skapandet av en bred diskussion om tafonomi, konservering och tekniker för att upptäcka organiska lämningar. Under dessa år introducerades de första flotationsmaskinerna som möjliggjorde bättre avskiljning av organiskt material från sediment. K. Butzer introducerar termen ”ekosystem” i arkeologin, som en samling av levande organismer som interagerar med miljön i ett visst område, närmare bestämt ”mänskligt ekosystem”, som betonar det ömsesidiga beroendet mellan kulturella och miljömässiga variabler. Miljön utgör kontexten för de mänskliga aktiviteter och kulturer den påverkar, men samtidigt förändras den ständigt eftersom den är föremål för antropogen påverkan. Således är arkeologiska lager vittnen till forntida ekosystem bestående av jordar, sediment, växt- och djurrester samt material skapade av mänsklig aktivitet.

Miljöarkeologi delas in i olika discipliner, beroende på vilken data som beaktas: BIOARKEOLOGI (→) studerar organiska lämningar och delas in i ARKEOBOTANIK (→), ARKEOZOLOGI (→), fysisk antropologi (→ PALEOANTROPOLOGI), medan

GEOARKEOLOGI (→) behandlar oorganiska rester. Den senare använder sig av olika former av forskning: från mer generella nivåer, såsom forskning om havsnivåförändringar, identifiering av forntida strandlinjer, morfologisk evolution av landskap i ett visst område och i relation till mänskliga bosättningar (→ BOSÄTTNINGSMÖNSTER), till forskning vid lokal nivå såsom pedologisk undersökning av sediment och jordar på en viss arkeologisk lokal, forskning av processen för skapandet av arkeologiska avlagringar, mikromorfologiska analyser av tunna sektioner av jord och sediment under ett mikroskop.

Förståelsen av valet av plats, det vill säga ekologiska och produktionsmässiga skäl på grundval av vilka en population väljer en viss position för grundandet av bosättningen, är besläktad med geomorfologisk forskning och rekonstruktion av det forntida landskapet. Genom att studera området i anslutning till lokalen kan data erhållas om de naturresurser som befolkningen använde, om möjligheterna till jordbruks och/eller betesmark utveckling i det området, om möjliga produktionsverksamheter (s.k. Site Catchment Analysis eller SCA, dvs. analys av lokalens resursområden).

Paleoklimatiska studier är ett ytterligare forskningsområde inom miljöarkeologi. Klimat, landskap och befolkning är tre närbesläktade variabler: det räcker med att påminna om påverkan av växlingar av glaciala och interglaciala perioder på förhistoriska populationer. Dessutom nämns klimatförändringar ofta som förklaringar till migrationer, perioder av brist och krig. Omedelbara tecken som möjliggör att vi kan rekonstruera klimatet i det förflutna kommer från en mängd olika bevis såsom årsringar på träd, förändringar i växtsamhällen som upptäckts genom pollenanalys, förändringar i blötdjursarter i antingen vatten- eller landmiljöer, själva sediment som t.ex. moräner. Under de senaste åren har nya forskningsmetoder utvecklats som möjliggör att vi kan få värdefull information om de stora klimatförändringarna som inträffade under holocen. Tack vare borrhning efter djupa sediment i världshaven och istäcket kunde ett samband mellan förändringar i koncentrationen av stabila syre- och väteisotoper och klimatförändringar identifieras. Havsborrhning skapar också ytterligare bevis baserat på koncentration av kalciumkarbonat och uppskattad ytvattentemperatur. Dessa tre uppsättningar av nya data möjliggjorde att fastställa att det faktiskt fanns tio glaciationer, i stället för de fyra som har varit kända hittills.

Stadsguiden: Topp 10 sevärdheter

Vi föreslår de 10 mest intressanta sevärdheterna...

1. Stadsmuren med fästningar

Dubrovniks ringmur är den största attraktionen för besökare och ett av de bäst bevarade befästningssystemen i Europa. Ringmuren är 1940 meter lång och innefattar fem fästningar samt sexton torn och bastioner. Som ett av de mest attraktiva friluftsmuseerna i världen är det öppet för besökare året runt. Det finns tre ingångar: vid S:t Lukas kyrka i öster, vid Helige Frälsarens kyrka strax efter att man har kommit in i den gamla stadskärnan genom Pile stadsport och vid Sjöfartsmuseet – S:t Johannes fästning. När du promenerar på Dubrovniks ringmur får du också se några av de imponerande befästningar som användes för försvar av Republiken Ragusa. Av de fem fästningarna är tre beståndsdelar av ringmuren – Minčeta, Bokar och S:t Johannes medan två är fristående, Lovrijenac i väster och Revelin i öster. Minčetafästningen ligger i den högsta delen av staden och den försvarade staden från norr. Minčeta är en symbol för Dubrovniks försvar och Kroatiens nationsflagga vajar ständigt på den, medan Dubrovniks Libertasflagga hissas på sommaren. Fästningen Bokar, som ligger i sydväst, på hörnet av ringmuren och tvärtemot Lovrijenac, kallas också för Zvezdan. Den uppfördes på 1400-talet för att bevaka Gamla stans västra lilla hamn, vallgraven och Pilebron. Idag fungerar den som ett lapidarium för talrika stenfragment från Dubrovnikområdet. S:t Johannes fästning var ett fyrkantigt torn som kallades för *Kula od Mula* ("Bryggertornet") när det byggdes år 1346 för att skydda stadshamnen från sydöstra sidan, och i gamla tider sträcktes hamnkedjan från den med en handvinsch. Fästningen inrymmer Akvariet på bottenvåningen samt Sjöfartsmuseet på första och andra våningen. Nedanför S:t Johannes ligger en stor pir med en fyr, den berömda Porporela, en mötesplats för förälskade par, en strandpromenad men också en badplats för invånarna i Gamla stan. Från Porporela kan man se Revelinfästningen vid den östra ingången till staden, som är åtskild från ringmuren. Den imponerande fästningen är ansluten till fastlandet med en stenbro och en vindbrygga av trä, och till staden med en annan stenbro. Fästningen var en nästan ointaglig del av Dubrovnik för den är omgiven av en vallgrav på tre sidor och havet på den fjärde sidan. Även om den har funnits sedan tidigare, fick Revelin sina nuvarande dimensioner och storlek på 1500-talet. Fästningens inre och terrass fungerar som en scen och en konserthall för Dubrovniks symfoniorkester och föreställningar under Dubrovniks sommarfestival.

2. Lovrijenac

Väster om Gamla stan, på en 37 meter hög klippa ligger Lovrijenacfästningen, en symbol för Dubrovniks beständighet och frihet, som användes för försvar av staden och den västra Pileporten. Ovanför ingången står den berömda inskriften: NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITUR AURO ("Frihet säljs inte för allt guld i världen"). De första officiella dokumenten nämner denna fästning år 1301, men det antas att dess konstruktion påbörjades tidigare. Idag är Lovrijenac känd som en friluftsscen för Dubrovniks sommarfestival, särskilt för uppförande av William Shakespeares verk. Bland de kända skådespelarna som förkroppsligat den olycklige danske prinsens rollfigur finns Rade Šerbedžija, Daniel Day Lewis och Goran Višnjić.

3. Stradun

Gamla tiders dubrovnikbor kom in i staden genom två huvudingångar, den östra i Ploče och den västra i Pile. Vindbryggor höjdes och sänktes för att förhindra tillgång för objudna under natten. När du passerar genom Pileporten, där du träffar utklädda stadsvakter på sommaren, går du ner till stadens huvudgata som kallas för Placa eller Stradun. Den är det centrala öppna offentliga rummet i Dubrovnik, folkets favoritpromenad och samlingsplats, samt platsen för alla stora folkfester och processioner. Stradun är den bredaste och vackraste stadsgatan som delar Gamla stan i en nordlig och sydlig del och den är den centrala affärsgatan i den gamla stadskärnan. Den uppkom i slutet av 1000-talet, när ett grunt havssund fylldes, som avskilde den tidigare lilla ön Lava och bosättningen på den från fastlandet och den andra bosättningen. Placa fick dagens funktion i slutet av 1100-talet, när båda bosättningarna förbands till en enhetlig urban helhet med en stadsmur. Namnet Placa kommer från det latinska begreppet "platea communis" eller platsen där alla de viktigaste offentliga evenemangen äger rum. Det andra namnet Stradun är av venetianskt ursprung och betyder en stor gata. I den västra ändan av Stradun ligger Onofrios Stora fontän, som är uppkallad efter byggaren av Dubrovniks akvedukt från 1400-talet. Akvedukten är 11,7 km lång och den förde in vatten från Dubrovniks inland, från orten Šumet till staden av sten. Onofrio della Cava byggde två fontäner, och den mindre ligger nära stadens klocktorn. Än idag är det skönt att svalka sig med färskt vatten från Dubrovniks fontäner medan klocktornet slår under de varma somrardagarna. Klocktornet byggdes 1444 och är 31 meter högt. År 1509 göt den berömda gjutaren Ivan Rabljanin både klockan och bronsfigurerna, så kallade *zelenci* ("de gröna"), som har fått namnen Baro och Maro. Bronsfigurerna på klocktornet

slår på timmen, upprepar släendet efter tre minuter samt slår också på halvtimmen. Mellan klocktornet och Sponzapalatset ligger Luža, det gamla klocktornet vars klockor ringde för sammankallning av rådet i Republiken Dubrovnik, men också för att varna för bränder och andra faror. Luža byggdes 1463 och renoverades grundligt 1952. Till vänster är beläget det monumentala Sponzapalatset som bär särdrag av gotisk stil och renässansstil. Det är ett av de vackraste palatsen i Gamla stan och det har lyckats bevara sitt ursprungliga utseende till denna dag. Palatset kallas också för Divona (från italienska *dogana* – ”tull”) för ett tullkontor och lager var belägna där under Republikens tid. Förutom tullen rymde byggnaden myntverket, statskassan och skattkammaren. Ritningen för palatset gjordes av den lokale mästaren Paskoje Miličević. Idag rymmer Sponzapalatset den mest betydande kulturinstitutionen – Dubrovniks statsarkiv. Arkiven bevarar alla dokument som täcker perioden från 1000-talet fram till kollapsen av Republiken Dubrovnik, och enligt sitt material är det ett av de viktigaste arkiven i världen. Samlingen av lagböcker och juridiska böcker är särskilt värdefull, bland vilka Dubrovniks författning från 1272 sticker ut. Dubrovniks Orlandos pelare pryds av figuren av en medeltida riddare med ett svärd och ett typiskt gotiskt leende på ansiktet som är inramat av lockar och den är en av de vackraste föreställningarna av Roland i Europa. Enligt ett kontrakt från 1418 gjordes den av Bonino från Milano, med hjälp av lokala mästare. Orlandos pelare är en symbol för statlighet på vars stång vajade Republiken Dubrovniks flagga, och idag Republiken Kroatiens flagga. Under Sankt Blasius fest, högtiden för Dubrovniks skyddshelgon, hissas en flagga med helgons bild på Orlandos pelare, och under Dubrovniks sommarfestival Libertasflaggan.

4. Kyrkor

Om du vistas i Dubrovnik i flera dagar vill du kanske gå till mässan i en av de vackra, gamla kyrkorna med en speciell atmosfär där du säkert kommer att finna lugn i det skumma ljuset, blommorna, rökelsedoften... Det blir en rak motsats till sommarsolens strålande ljus som studsar av byggstenens vithet och de färgglada sommarkläderna av stadens många besökare. Du kommer att njuta av kyrkornas kalla inre efter en uttröttande promenad genom de heta gatorna. Kanske du bara tänder ett vaxljus av äkta gult vax eller kanske kommer du att bli lycklig att du kom in i Sankt Blasius kyrka precis när någon spelar på kyrkans orgel och solstrålar lyser upp glasmålningarna på fönstren och färgglatt ljus ger liv åt kyrkans mörka inre.

Barockkyrkan tillägnad Dubrovniks skyddshelgon, Sankt Blasius, byggdes enligt den venetianska byggmästarens Marino Gropellis ritningar år 1715 på platsen av den gamla romanska kyrkan tillägnad samma helgon. På kyrkans huvudaltare står en värdefull gotisk staty av Sankt Blasius gjord av förgyllt silver, Dubrovniks guldsmedsskola verk från 1400-talet. Förutom konstnärligt har denna staty också ett dokumentärt värde, eftersom helgonets figur i vänstra handen håller stadens modell där man mycket väl kan känna igen de byggnader som raserades i den senare stora jordbävningen. Sankt Blasius kyrka är belägen i hjärtat av den gamla stadskärnan i närheten av Orlandos pelare. I början på Stradun, emellan Pileporten och Franciskanklostret, finns en liten votivkyrka tillägnad helige Frälsare. Den uppfördes genom Dubrovniksenatens beslut från 1520 som ett tecken på tacksamhet till Frälsaren för att han förskonat staden från förstörelse i den kraftiga jordbävningen som drabbade Dubrovnik. Den monumentala inskriften på fasaden vittnar om detta. Kyrkan, som byggdes av Petar Andrijić, en mästare från Korčula, förblev oskadad i den katastrofala jordbävningen år 1667. Den har bevarats i sin ursprungliga form och är ett exempel på en harmonisk renässansbyggnad som var karakteristisk för Dubrovnik. Kyrkan används också för konserter och konstutställningar. Historiska uppgifter om Gamla apoteket, som grundades 1317 fram till den förödande jordbävningen 1667, är mycket sparsamma. Ursprungligen var det ett klosterapotek för de sjuka franciskanska brödernas behov, enligt Franciskanordens regler. Under tiden, främst av humanitära och välgörande skäl, expanderade apoteket utanför klosterväggarnas trånga cirkel och blev ett offentligt apotek för medborgarnas behov. Apoteket är fortfarande i funktion och dess sortiment innehåller fortfarande preparat gjorda efter gamla recept, som är en favorit också bland turister. Det är beläget bredvid barockkyrkan i Franciskanklostrets korsgång vars kapitäl är utsmyckade med figurer från det romanska bestiariet och dess inre är rik på attraktioner som en pittoresk renässanssal, musikarkiv, ett rikt bibliotek och smideskonstverk i guld och silver.

Dubrovniks domkyrka – Jungfru Marie himmelfärds katedral har i sin nuvarande form funnits sedan början av 1700-talet. Enligt historiska källor var den tidigare romanska katedralen en väldigt praktfull basilika med en kupol, rikt dekorerad med skulpturer. Enligt legenden byggdes den delvis också med pengar som var den engelske kungen Rikard Lejonhjärtas votivgåva eftersom han överlevde skeppsbrottet vid ön Lokrum på sin hemväg från det tredje korståget. Under restaureringsarbetet av katedralen 1981 upptäcktes resterna av en annan tidigare katedral, som enligt dess arkitektoniska drag dateras mellan 500- och 700-talen. Denna upptäckt ger en ny

dimension till Dubrovniks tidiga historia, eftersom den vittnar om att Dubrovnik var en bebyggd urban helhet redan på 600-talet. Idag rymmer katedralen en rik skattkammare där förutom målningar förvaras relikier, och i absiden finns Tizians polyptyk ”Marie himmelsfärd” från 1552.

Sankt Dominicus kyrka är en av de största gotiska byggnaderna på den kroatiska kusten. Kyrkan är en enkel arkitektonisk idé, den är enskeppig, med en gotisk absid som är avskild från kyrkans inre med tre höga gotiska bågar. I den centrala bågen ovanför huvudaltaret står den stora Korsfästelsen av Paolo Veneziano från 1343, ett verk av exceptionellt konstnärligt värde. I det dominikanska klostret finns verk av Dubrovniks målarskolas mästare från 1400- och 1500-talen – Božidarević, Hamzić och Dobričević – men också verk av den store Tizian som representerar Dubrovniks skyddshelgon Sankt Blasius, Sankta Maria Magdalena och ängeln Rafael. Dominikanordens värdefulla dokument, inkunabler och handskrift, Bibeln från 1000-talet samt smyckesamlingen av Dubrovniks guldsmeder finns utställda i montrar.

5. Torg

En promenad genom stadens gator och Stradun tar dig säkert till några av Dubrovniks många torg. Marin Držićs torg ligger framför katedralen, det leder till stadsdelen Karmen, stadshamnen och Akvariet. Dubrovnikborna brukade kalla det ”Framför Jungfrun” (*Pred Gospom*). På torget finns Katedralen, Sorkočevićpalatset, lilla Sankt Bartolomaios kyrkan, samt Dulčić–Masle–Pulitika galleriet och ett minnesrum för den amerikanska ekonomiministern Ronald Brown, som dog den 3 april 1996 i en flygolycka på S:t Johannes berg. Torget är uppkallat efter Marin Držić – Vidra ”Utter” (född 1508 i Dubrovnik, död 1567 i Venedig), en dramatiker, poet, konspiratör och kyrkoorganist. Han utbildades i Dubrovnik och Italien, och valdes till vicerektor för universitetet i Siena 1541. Under sin vistelse i Florens 1566 bad han Cosimo de' Medici om hjälp med att störta regeringen i Dubrovnik och införa ett system där även icke-adelsmän kunde regera. I sina verk utgår han alltid från ett universellt tema: kärlek, längtan efter ungdom, snålhet. Hans verk andas vitalitet och livlighet, och de mest kända är Tirena, Grižula, Venera i Adonis (Venus och Adonis), Novela od Stanca (Berättelsen om Stanac), Skup (Den girige), Hekuba samt Dundo Maroje (Pappa Marojes pengar). I komedin *Pappa Marojes pengar* gav han en vision om ett jämlikt samhälle, utan åtskillnad mellan de goda och de onda, där han visar den grundläggande egenskapen för sin tid – snålhet. Gundulićs torg kännetecknas av en staty över Ivan Gundulić, en poet från Dubrovnik (Dubrovnik 1589–1638). Han utbildades i sin hemstad,

valdes två gånger till rektor av Konavle, till senator, medlem i Lilla rådet och ombud för den bosniska paschan. Han är den viktigaste representanten för barockstil i Dubrovnik och hans verk präglas av andan av katolsk förnyelse. Motivet är insikten om det mänskliga livets förgänglighet, det vill säga döden och livet. Hans mest betydande verk är: *Suze sina razmetnoga* eller *Den förlorade sonens tårar* (Venedig, 1622), *Dubravka* (uppfört i Dubrovnik 1628) och *Osman* (tryckt först 1826). Hans grav ligger i franciskankyrkan, medan franciskanklostrets bibliotek förvarar de äldsta kopiorna av *Osman* från 1652, samt en kopia från 1826 som trycktes i Dubrovnik. På torget, som skapades efter den förödande jordbävningen 1667, finns inte bara Gundulićs staty från 1800-talet, utan också den lilla Amerlingfontänen, som skadades under kriget 1991. Torget är platsen för Gamla stadens grönsakstorg där invånarna i grannbyarna säljer sina produkter. På södra sidan fortsätter Gundulićs torg till den monumentala barocktrappan som leder till Ruđer Boškovićs torg. På det ligger S:t Ignatius kyrka och Collegium Ragusinum, Dubrovniks berömda jesuitkollegium. Enligt många är detta urbana komplex det mest barocka hörnet i hela Dalmatien. S:t Ignatius kyrka färdigställdes 1725 efter den berömda jesuitarkitekten Ignazio Pozzos ritningar.

Kyrkans absid är dekorerad med illusionistiska fresker av barockmålaren Gaetano Garcia, som skildrar scener ur livet av den helige Ignatius, Jesuitordens grundare. Lodrät mot kyrkans fasad står jesuitkollegiets byggnad, som med sina neutrala och hårda linjer framhäver kyrkans barockfasad och den monumentala barocktrappan mot staden. Den romerske arkitekten Pietro Passalacqua är skaparen av den magnifika barocktrappan. Trappan projekterades 1738 och påminner med sin arkitektoniska form om den berömda Spanska trappan i Rom som leder från Piazza di Spagna till Trinità dei Monti.

Källtexter

Svenska källtexter

1. Martinsson-Wallin, Helene, Wehlin, Joakim. (2010). *Rapport från arkeologisk undersökning i Uggarderojrområdet 2009*.

https://www.academia.edu/909585/Rapport_fr%C3%A5n_arkeologisk_unders%C3%B6kning_i_Uggarderojromr%C3%A5det_2009_Gotland_Rone_sn_Ugg%C3%A5rda_3_1_RA%C3%84_1_0_1_3_4_5

2. Lihammer, Anna. (2010). "Aristokraternas gravar" i: *Arkeologiska upptäckter i Sverige*. Lund: Historiska media, s. 34–41.

3. <https://arkeologerna.com/ar-ni-redo-for-arkeologidagen/>

4. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittykydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/information-till-barn-och-unga/> (hämtad 2022-01-14)

Kroatiska källtexter

1. <https://www.vecernji.hr/vijesti/knez-iz-bojne-bolje-se-hranio-od-ostalij-jeo-je-i-ribu-a-unnjegovu-naselju-bilo-je-politicko-srediste-1321149>

2. Manacorda, Daniele, Francovich, Riccardo. (2014). "Arheologija okoliša" i: *Arheološki rječnik*. Zagreb: Sandorf, s. 66–69.

3. https://tzdubrovnik.hr/get/gradski_vodic/1590/top_10_znamenitosti.html#

Appendix

Ordlista 1

amatörarkeologi	amaterska arheologija
anläggning	objekt
ansvarig för utgrävningen	voditelj istraživanja
arkeologisk undersökning	arheološko istraživanje
avfall	obradbeni otpad
avslag	odbojak
avtorvning	uklanjanje humusa
begravningshög	grobni humak
ben	kost
beslag	okov
boplats	prapovijesno naselje
borg	utvrda, tvrđava, kula; dvorac
borgruin	ruševina tvrđave
brandgrav	paljevinski grob
bronsålder	brončano doba
bronsålderslandskap	brončanodobni krajolik
bronsålderssamhälle	brončanodobno društvo
bränt ben	spaljena kost
båge	luk
båtgrav	ukop u brodu
båtgravfält	grobno polje s ukopima u brodovima
båtnit	brodska zakovica
bägare	pehar
C14 analys	C14 analiza, analiza radioaktivnim ugljikom 14C
centrala platser	središnja mjesta
datering	datiranje, datacija
depåfynd	ostava
djurben	životinjska kost
domarring	(prapovijesna) grobna konstrukcija od u krug postavljenog kamenja
flinta	rožnjak
flintavslag	odbojak od rožnjaka
flintmaterial	litički materijal od rožnjaka
flintslagningsteknik	tehnika lomljenja rožnjaka
fornborg	prapovijesna utvrda
fornlämning	nepokretno kulturno dobro, arheološko kulturno dobro
fornsaker	artefakti, starine, arheološki nalazi
fortid	prapovijest
fortida strandlinje	prapovijesna/drevna obalna linija

forskningsprojekt	istraživački projekt
fosfatkartering	analiza fosfata
fotografera i lod	napraviti vertikalnu fotografiju, ortofotografiju
fyllning	ispuna
fynd	nalaz
förgyllning	pozлата
förhistoriskt samhälle	prapovijesno društvo
gravbål	posmrtna lomača
gravfält	grobno polje
gravgåva	grobni prilog
gravhög	zemljani grobni humak
gravplundring	pljačkanje grobova
gravröse	kameni grobni humak, gomila
gravsammanhang	grobni kontekst
gravskick	pogrebni običaji
gulds katt	ostava zlata
hjälm	kaciga
härskare	vladar
härskarsymbol	vladarski simbol
hög	zemljani humak
hövding	poglavar
inmätning	mjerenje, izmjera
inälvparasiter	crijevni paraziti
järnålderns samhälle	željeznodobno društvo
kalksten	vapnenac
kalkstensgrus	vapnenački šljunak
kammare, (grav-)	(grobna) komora
kantkedja	obrubni lanac
kista	sanduk (lijes)
knacksten	kameni čekić
kol	ugljen
kolprov	uzorak ugljena
krigisk utrustning	bojna oprema
kvarter	čtvrť
kvarts	kvarc
kvartsavslag	odbojak od kvarca
kvartsmaterial	litički materijal od kvarca
kvartär	kvartar
kvartärgeolog	kvartarni geolog
kyrkogård	groblje
kärna	jezgra
lans	koplje
lerskiffer	glineni škriljevac
lerurna	keramička urna
metalldetektor	detektor metala

metallverktyg	metalno oruđe
människoben	ljudske kosti
människooffer	ljudska žrtva, žrtvovanje ljudi
möh (meter över havet)	mnm (metara nadmorske visine)
obränt ben	nespaljena kost
offer	žrtva
osteologi	osteologija
paleoekolog	paleoekolog
parasitsjukdomar	parazitarne bolesti
pil	strijela
planritning	tlocrt
plats	lokalitet, nalazište
praktgrav	luksuzni grob
praktsköld	luksuzni (paradni) štit
projektledare	voditelj projekta
prov	uzorak
provgrop	probna sonda
provruta	probna sonda
prydnadsföremål	ukrasni predmet
redskap	oruđe, alat
redskapstillverkning	proizvodnja oruđa
rituella aktiviteter	ritualne aktivnosti
rituellt festande	ritualna gozba
röse	gomila, kameni humak
samhällsskikt	društveni sloj
sammanhang	kontekst
skelettmaterial	kosturni materijal
skelettrest	kosturni ostaci
skeppssättning	megalitski spomenik u obliku broda
skärvsten	lomljeni kamen
skärvstenschög	gomila/humak od lomljenog kamena
slagfält	bojno polje, bojište
slagfältsarkeologi	arheologija bojnih polja
slott	dvorac
sot	gar
sotblandad jord	zemlja pomiješana s garom
spira	žezlo
spridningsbild	prikaz rasprostranjenosti
stav	palica, štap
stenkonstruktion	kamena konstrukcija
stenskott stolphål	kamenom obložena jama za stup
stensättning	plošna kamena konstrukcija
stenålder	kameno doba
stenåldersboplats	naselje iz kamenog doba
stolphål	jama za stup

svärd	mač
torv	površinski sloj zemlje, humus; treset
undersökning	istraživanje
undersökningsområde	područje istraživanja
upptäckt	otkriće
utgrävning	iskopavanje, iskapanje (arheološko)
utrustning	oprema
vapenutrustning	bojna oprema
vendeltiden	vendelsko doba
yngre järnålder	mlađe željezno doba
yxa	sjekira
äldre järnålder	starije željezno doba
övertorvad	prekriven humusom

Ordlista 2

amulet	amulett
anorganski ostaci	oorganiska lämningar/rester
antropogeni utjecaj	antropogen påverkan
arheobotanika	arkeobotanik
arheologija okoliša	miljöarkeologi
arheološke naslage	arkeologiska avlagringar
arheološki sloj	arkeologisk lager/skikt
arheološko nalazište	arkeologisk lokal
arheozoologija	arkeozoologi
biljna zajednica	växtsamhälle
biljni i životinjski ostaci	växt- och djurrester
bioarheologija	bioarkeologi
biokemijska analiza	biokemisk analys
bojna oprema	krigisk utrustning, vapenutrustning
broj stanovnika	invånarantal
bušenje	borrning
dječji grob	barngrav
drevna obalna crta	fortida strandlinje
drevni krajolik	fortida landskap
ekosustav	ekosystem
fizikalna antropologija	fysisk antropologi
flotacija	flotation
geoarheologija	geoarkeologi
geomorfologija	geomorfologi
glacijacija	glaciation
glacijalna i interglacijalna razdoblja	glaciala och interglaciala perioder
god	årsring
gorski kristal	bergkristall
grob	grav
holocen	holocen
istraživanje	undersökning
kalcijev karbonat	kalciumpkarbonat
Karolinško Carstvo	Karolingiska riket
keramičko posuđe	keramikkrärl, lerkärl
kisela zemlja	sur jord
kisik	syre
klasična arheologija	klassisk arkeologi
klima	klimat
klimatske promjene	klimatförändringar
knez	furste
kneževina	furstendöme
konzervacija	konservering
kopnena arheologija	landarkeologi

korozija	korrosion
kosturni ostaci	skelettrest
koštani ostaci	benrest
krajolik	landskap
kršćanski grob/ukop	kristen grav
kršćanski običaji	kristna seder
lokalitet	lokal, plats
lončarsko kolo	drejskiva
luksuzni grob	praktgrav
ljudska kultura	mänsklig kultur
mač	svärd
mekušci	blötdjur
migracija	migration
mikromorfološka analiza	mikromorfologisk analys
mikstionska pozlata	mixtionförgyllning
morena	morän
muški grob	mansgrav
nalaz	fynd
naselje	bosättning
objekt	anläggning
otkriće	upptäckt
obrambene strukture	försvarsanläggningar
obraci naseljavanja	bosättningsmönster
ognjište	hård
okoliš	miljö
organski materijal	organiskt material
organski ostaci	organiska lämningar/rest
ostruge	sporrar
paleoantropologija	paleoantropologi
paleoklimatologija	paleoklimatologi
pedologija	pedologi
peludna analiza	pollenanalys
pisani izvori	skriftliga källor
podzemni i nadzemni objekti	underjordiska och ovanjordiska anläggningar
poganski grob/ukop	hednisk grav
poganski rituali	hedniska ritualer
pogrebna/ukopna oprema	gravsutrustning
političko središte	politiskt centrum
populacija	population
posmrtni ostaci	kvarlevor
pouzdanost datirati	säkert datera
pozlata	förgyllning
pozlata na živu	förgyllning med användning av kvicksilver, brännförgyllning
prapovijesna keramika	förhistorisk keramik

prapovijesne populacije	förehistoriska populationer
prirodna znanost	naturvetenskap
procesna arheologija, nova arheologija (New Archaeology)	processuell arkeologi, ny arkeologi (New Archaeology)
promjene razine mora	havsnivåförändringar
prosječni životni vijek	genomsnittlig livslängd, medellivslängd
rani srednji vijek	tidig medeltid
ranosrednjovjekovni nalazi	tidigmedeltida fynd
rekonstruirati	rekonstruera
restauracija	restaurering
restaurator	restaurator
sarkofag	sarkofag
sediment	sediment
skupina Drava – Mura – Sava	Drava–Mura–Sava-kulturgruppen
slučajni nalaz	lösfynd
solid	solidus
sporotirajuće lončarsko kolo	handdriven drejskiva
srednjovjekovni nalazi	medeltida fynd
stabilni izotopi	stabila isotoper
stambeni objekt	boningshus
stanovništvo	befolkning
stroj za flotaciju	flotationsmaskin
svakodnevni život	vardagsliv
tafonomija	tafonomi
vodik	väte
voditelj istraživanja	utgrävningsansvarig
zaštitna arheologija	uppdragsarkeologi
zaštitna arheološka istraživanja	uppdragsarkeologisk undersökning
znanost o okolišu	miljövetenskap
ženski grob	kvinnograv

Ordlista 3

Notera: termerna hämtade från källtexter är markerade i grönt, medan mina översättningslösningar är markerade i gult.

amatörarkeologi	amaterska arheologija
amulett	amulet
anläggning	objekt
ansvarig för utgrävningen	voditelj istraživanja
antropogen påverkan	antropogeni utjecaj
arkeobotanik	arheobotanika
arkeologisk lager/skikt	arheološki sloj
arkeologisk lokal	arheološko nalazište
arkeologisk undersökning	arheološko istraživanje
arkeologiska avlagringar	arheološke naslage
arkeozoologi	arheozoologija
avfall	obradbeni otpad
avslag	odbojak
avtorvning	uklanjanje humusa
barngrav	dječji grob
befolkning	stanovništvo
begravningshög	grobni humak
ben	kost
benrester	koštani ostaci
bergkristall	gorski kristal
beslag	okov
bioarkeologi	bioarheologija
biokemisk analys	biokemijska analiza
blötdjur	mekušci
boningshus	stambeni objekt
boplats	prapovijesno naselje
borg	utvrda, tvrđava, kula; dvorac
borgruin	ruševina tvrđave
borrning	bušenje
bosättning	naselje
bosättningsmönster	obraci naseljavanja
brandgrav	paljevinski grob
bronsålder	brončano doba
bronsålderslandskap	brončanodobni krajolik
bronsålderssamhälle	brončanodobno društvo
bränt ben	spaljena kost
båge	luk
båtgrav	ukop u brodu
båtgravfält	grobno polje s ukopima u brodovima
båtnit	brodska zakovica

bägare	pehar
C14 analys	C14 analiza, analiza radioaktivnim ugljikom 14C
centrala platser	središnja mjesta
datering	datiranje, datacija
depåfynd	ostava
djurben	životinjska kost
domarring	(prapovijesna) grobna konstrukcija od u krug postavljenog kamenja
Drava–Mura–Sava-kulturgruppen	skupina Drava – Mura – Sava
drejskiva	lončarsko kolo
ekosystem	ekosustav
flinta	rožnjak
flintavslag	odbojak od rožnjaka
flintmaterial	litički materijal od rožnjaka
flintslagningsteknik	tehnika lomljenja rožnjaka
flotation	flotacija
flotationsmaskin	stroj za flotaciju
fornborg	prapovijesna utvrda
fornlämning	nepokretno kulturno dobro, arheološko kulturno dobro
fornsaker	artefakti, starine, arheološki nalazi
fortid	prapovijest
fortida landskap	drevni krajolik
fortida strandlinje	prapovijesna/drevna obalna linija
forskningsprojekt	istraživački projekt
fosfatkartering	analiza fosfata
fotografera i lod	napraviti vertikalnu fotografiju, ortofotografiju
furste	knez
furstendöme	kneževina
fyllning	ispuna
fynd	nalaz
fysisk antropologi	fizikalna antropologija
förgyllning	pozлата
förgyllning med användning av kvicksilver, brännförgyllning	pozлата na živu
förhistorisk keramik	prapovijesna keramika
förhistoriska populationer	prapovijesne populacije
förhistoriskt samhälle	prapovijesno društvo
försvarsanläggningar	obrambene strukture
genomsnittlig livslängd, medellivslängd	prosječni životni vijek
geoarkeologi	geoarheologija
geomorfologi	geomorfologija
glaciala och interglaciala perioder	glacijalna i interglacijalna razdoblja
glaciation	glacijacija

grav	grob
gravbål	posmrtna lomača
gravfält	grobno polje
gravgåva	grobni prilog
gravhög	zemljani grobni humak
gravplundring	pljačkanje grobova
gravröse	kameni grobni humak, gomila
gravsammanhang	grobni kontekst
gravskick	pogrebni običaji
gravsutrustning	pogrebna/ukopna oprema
gulds katt	ostava zlata
handdriven drejskiva	spororotirajuće lončarsko kolo
havsnivåförändringar	promjene razine mora
hednisk grav	poganski grob/ukop
hedniska ritualer	poganski rituali
hjälm	kaciga
holocen	holocen
hård	ognjište
härskare	vladar
härskarsymbol	vladarski simbol
hög	zemljani humak
hövding	poglavar
inmätning	mjerenje, izmjera
invånarantal	broj stanovnika
inälvparasiter	crijevni paraziti
järnålderns samhälle	željeznodobno društvo
kalciumpkarbonat	kalcijev karbonat
kalksten	vapnenac
kalkstensgrus	vapnenački šljunak
kammare, (grav-)	grobna komora
kantkedja	obrubni lanac
Karolingiska riket	Karolinško Carstvo
keramikkarl, lerkarl	keramičko posuđe
kista	sanduk (lijes)
klassisk arkeologi	klasična arheologija
klimat	klima
klimatförändringar	klimatske promjene
knacksten	kameni čekić
kol	ugljen
kolprov	uzorak ugljena
konservering	konzervacija
korrosion	korozija
krigisk utrustning	bojna oprema
kristen grav	kršćanski grob/ukop
kristna seder	kršćanski običaji

kvarleivor	posmrtni ostaci
kvarter	četvrt
kvarts	kvarc
kvartsavslag	odbojak od kvarca
kvartsmaterial	litički materijal od kvarca
kvartär	kvartar
kvartärgeolog	kvartarni geolog
kvinnograv	ženski grob
kyrkogård	groblje
kärna	jezgra
landarkeologi	kopnena arheologija
landskap	krajolik
lans	koplje
lerskiffer	glineni škriljevac
lerurna	keramička urna
lokal, plats	lokalitet
lösfynd	slučajni nalaz
mansgrav	muški grob
medeltida fynd	srednjovjekovni nalazi
metalldetektor	detektor metala
metallverktyg	metalno oruđe
migration	migracija
mikromorfologisk analys	mikromorfološka analiza
miljö	okoliš
miljöarkeologi	arheologija okoliša
miljövetenskap	znanost o okolišu
mixtionförgyllning	mikstionska pozlata
morän	morena
människoben	ljudske kosti
människooffer	ljudska žrtva, žrtvovanje ljudi
mänsklig kultur	ljudska kultura
möh (meter över havet)	mnm (metara nadmorske visine)
naturvetenskap	prirodna znanost
obränt ben	nepaljena kost
offer	žrtva
oorganiska lämningar/rester	anorganski ostaci
organiska lämningar/rester	organski ostaci
organiskt material	organski materijal
osteologi	osteologija
paleoantropologi	paleoantropologija
paleoekolog	paleoekolog
paleoklimatologi	paleoklimatologija
parasitsjukdomar	parazitarne bolesti
pedologi	pedologija
pil	strijela

planritning	tlocrt
plats	lokalitet, nalazište
politiskt centrum	političko središte
pollenanalys	peludna analiza
population	populacija
praktgrav	luksuzni grob
praktsköld	luksuzni (paradni) štit
processuell arkeologi, ny arkeologi (New Archaeology)	procesna arheologija, nova arheologija (New Archaeology)
projektledare	voditelj projekta
prov	uzorak
provgrop	probna sonda
provruta	probna sonda
prydnadsföremål	ukrasni predmet
redskap	oruđe, alat
redskapstillverkning	proizvodnja oruđa
rekonstruera	rekonstruirati
restaurator	restaurator
restaurering	restauracija
rituella aktiviteter	ritualne aktivnosti
rituellt festande	ritualna gozba
röse	gomila, kameni humak
samhällsskikt	društveni sloj
sammanhang	kontekst
sarkofag	sarkofag
sediment	sediment
skelettmaterial	kosturni materijal
skelettrest	kosturni ostaci
skelettrest	kosturni ostaci
skeppssättning	megalitski spomenik u obliku broda
skriftliga källor	pisani izvori
skärvsten	lomljeni kamen
skärvstenshög	gomila/humak od lomljenog kamena
slagfält	bojno polje, bojište
slagfältsarkeologi	arheologija bojnih polja
slott	dvorac
solidus	solid
sot	gar
sotblandad jord	zemlja pomiješana s garom
spira	žezlo
sporrar	ostruge
spridningsbild	prikaz rasprostranjenosti
stabila isotoper	stabilni izotopi
stav	palica, štap
stenkonstruktion	kamena konstrukcija

stenscott stolphål	kamenom obložena jama za stup
stensättning	plošna kamena konstrukcija
stenålder	kameno doba
stenåldersboplats	naselje iz kamenog doba
stolphål	jama za stup
sur jord	kisela zemlja
svärd	mač
svärd	mač
syre	kisik
säkert datera	pouzvano datirati
tafonomi	tafonomija
tidig medeltid	rani srednji vijek
tidigmedeltida fynd	ranosrednjovjekovni nalazi
torv	površinski sloj zemlje, humus; treset
underjordiska och ovanjordiska anläggningar	podzemni i nadzemni objekti
undersökning	istraživanje
undersökning	istraživanje
undersökningsområde	područje istraživanja
uppdragsarkeologi	zaštitna arheologija
uppdragsarkeologisk undersökning	zaštitna arheološka istraživanja
upptäckt	otkriće
upptäckt	otkriće
utgrävning	iskopavanje, iskapanje (arheološko)
utgrävningsansvarig	voditelj istraživanja
utrustning	oprema
vapenutrustning	bojna oprema
vardagsliv	svakodnevni život
vendeltiden	vendelsko doba
väte	vodik
växt- och djurrester	biljni i životinjski ostaci
växtsamhälle	biljna zajednica
yngre järnålder	mlađe željezno doba
yxa	sjekira
årsring	god
äldre järnålder	starije željezno doba
Övertorvad	prekriven humusom